insan • düşünce • kültür

insicam 11

NE OLACAK BU TÜRKÇENİN HALİ!

D. Mehmet Doğan ile Türkçe Üzerine

İbrahim Metin Uğur ile Rebâb Üzerine Söyleştik

Taha Kılınç Son Kitabı *Bir Rüyayı Hatırlar Gibi*'yi Anlattı

SAYI 11 • OCAK • 2022

Ahlâk Timsali Öncü Çınarlarımız / Halit Çalış • **Üstad Sezai Karakoç'un Kronolojik Hayat Hikâyesi - 2** / Fahrettin Gün • **Tuleyb b. 'Umeyr: Hz. Peygamber'in Halaoğlu** / Rıza Savaş • **Said ibn-i Zeyd (R.A.)** / Ahmet Poçanoğlu • **Dil Bizim, Lisan Bizim, Zeban Bizimdir!** / İbrahim Demirci • **Dil, Derinleşme Midir, Kesişme Midir?** / Mustafa Aydoğan • **Gönül Deniz Dil Kıyıdır** / Sadık Yalsızuçanlar • **Ateş Kesilen Sabâ** / Ali Emre • **İmlânın Türkçeyi Teşrifi Arz Olunur** / Mehmet Şamil Baş • **Türkçe ve Dünyevileşme** / Mustafa Özçelik • **Dile Gelmeyen** / Hüseyin Akın • **Türkçenin İlk Kelimesi Üzerine** / Kâmil Yeşil • **Çeviri Üzerine** / Selma Aksoy Türköz

Mutlu Aile

Psikolojik Danışmanlık ve Araştırma Merkezi

Uzman Kadromuzla
Psikolojik Danışmanlık Hizmeti Veriyoruz

0552 159 86 53
mapam@mutluaile.org.tr

mapam
Mutlu Aile Psikolojik Danışmanlık ve Araştırma Merkezi

mutlu aile

insan ve medeniyet hareketi

mutluaile.org.tr
Merkez Mh, Silahtarağa Cd. No:12 Eyüpsultan / İstanbul

insicam
insan • düşünce • kültür

İMTİYAZ SAHİBİ:
İnsan ve Medeniyet Hareketi Adına
Kemal Özden

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Mustafa Özel

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Mehmet Bulayır

EDİTÖR
Şehnaz Fındık

SON OKUMA
Betül Yavuz

YAYIN KURULU
Ahmet Geçer
Cemal Balıbey
Ebubekir Dilekçi
Fatih Büyükkara
Haluk Nas
Mustafa Özel
Mehmet Bulayır
Raif Nas

ISSN: 2757-9271

GRAFİK TASARIM
Ahmet Furkan Onat
ahmetfurkanonat@gmail.com

YAYIN TÜRÜ
Ayda bir yayınlanır. Yerel Süreli Yayın. Ücretsizdir

Yazı ve reklamların içerik sorumluluğu sahiplerine aittir. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Dergimiz sınırlı sayıda basılmış olup, dijital versiyonuna www.insicam.net adresinden erişebilirsiniz.

Ehad olanın, tek olanın adıyla.

Yeni bir zaman diliminin başındayız. Miladi yeni yılın ilk sayısıyla karşınızdayız.

"2021'den ne kaldı?" diye geriye baktığımızda, kendi adımıza sevinecek bir şey buluyoruz: Güzel bir on sayı. Hamdediyoruz.

Her ay geliştiğimizi, büyüdüğümüzü, daha iyi hale geldiğimizi görüyoruz. Tabii bunda yazarlarımızın, okuyucularımızın, dostlarımızın öneri, destek ve eleştirilerinin katkısı büyük. Hepsine ayrı ayrı kalbî şükranlarımızı sunuyoruz.

Geçtiğimiz yıl boyunca koronavirüs ile yattık kalktık. Aralık ayında ülkece, milletçe yaşadığımız dolar darbe teşebbüsü, bu topraklarda yaşamanın kolay olmadığını bize bir kez daha gösterdi, öğretti. Hepimize düşen emin, sağlam ve sert adımlarla istikamet üzere yürümek, yürümek. Rabbimiz yâr ve yardımcımız olsun.

2022'nin ilk sayısında küresel kültürün etkisine her geçen gün daha fazla giren Türkçeyi ele almaya çalıştık. Yeni nesiller Türkçe ile yazma ve konuşma konusunda oldukça zayıf. Daha da kötüsü isteksiz, gönülsüz, gayretsiz. Bu bağlamda topu başkasına atmaya gerek yok. Bu ülkenin her bir ferdi güzel konuşma, güzel yazma konusunda daha bir titiz, daha bir dikkatli olmalı diye düşünüyoruz. Çünkü dilin kullanımı düşünceyle doğrudan alakalıdır. Dil düşünceyi, düşünce de dili besler, büyütür, geliştirir. Dil yoksa düşünce olmaz, düşünce olmazsa kültür olmaz, kültür olmazsa millet olmaz.

Ocak sayımızda beğeneceğinizi umduğumuz bir söyleşimiz var. Dergimiz İnsicam geleneksel mûsîkîmizin önemli sazlarından biri olan rebab üzerine rebabzen İbrahim Metin Uğur ile hoş bir sohbet gerçekleştirdi. Kültürümüzün pek ön planda olmayan bu enstrümanını bize çeşitli yönleriyle tanıttığı için kendisine müteşekkiriz.

2021, birçok önemli insanımızın dâr-ı bekâya irtihal ettiği bir yıl oldu. Son olarak son zamanların güzide ilim, fikir ve gönül adamlarından olan Prof. Dr. Şaban Teoman Duralı, fani dünyadaki ömrünü tamamladı. Cenâb-ı Allah'tan kendisine gani gani rahmet diliyoruz.

Ehad olan Rabbimizden niyazımız, ümmet-i Muhammed'in vahdeti ve milletimizin birliğidir. Bütün Müslümanlar olarak çıkış yolumuzun bu vahdette, bu birlikte olduğuna inanıyoruz.

Şubat sayımızda buluşmak üzere O'na emanet olunuz.

Mustafa ÖZEL
Genel Yayın Yönetmeni

İÇİNDEKİLER

05 Ahlâk Timsali
Öncü Çınarlarımız
Halit Çalış

06 Size Mutluluğun Sırrını Vereyim Mi?
Derviş Çelebi

08 es-Selâm
Zehra Tunç

10 Kırk Kandil -11-
Tuleyb b. 'Umeyr: Hz. Peygamber'in Halaoğlu
Rıza Savaş

12 İnci Mercan Gerdanlığı -10-
Said ibn-i Zeyd (R.A.)
Ahmet Poçanoğlu

16 İbrahim Metin Uğur ile Türkistan'dan Anadolu'ya Göçen Türk'ün Sesi: Rebâb
İnsicam

22 Dil, Derinleşme Midir, Kesişme Midir?
Mustafa Aydoğan

24 Türkçe ve Dünyevileşme
Mustafa Özçelik

26 Dil Bizim, Lisan Bizim, Zeban Bizimdir!
İbrahim Demirci

30 İmlânın Türkçeyi Teşrifi Arz Olunur
Mehmet Şamil Baş

34 Gönül Deniz Dil Kıyıdır
Sadık Yalsızuçanlar

36 Ateş Kesilen Sabâ
Ali Emre

38 Dile Gelmeyen
Hüseyin Akın

40 Türkçenin İlk Kelimesi Üzerine
Kâmil Yeşil

44 Dil
Kemal Mansur

46 Tanpınar Türkçesinde Rüya Nizamı
Salih Uçak

48 Lisanımıza Kasteden Medeniyetimizi Yok Etmek İster
Mucahid Yıldız

50 D. Mehmet Doğan ile Türkçe Üzerine
İnsicam

52 Ah Kelimeler!
Betül Zeyrek

54 Çeviri Üzerine
Selma Aksoy Türköz

56 Taha Kılınç Son Kitabı *Bir Rüyayı Hatırlar Gibi*'yi Anlattı
İnsicam

60 Üstad Sezai Karakoç'un Kronolojik Hayat Hikâyesi - 2
Fahrettin Gün

66 İmam Gazâlî'nin Tasavvuf Anlayışı: Şehâdetle Şâhit ve Meşhûd Olmak
Mülayim Sadık Kul

70 Mehmed Zahid Kotku'nun Din Anlayışında İman-Amel Bütünlüğü Vurgusu
Mehmet Ödemiş

72 Tarih ve Sanat Kokan Coğrafyamız: Endülüs
Yusuf Emre Bozan

76 Endülüs'e Son(suz) Bakış
Firuze Yiğit

78 Şems-i Tebrizî'nin Vatanı: Tebriz -II-
Rıdvan Canım

82 Çizgi: Hasan Aycın

Ahlâk Timsali Öncü Çınarlarımız

Halit ÇALIŞ

Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üni. İlahiyat Fak.

Hayatın ilahi buyruklara uygun tanzimi noktasında ümmetin öncü çınarlarının, ilmi-fikri görüşleri kadar, belki daha da fazla, kişilik ve karakter özelliklerine, ahlaki duruşlarına ihtiyacımız var. Özellikle de yakın zamanda ahirete irtihal edenlerin.

İlimleri, fikirleri, sanatları büyük ölçüde eserlerinden de öğrenilebilir. Hatta görüşlerinin bir kısmı, değişen şartlar sebebiyle geçerliliğini yitirmiş de olabilir. Dahası beşer vasfıyla fikirleri tartışmaya açıktır; takdir edip destek veren, yaşatmamaya çalışanlar olduğu gibi, eleştiren hatta tam zıt görüşlere sahip olanlar da bulunur.

Ancak kişilik, ahlak, erdem söz konusu olduğunda işin rengi bir anda değişir; ilk fırsatta boğmak isteyenler bile boyun eğer, teslim olur. Sözgelimi Sebahattin Zaim, Akif Emre, Sabri Orman, Mehmet Genç, Sezai Karakoç ve daha nicelerinin -hepsine rahmet olsun- ahlakları hakkında kim olumsuz bir şey söyleyebilir!

İlimde, fikirde, sanatta… öncü çınarlarımızın şahsiyetleri, erdem insanı oluşları, ahlak abidesi karakterleri…

Yalan söylediği, iftira attığı, gıybet ettiği, alaycı ve ötekileştiren tavır takındığı, katı ve kaba davrandığı görülmemiştir.

Şan-şöhret, makam-mevki gündemine bile girememiş, dünyada gözü olmamıştır.

Merhametliydi, cömertti, paylaşımcıydı, vefalıydı, vakarlıydı, nazikti, latifti, hak ve hakikat adamıydı.

Bütün bunlara dair yaşanmışlıklar, şahitlikler kayda geçirilmeli, nesillerimizin istifadesine sunulmalıdır.

Ulu çınarlarımızdan terk-i diyâr eyleyenlere refik olma bahtiyarlığına eren, ders okuyan, sohbetinde ve hizmetinde bulunan büyüklerimiz, onların örnek kişiliklerine dair tanıklıklarını cömertçe paylaşmalı, neslimiz bundan mahrum bırakılmamalıdır.

Ebediyet âlemine irtihal eyleyen büyüklerimize Hak Teâlâ rahmet etsin.

Size Mutluluğun Sırrını Vereyim Mi?

Derviş ÇELEBİ

Sevgili okur, peşin olarak söyleyeyim, başlığın ima ettiği gibi bir kişisel gelişim yazısı yazma niyetinde değilim. Üstelik, kişisel gelişim safsatalarına inanan biri de değilim. Aksine hiç hoşlanmadığım bir tür. Bu tür yazılardan medet uman modern hurafe düşkünlerinin Telli Baba'ya çaput bağlayan muhafazakâr versiyonlarından bir farkı yok benim nazarımda.

Öyle zengin olmanın beş kuralı gibi saçmalıklara inananlar, ancak bu saçmalığı saçmalayanları zengin eder. Eh, benim de sizin mutsuzluğunuz üzerinden bir mutlu olma şansım olmadığına göre niye abesle iştigal edeyim ki? Ama durun, belki de uğraşmamız gereken şey tam olarak budur, "abes" ile iştigal etmek. Zira dünya nüfusunun neredeyse yüzde doksan dokuzu, yüzde bir tarafından abesle iştigal ettirilmek suretiyle oyalanıp idare olunmuyor mu? O halde bu abes'e odaklanmak, abes üzerinde biraz daha detaylı durmamız gerekiyor sanırım.

Meseleye salt kişisel gelişim yazıları üzerinden değil, bir bütün olarak kitleleri manipüle etmek, abes olana yönlendirmek, bir adım ötesi günaha teşvik etmek, harama özendirmek ve kültürel asimilasyona sebep olmaktan söz ediyorum. Bu kültürel işgal ürünlerinin arkasında, arka planında, başka bir dünya görüşünün kodları var. Misal, bütün dünya çocuklarının eline verilen mini etekli sarışın Barbie bebekler neyi temsil ediyor? Olan şey şudur, başka bir kavram dünyası ile zihinlerimiz işgal ediliyor, tıpkı gıda mühendisliği gibi bir tür toplum mühendisliği yöntemi ile düşünce genetiğimiz ile oynuyorlar. Gençlerimize doğrudan ya da dolaylı olarak bu metinler rehberlik ediyor. O halde onları hafife alma lüksümüz yok. Aksine dikkat kesilmek durumundayız.

Kişisel gelişim yazılarının temel mantığı, okuyana sen aslansın kaplansın, eşin benzerin yok, bin defa yıkılsan bin birincide aşacaksın bu engelleri, kim tutar seni gazı ile yol verip, içinde mantık pırıltıları da içeren öneriler paketi pazarlayarak, kişisel ego pompalıyor. Her ne olursa olsun önüne çıkan engelleri yık ve ilerle! Başarıya giden her yol mubahtır ilkesini alttan alta zerk ediyorlar. Dolayısıyla, yöntemleri çıkış noktası itibari ile insan fıtratını ifsat etmeye yönelik kurgu içeriyor. Ve bu süreç, kendini bu rüzgâra kaptıran büyük bir çoğunluğun duvara toslaması ile son bulan trajik öykülere dönüşüyor. Zirveye ulaşan az sayıdaki kişinin ise o şişirilmiş ego ile asla mutlu olma şansı yok. Kendisini merkeze alan bireyin, insanı eşref-i mahlûkat değil kendine hizmetçi, doğayı emanet değil tüketim objesi olarak

görerek -bu zihniyet içerisinde- ne çevresine ne de kendisine bir hayrı olması mümkün değildir.

Bu aşamada belki cevap vermemiz gereken soru şudur: "Talep edilen şey, başarı mı yoksa mutluluk mu?" "Her ikisi de!" dediğinizi duyar gibiyim.

İstisnaları dışarıda bırakırsak, aynı eğitim çarkından ve kültürel formattan geçtiğimiz için böyle cevap vermemiz normal. Çünkü Z kuşağı dediğimiz gençliğin önemli bir çoğunluğu, köyden kente göçmüş, şehrin periferisinde tutunmaya çalışan, hayatı büyük zorluklarla geçmiş yoksul köy kökenli ebeveynler tarafından yetiştirildi. Ömrünün büyük bir kısmı beyaz Türkler tarafından hor görülmüş, işçi ve düşük gelirli memur olan bu nesil, evlatlarının aynı kaderi paylaşmasına gönlü razı olmadığı için doğduğu ilk andan itibaren onları daldan budaktan sakındırıp, işten güçten koruyup, okuması ve bir üniversite eğitimi alması için motive etti. Bu onlar için günün moda tabiri ile bir kızıl elma idi. Onların mutluluğunu (kurtuluşunu) yüksek tahsil almalarında gördüler. Tabiri caiz ise mikroplara karşı izole edilen bu nesil, toplum içine karıştığında sosyal virüslere karşı antikora da sahip olmadığı için kolaylıkla enfekte oldu ve daha vahim olan bu hastalıklı durum (zihinsel deformasyon) gün geçtikçe kronikleşmekte. Ve şimdi, bunun faturasını ödüyoruz. Şahit olduğumuz saldırgan, saygısız, köksüz ve inançsız, dejenere davranışlar bu hastalığın semptomlarıdır.

Peki, başladığımız noktaya dönersek, başarı tamamen önemsiz mi? Elbette değil ancak unutulan, ihmal edilen bir şey var. Bizim inancımıza göre başarı, insan eylemlerinin mutlak sonucu değil Yaratıcı'nın takdiridir. Dolayısıyla başarı kutsal değildir ve kişiye ait de değildir. Kişiye ait olan ve takdir edilmesi gereken, ancak onun çabası/gayretidir. Ne var ki kişisel gelişim yazılarının ana omurgasını teşkil eden seküler düşünce, kavramsal olarak başarıyı insan çabasına bağlayarak, Yaratıcı'yı aradan çıkartıp insanı mutlaklaştırıyor. Dolayısıyla modern dünya başaramayan insanı, "loser, ezik, zavallı, beceriksiz" olarak nitelendiriyor, yalnızlığa ve depresyona terk ediyor.

Sonuç olarak, mutluluğu salt başarıda aramanın çok da doğru sonuçlar vermediğine tanık oluyoruz. Peki, o halde mutluluğa nasıl ulaşırız? Mutluluğa ulaşmak, maddi ve manevi iyiliğe, tatmine ulaşma halidir. Bunun yolu ise kişinin Rabbinin rızasına uygun bir iman, düşünce ve ameller dizisinden geçmektedir vesselam.

Kendisini merkeze alan bireyin, insanı eşref-i mahlûkat değil kendine hizmetçi, doğayı emanet değil tüketim objesi olarak görerek -bu zihniyet içerisinde- ne çevresine ne de kendisine bir hayrı olması mümkün değildir.

es-Selâm

Zehra TUNÇ

İMH Genel Sekreter Yrd.

"Efendim,

Evveli, âhiri, zâhiri, bâtını selâmlarım. El-Evvelü Allah, El-Âhirü Allah, Ez-Zâhirü Allah, El-Bâtınü Allah...

Sâhib'i selâmlarım. Sâhib-i Hakîki'yi selâmlarım.

Sağımı, solumu, önümü, ardımı selâmlarım. "Levlâke Sırrının Mazharı"nı selâmlarım. Vâlidesini, Hadîce Vâlidemi, Fâtıma Vâlidemi selâmlarım. Cihâr-ı Yâr-ı Güzîn'i selâmlarım. Erkân-ı Erbaa'yı: Selmân'ı, Mikdâd'ı, Ammâr'ı, Ebu-Zerr'i selâmlarım. İmâmeyn'i Muhteremeyn'i selâmlarım. Tâife-i ecinnîyi selâmlarım, mü'minlerini ve Müslimlerini...

Ve sizi selâmlarım...

Peygamber-i Ekber bir hadîs-i nebevîlerinde buyuruyorlar ki, "Önce selâm, sonra kelâm."

(Fethi Gemuhluoğlu, Dostluk Üzerine)

Önce sizi selamlıyorum.

Rahmetli büyüğümüz Fethi Gemuhluoğlu'nun selamıyla başlamak istedim. Öğrendiğimden beri hemen her konuşmada "*es-Selâm*, gablel kelam" demeyi şiar edindim. Ki; *Selâm* ismiyle kuşatsın bizi yüce yaratan. O'nun *Selâm* ismi ile bakalım da birbirimize, üzerimize selâmet yağmurlarını rahmetiyle indiriversin, O'nun selamı ile kelamımız esenlik olsun.

O halde; önce selamı bilelim. Selam, sözlükte "her türlü bedenî ve ruhî hastalıklardan, eksiklik ve kusurdan uzak; selamette, barış ve esenlik içinde olmak, kurtulmak, rahatlamak" anlamlarında iken, Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadis-i şeriflerde "emân, kurtuluş, esenlik, barış" manalarında kullanılır. Selamlama da bu manadan mülhem kullanılmış, kullanılmaya devam edegelmektedir. Allah'a nispet edildiğinde ise "akla gelebilecek bütün eksikliklerden münezzeh olan; yaratılmışlar gibi hâlden hâle girip değişmeyen, bir gün gelip yok olma ihtimali olmayan; tüm bunların aksine bütün kapsamıyla selâmetin kaynağı olup dünya ve ahirette esenlik veren" anlamında açıklanır. Yani "*Selâm*" dediğimizde aklımıza Rabbimizin gelmesi, barışın, huzurun, kurtuluşun eşsiz ve sınırsız kaynağının sadece O olduğunu bilerek söze başlamak, zihnimizi ve kalbimizi taptaze pınarlar gibi berraklaştırabilir. Çünkü O dilerse, her şey mümkün! "Size bir selam verildiğinde ya daha güzeli ile veya dengi ile karşılık verin. Allah, her şeyin hesabını tutmaktadır." Nisa suresinin seksen altıncı ayetinde Rabbimiz bizi böyle uyarıyor. Kur'an'da bazen "tahiyye" kelimesi ile ifade edilen selam, karşılaşan iki kişiden birinin diğerine "selamün aleyküm" (es-selâmü aleyküm:

selam sizin üzerinize olsun, Allah sizi her türlü kaza ve belâdan korusun) demesi, diğerinin de buna aynı mânada olmak üzere "aleyküm selam" (ve aleykümü's-selam) diyerek hayır duada bulunmasıdır. Selamda yaygın biçimde bu ifadeler kullanılmakla birlikte "ve rahmetüllâhi ve berekâtüh" ifadesi eklenerek selamın alınması ayette belirtilen "daha güzeli ile karşılık verme"ye bir örnek olabilir. Hem esenlik, barış ve huzur; hem O'nun rahmeti, merhameti ve bir de O'nun bereketi üzerinize olsun. Öyle sanıyorum ki; insan ancak dinde kardeşine, kardeş bildiğine bunca güzel dualar ederek merhaba diyebilir. İslâm âlimleri selam vermenin sünnet, almanın farz olduğunu ve selam verenin alana göre daha fazla sevap kazanacağını belirtmiştir. Ve belki de ilk defa bir sünneti yerine getirmek farzdan daha çok Rabbimizi memnun edecektir. Yani ilk ben benden emin ol istedim, ilk ben sana esenlik diledim, ilk ben senin mutlak bir huzur ile kavuşmanı temenni ettim ve ilk ben seninle kardeş olmaya talibim dedim, senin daha çok benden sana bir zarar gelmeyeceğinden emin olman için dua ettim. Bu veçheden bakınca *Selâm'ın* mü'min ile ilişkisini görmek mümkün.

Mü'min ismi emniyetten gelir. Selamet; emniyette olduğumuz her yerde hissettiğimiz duygu. Güven bununla birlikte. Kapıldım gidiyorum isimlerinin anlamlarına, birbiri ardınca birbirine kapılar açan ve hepsi ruhumu aynı iştiyakla kuşatan O'nun güzel isimlerinin izinde. Tüm o kapıları açanın *Selâm* olduğunu bilmekle. Bilinmeyi dilemesiyle, kendi iradesiyle O'nu bilecek insanı yaratması ve bütün isimlerini öğretmesi sanki hep selam ile mümkün gibi... Bize din kıldığı İslam da hakîkî manada O'nun selamı... Belki de bundan mülhem, *Selâm* isminin anlamlarından biri de bizim ümidimizle dolu; "cennetteki bahtiyar kullarına selamı veren." Hayatımızı, bizim için gönderdiği esenlik diniyle yoğurursak bu ümide kavuşmanın mümkün olduğu güvenini gönlümüze yerleştiren *es-Selâm.*

Rabbimizin Kur'an'da idraklerimize hitabıyla öğreniyorum; *Selâm* isminin tecellisi doğumdan ölüme ve oradan da dirilişe kadar sürer, dünya hayatında selam ve selamet Allah'tan gelen hidayete tâbî olanadır.

Ve anlıyorum ki; selam kapıların ilki. Babü's Selâm; dışarısı ile içerisini belirleyen. Hacer-i Esved'in yerine konulmasında hakemlik yapacak olan Efendimizin mübarek kademini attığı kapının adı. Kâbe'ye varmak için girilen, ismiyle müsemma; anlaşmazlığa son veren kapının adı. Medine'de Mescid-i Nebevî ilk yapıldığında beş kapısından biri, en büyüğü ve en süslüsü; esenlik ziynetiyle süslü. Ancak hidayete tabi olan bu kapıdan girip cennete ulaşıyor; kapı, İslâm.

O halde son sözümüz şöyle olsun: es-Selâmü aleyküm ve rahmetullahi ve berakatüh.

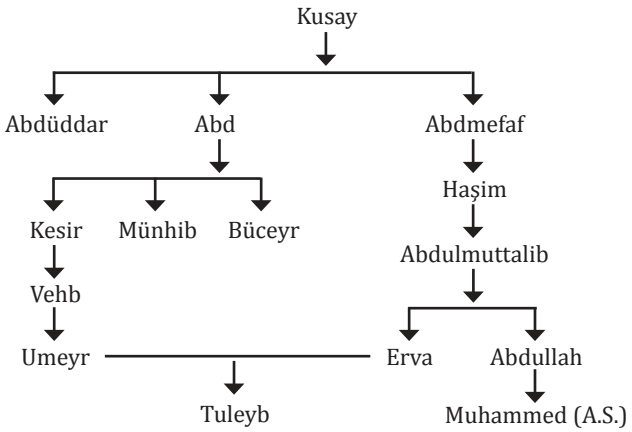
Selam, sözlükte "her türlü bedenî ve ruhî hastalıklardan, eksiklik ve kusurdan uzak; selamette, barış ve esenlik içinde olmak, kurtulmak, rahatlamak" anlamlarında iken, Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadis-i şeriflerde "emân, kurtuluş, esenlik, barış" manalarında kullanılır.

KIRK KANDİL
11

Tuleyb b. 'Umeyr: Hz. Peygamber'in Halaoğlu

Rıza SAVAŞ
Prof. Dr., Dokuz Eylül Üni.
İlahiyat Fak. Emekli Öğretim Üyesi

Kureyş kabilesinden soyu Kusay'a dayana Tuleyb'in yaklaşık olarak miladi 600 yılında doğduğu söylenebilir. Annesi Hz. Peygamber'in halası Ervâ bint Abdülmuttalib'dir.[1]

Tuleyb, Resûlullah, Erkam'ın evinde iken İslâm'a girdi ve Hz. Peygamber'i savunmaya başladı. Tuleyb b. Umeyr, İslâm'a girdiğini annesi Ervâ bint Abdilmuttalib'e haber verince Erva'nın bu habere sevindiği verdiği cevaptan anlaşılmaktadır. Hâlbuki Ervâ bu sırada henüz Müslüman olmamıştı. Çok geçmeden İslâm'ı kabul eden Ervâ, oğlunu Hz. Peygamber'e yardım etmeye ve dinin tebliğinde onunla çalışmaya teşvik etti, kendisi de Hz. Peygamber'i "diliyle" savunmaya başlar.[2] Özellikle Hz. Peygamber'e fiili saldırıların başladığı yıllarda on dört on beş yaşlarında olan Tuleyb ve onun gibi genç yaşta olan genç delikanlı Müslümanlar, cesaretle İslâm düşmanlarının karşısında dimdik ayakta durdular.

Cevval, atılgan ve cesur bir genç olan Tuleyb, Müslüman olduktan sonra eve geldi, annesini görür görmez, *"Anneciğim, ben Müslüman oldum. Hz. Muhammed'in dinine girdim, ona tabi oldum"* diye sevincini dile getir¬-

di. Erva, oğlunun sevincini paylaştı. Onu tebrik ettikten sonra şöyle ko¬nuştu: *"Oğlum, hiç şüphesiz, o senin dayının oğlu, senin yardımına herkesten daha çok layıktır Vallahi eğer onu erkeklere karşı korumaya gücümüz yetseydi, her türlü tecavüze karşı koyar, onu korurduk."*

İbn Sa'd'ın kaydettiği bir rivayete göre Ebu Cehil ve bir grup müşrik, Hz. Peygamber'e sataştı. Tuleyb b. Umeyr, ona arka çıktı ve müşriklere karşı durdu. Bu kavga esnasında Ebu Cehil'e saldıran Tuleyb, başına sert bir darbe indirdi ve onu kanlar içinde bıraktı. Etrafta bulunan müşrikler Tuleyb'i yakala¬yıp bağladılar. Dayısı Ebû Leheb, gelip onu müşriklerin elinden kurtardı. Erva'nın yanına giden müşrikler, oğlunun bu hareketinden dolayı şöyle konuştular: *"Oğlun Tuleyb'in yaptıklarını biliyor musun? O kendisini Muhammed'i korumaya adamış."* Erva, müşriklere karşı şu cevabı verdi: *"Onun en hayırlı günleri gerçeği getirip tebliğ eden Muhammed'e (a.s.) yardımcı olduğu ve arka çıktığı günlerdir."*[3] Erva'dan bu sözlerini duyan Müşrikler, *"Yoksa sen de mi Muhammed'in dinine uydun?"* dediler ve çaresiz bir şekilde oradan ayrılıp doğruca Ebu Leheb'e koşup durumu haber verdiler. Ebu Leheb de bu haberden çok üzülerek Erva'ya koşup geldi ve ona şöyle haykırdı:

"Sana ve seninle beraber Abdulmuttalib'in dinini bırakıp Muhammed'in peşine takılanlara şaşıyorum."

Erva, kardeşine:

"Asıl ben sana şaşıyorum, senin harekete geçip kardeşinin oğluna destek olman ve onu bu saldırılara karşı koruman daha doğru olmaz mı? Onun bu işi başarıya ulaşırsa sen onunla seçkin insanlar arasına girmiş olursun. Eğer başaramaz ise sen yine dininde kalır, kardeşinin oğluna destek olduğun için özür beyan edersin."

Ebu Leheb:

"Onun ortaya çıkardığı bu yeni din yüzünden bütün Arap kabilelerine karşı koymaya bizim gücümüz ve takatimiz yeter mı?!" diyerek inkârında ıs¬rar etti. Sonra da çekip gitti[4]

Hatta o gün, bu tartışma sırasında Erva'nın bir de şiir okuduğu nakledilmektedir. Bu şiirin bir beytini ünlü nesep uzmanı ez-Zübeyri şöyle kaydetmiştir:[5]

إنّ طُليباً نَصَرَ ابن خاله -
آساهُ في ذي دمه ومَاله

Gerçekten de Tuleyb yardım etti dayısının oğluna.

Onun kanını ve malını korumada destek oldu ona.

Bir gün Hz. Peygamber'in en büyük düşmanlarından biri olan Ukbe b. Ebî Muayt, içine pislikler koyduğu bir zenbili Hz. Peygamber'in kapısına atar, bunu gören Tuleyb b. Umeyr, o zenbili alarak Ukbe'nin kafasına vurur. Tuleyb'le tartışmaya giren Ukbe, onu annesinin yanına götürür ve:

"Muhammed'i koruma uğruna bize saldıran oğlunu görüyor musun?" der.

Erva, ona:

"Ondan başka bunu yapmaya kim daha yetkilidir? Muhammed onun dayısının oğludur. Mallarımız, canlarımız Muhammed'e feda olsun." diyerek cevap verdi ve bunu destekler mahiyette yukarıda kaydettiğimiz şiiri okudu.[6]

Bir defasında da Tuleyb, Hz. Peygamber'e vurmaya çalışan ve bunun için hazırlık yapan Avf b. Sabre es-Sehmî'yi döver. Durum, annesine haber verildiği zaman Erva, oğlunu destekler mahiyette bir şiir okur.[7] Bu rivayetlere bakarak Tuleyb'in, Hz. Peygamber'in âdeta koruma polisi gibi çalıştığını ve annesinin de onu destekleyip teşvik ettiğini söyleyebiliriz.

Rasulullah (a.s) ve ashabı, ikindi vakti geldiği zaman çevreye dağılır birer ya da ikişer kişi olarak namaz kılarlardı. Tuleyb b. Umeyr ve Hatıb b. Amr, Küçük Ecyaad mevkiinde namaz kılarlarken iki alçak Mekkeli müşrik onlara saldırdı. Onlar da karşılık verdi. Her ikisi de dönüp gidinceye kadar taş attılar.

Tuleyb, ikinci Muhacir kafilesiyle Habeşistan'a hicret etti. Üç ay kadar orada kaldı. Mekke müşriklerinin Müs¬lüman oldukları söylentisini duyunca tekrar Mekke'ye geldi. Fakat haberin yanlış olduğunu gördü. Sonra Medine'ye hicret başlayınca o da hicret etti. Hz. Peygamber, Tuleyb'i Münzir bin Amr ile ahdi kardeş yaptı. Medine döneminde İslam'a hizmet etmeye ve çıkan savaşlara katılmaya devam etti. Hz. Peygamber'in vefatından sonra hicretin 13. yılında Bizanslılarla yapılan Ecnadeyn Savaşı'nda genç yaşta şehit oldu.[8]

Allah ondan ve onun gibi İslâm'a hizmet edenlerden razı olsun!

[1] İbn Sa'd, et-Tabakat, III, 123-124.
[2] İbn Sa'd, et-Tabakat, VIII, 42-43.
[3] Tabakât, 3: 123.
[4] İbn Sa'd, et-Tabakat, VIII, 42-43.
[5] ez-Zübeyri, Kitabu Nesebi Kureyş, s.257, Kahire 1951.
[6] el-Belâzurî, Ensâb, I, 147.
[7] el-Kelbî, Ebu'l-Munzir Hişâm b. Muhammed es-Sâib, *Cemheretu'n-Neseb,* Beyrut 1986, s. 103.
[8] el-Belâzurî, *Ensâb*, I, 88, 117, 147, 202.

İnci Mercan Gerdanlığı -10-

Said ibn-i Zeyd (R.A.)

Ahmet POÇANOĞLU
Emekli Konya İl Müftüsü

10. HADİS

حديث سعيد بن زيد بن عمرو بن نفَيْل بن عبد العزى بن رباح بن عبد الله بن قُرْط بن رباح بن عدي بن كعب بن لوي القرشي العدوي أبو الأعور أحد العشرة المشهود رضي الله عنه

أَنَّهُ خَاصَمَتْهُ أَرْوَى فِي حَقٍّ زَعَمَتْ أَنَّه انْتَقَصَهُ لَهَا إِلى مَرْوَانَ، فَقَالَ سَعِيدٌ: أَنَا أَنْتَقِصُ مِن حَقِّهَا شيئًا أَشْهَدُ لَسَمِعْتُ رَسولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عليه وسلَّمَ يقولُ: مَن أَخَذَ شِبْرًا مِنَ الأَرْضِ ظُلْمًا، فإنَّه يُطَوَّقُهُ يومَ القِيَامَةِ مِن سَبْعِ أَرَضِينَ

Cennetle müjdelenen Said ibn-i Zeyd ibn-i Amr ibn-i Nüfeyl ibn-i Abd'il Uzza ibn-i Rebah ibn-i Abdillah ibn-i Kurt ibn-i Rebah ibn-i Adiy ibn-i Ka'b ibn-i Lüey El- kuraşiyyi El- adeviyyi Ebu'l A'ver (Allah Ondan razı olsun) Hadisi:

Erva bint-i Ebi Üveys, Mervan'a müracaat ederek Said ibn-i Zeyd aleyhine dava açtı. Erva, kendi hakkı olan bir arazi parçasına Said ibn-i Zeyd'in el koyduğunu iddia ediyordu. Said ibn-i Zeyd bunun üzerine şöyle dedi:

- Ben mi onun hakkı olan bir arazi parçasına el koymuşum? Şahitlik ederim ki ben Rasulullah'ın: "Kim haksızlık ederek zulüm ile bir karış toprak parçasına el koyarsa, kıyamet gününde o arazi parçası yedi kat yerin altında o zalim kişinin boynuna halka olarak geçirilir." buyurduğunu işittim.

(Buhari:3198, Müslim:1610)

BU HADİSTEN ÖĞRENDİKLERİMİZ

Bu hadis-i şeriften öncelikle Ashab-ı Güzin'in, Rasulullah efendimize kayıtsız ve şartsız itaat ettiğini, O'ndan işittiği sözün aksine bir davranışta bulunmayı aklından bile geçirmediğini öğreniyoruz. Sonra da zulmün, zalimi yedi kat yerin altında ve boynunda bukağıyla karanlıklara mahkum ettiğini öğreniyoruz.

Zulüm, bir şeyi eksilterek veya arttırarak ya da zamanından, mekanından saptırarak kendine ait olmayan bir yere koymak, hakka tecavüz etmek, haddi aşmaktır. Zulüm adaletin zıddıdır. Adalet, fazilet; zulüm zillettir. Di-

nimiz İslam, yeryüzünde adaleti hakim kılmayı, zulmün her çeşidini ortadan kaldırmayı hedefleyen bir hukuk dinidir.

İnsan Allah'a şirk koşarak zalimleşir; zülmün en büyüğü, Allah'ın (c.c.) hakkını teslim etmiyerek O'na ortak koşmaktır. Kur'an-ı Kerim, **"Muhakkak ki şirk çok büyük bir zulümdür."** (Lokman Suresi, 13) buyurarak, şirki bize en büyük zulüm olarak tanıtmıştır. Büyük zulüm, göklerin, yerin ve bunlarda bulunanların, maddenin ve hayatın sahibi ve yaratıcısı Allah'ın tek ilah ve Rab olduğu gerçeğine karşı gelerek Allah'ın hakkını, Allah'a teslim etmemektir. Allah'tan başkasına tapan insan, Allah'ın hakkı olan kulluğu Allah'tan başkasına yöneltmek suretiyle haktan sapmış ve değersiz varlığa kulluk ederek insanlık onuruna karşı da haksızlık etmiş olur.

İnsan, hayatının her safhasında Allah'ın nimetlerinden faydalanmaktadır. Elbette ki Allah'ın lutfettiği nimetler sayılamayacak kadar çoktur. Bütün bu nimetlerden faydalanan insanoğlunun her an Allah'a şükretmesi gerektiği halde o, nimetleri vereni görmezlikten gelerek nankörlük etmekte, "Çok zalim ve çok nankör!" damgasını hak etmektedir.

Bununla birlikte insan, insanlara, içinde yaşadıkları topluma ve çevreye, diğer canlılara karşı yaptığı haksızlıklarla ve saldırılarla zalimleşir. Bu tür bir zulme uğrayan kimseye 'mazlum' denir ki o kişilerin duası makbuldur ve asla reddolunmaz. Rasulullah efendimiz, "...mazlumun bedduasından sakın. Çünkü onunla Allah arasında perde yoktur." buyurur. Zulmetmemek, adil olmak temel prensiptir. Peygamberimiz bunu defalarca ifade etmiş, "...Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu zulme bırakmaz ve onu hor görmez." buyurmuştur.

Ya da insan, kendi nefsine Allah'ın yasak ettiği yolda yürürüyerek Allah'ın emanetleri olan fıtratına, malına, canına, evlatlarına, zulmeder ve zalimleşir. Şöyle ki bir insan ister Allah'a isyan etmiş olsun ister diğer insanlara zulmetmiş olsun aslında o her defasında kendine zulmetmiş demektir. Çünkü haksızlık yapan, er veya geç o haksızlığın karşılığını görür. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, **"Kim bir günah kazanırsa onu sırf kendi aleyhine kazanmış olur."** buyrulmaktadır. (Nisa Suresi, 111)

İslam, önemli bir ölçü, bir hayat tarzı ortaya koymuştur:

لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ

"Ne haksızlık edersiniz ve ne de haksızlığa uğratılırsınız." (Bakara Suresi, 279)

Zulme rıza da zulümdür. Bir zalimin zulmüne engel olmak için çalışmamak, susup oturmak, "bana dokunmayan yılan bin yaşasın" demek, nemelazımcılık yapmak, zalimin zulmüne fırsat vermek ona ortak olmak demektir. Zulümle mücadele etmek yalnızca mazlumların görevi değildir. İnsanlık onuru taşıyan, insan haklarının değerini bilen herkes zulümle ve zalimlerle mücadele etmelidir. Zira zalimler, dünyada yaptıklarının yanına kâr kalacağı zehabına kapılmasınlar.

Zalimler, başkalarının haklarını gasbesdenler, kıyamet gününde cezalarını en ağır şekilde göreceklerdir.

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللهَ غَافِلاً عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ ۚ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ
مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُؤُسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ ۖ وَأَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ

Sakın, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma! O sadece, onların işini bir güne erteliyor ki o gün gözler dehşetten dışarı fırlamış, başları yukarıya kalkık, bakışları bir noktaya sabitlenmiş, zihinleri bomboş kalmış olarak toplanma yerine koşarlar. (İbrahim Suresi, 42-43).

Allah (c.c.) bütün Müslümanları zulüm etmek ve zulme uğramaktan muhafaza buyursun.

SAİD İBN-İ ZEYD (R.A)

590–600 yılları arasında Mekke'de doğdu. Babası, İslam öncesi dönemde Hanif dinine mensup olmakla bilinen Zeyd b. Amr b. Nüfeyl; annesi, Huzâa kabilesinden Fâtıma bint Ba'ce'dir. Nesebi, Ka'b'da Rasulullah (s.a.v) ile birleşmektedir. Künyesi Ebul-A'ver'dir. Adiyoğulları kabilesine mensuptur, Hz. Ömer de aynı kabiledendir. Saîd b. Zeyd, Hz. Ömer'in kız kardeşi Fatıma ile evlenmiştir.

Saîd, babası Zeyd'in kendisine telkin ettiği hanif dininin bilincinde olarak yetişmişti. Rasulullah (s.a.v), İslam dinini tebliğe başladığı zaman, onun davet ettiği dinin babasının söylediği prensiplerle aynı olduğunu gördü ve ona tabi olmakta gecikmedi. Rivayetlere göre O, Rasulullah'ın (s.a.v) az sayıdaki ashabıyla Erkam'ın evinde toplanmaya başlamadan önce iman etmiştir. Kaynaklarda on ikinci veya on üçüncü Müslüman olduğu kaydedilir. Said tek başına Müslüman olmamış, Ebu Bekir'in davetiyle, hanımı Fatıma bint Hattab ile birlikte Müslüman olmuştur. O delikanlılık ve gençlik çağlarındaki bütün enerjisini İslam'ın hizmetine harcamıştır. **Said b. Zeyd** dedi ki: "Allah'a yemin olsun, Ömer İslam'a girmeden önce, beni ve kız kardeşini Müslüman olduğumuz için bağlamıştı." Said çektiği çilelere sabretmesini bilmiş, sonunda da Hz. Ömer'in Müslümanlığına vesile olmuştur.

Said b. Zeyd'in ismi Habeşistan'a hicret edenler arasında geçmemektedir. Said b. Zeyd, Hz. Ömer ile yirmi kişilik kafile içinde Medine'ye hicret etmiştir.

Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Sa'd b. Ebî Vakkas,

Said b. Zeyd'in ismi Habeşistan'a hicret edenler arasında geçmemektedir. Said b. Zeyd, Hz. Ömer ile yirmi kişilik kafile içinde Medine'ye hicret etmiştir.

Said b. Zeyd, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvam, Abdurrahman b. Avf'ın Hz. Peygamber'in yanındaki dereceleri aynıydı. Onlar, savaşta O'nun önünde, namazda ise arkasındaydılar. Hz. Peygamber'e olan bağlılıklarını hayatları boyunca devam ettirmişler, bundan dolayı da İslam tarihinde seçkin bir yer edinmişlerdir.

Saîd b. Zeyd, Bedir Savaşı hariç Rasulullah'ın (s.a.v) diğer bütün savaşlarına katılmıştır. Bedir Savaşı'nda Rasulullah (s.a.v), Saîd ile Talha b. Ubeydullah'ı (r.a), Kureyş kervanının dönüşü hakkında bilgi toplamak ve bu bilgileri hızlı bir şekilde Medine'ye ulaştırması için Suriye taraflarına gönderdi. Saîd ve Talha, el-Havra denilen yere kadar gittiler ve kervanın dönüşünü beklemeye başladılar. Ancak kervanın başında bulunan Ebu Süfyan bazı haberler almış, kervanın yolunu başka bir yöne çevirmişti. Kervanın izini kaybeden Saîd b. Zeyd ile Talha b. Ubeydullah, Bedir'den dönmekte olan İslam ordusuyla yolda karşılaştılar. Bedir Savaşı'na fiilen iştirak edememiş olmalarına rağmen Rasulullah (s.a.v) onlara ganimetten pay vermiştir. Uhud ve Hendek Savaşları, Hudeybiye Antlaşması, Mekke'nin fethi, Huneyn ve Tebük Seferi ile Vedâ Haccında bulunmuştur.

Hz. Ömer'in hilafeti döneminde Suriye bölgesinde sürdürülen askeri harekatlara katılmış; Şam muhasarasında görev almış ve Yermuk Savaşı'nda bulunmuştur. Said b. Zeyd, Dımaşk'ın fethinden sonra Müslümanlardan Dımaşk valiliği yapan ilk kişi olmuştur

Said b. Zeyd, Hz. Ömer'in ölümü üzerine ağlayınca birisi dedi ki: "Ey Ebû'l-A'ver! Seni ağlatan şey nedir?" Said: "Ben İslam için ağlıyorum. Şüphesiz Ömer'in ölümü İslam'da öyle bir gedik açtı ki kıyamete kadar kapatılamaz."

Hz. Osman'ın hilafeti döneminde Irak'ta bulunan arazileri dolayısıyla zaman zaman Kûfe'ye gittiği ve burada oturduğu bilinen Saîd b. Zeyd, fitne olaylarının ortaya çıkmasından sonra Medine'ye çekildi ve iç çekişmelerden uzak bir hayat yaşadı. Hz. Osman ve Ali dönemlerinde her ikisi hakkında yapılan kötü propagandaları önlemeye çalıştı. Gördüğü haksızlıklara müdahale etmekten çekinmez, ashap aleyhinde bulunanlara şiddetle karşı çıkardı. Mesela, Muğire b. Şu'be, Kufe'de büyük mescidde oturmuştu. Sağında ve solunda Kûfeliler oturuyordu. Saîd b. Zeyd gelince Muğire onu hoş bir şekilde karşıladı ve divanda ayaklarının yanına oturttu. O esnada Kûfelilerden bir adam geldi, Muğire'nin karşısında durdu ve sövüp saymaya başladı. Saîd: "Ey Muğire! Bu adam kime sövüyor?" diye sorunca Muğire, "Ali b. Ebi Tâlib'e sövüyor." karşılığını verdi. Bunun üzerine Saîd üç defa: "Ey Muğire!" dedikten sonra şöyle devam etti: "Yanında Hz. Peygamber'in (s.a.v) ashabına sövüldüğünü duyduğun halde neden karşı çıkıp düzeltmiyorsun? Rasulullah'ın (s.a.v) şu sözünü kulaklarımla işittiğime ve aklımda iyice tuttuğuma dair şehadet ederim ki onun adına size yalan söyleyecek değilim. Zira onunla karşılaştığımızda bunun hesabını benden sorar: 'Ebu Bekir cennettedir. Ömer cennettedir. Ali cennettedir. Osman cennettedir. Talha cennettedir. Zübeyr cennettedir. Abdurrahman (b. Avf) cennettedir. Sa'd b. Mâlik cennettedir.' Müminlerin dokuzuncusu da cennettedir ve istesem onun da adını verebilirim."

Hayatının son dönemlerini Medine yakınında bulunan Akik vadisindeki evinde ziraatla uğraşarak geçiren Saîd b. Zeyd 70 veya 71yaşında (h.50 veya 51, m.671) yılında vefat etti. Techiz ve tekfin işleriyle komşusu Sa'd b. Ebû Vakkās ilgilendi. Cenaze namazını Abdullah

b. Ömer'in kıldırmasından sonra Medine'ye götürülerek Cennetü'l-bakī'a defnedildi.

Said b. Zeyd, duası makbul bir insandı. Emeviler zamanında, Said b. Zeyd'in başından şöyle bir olay geçti: Erva bint Uveys adlı kadın Said b. Zeyd'i Akik'te Dafira isimli bir vadideki ağaçlı bir arazisini gasbedip kendi arazisine kattığını iddia etti. Bunu Müslümanlar arasında yaymaya ve anlatmaya başladı. Erva, Mervan'a müracaat ederek Said ibn-i Zeyd aleyhine dava açtı. Mervan onun yemin etmesini istedi. Said bunu reddetti ve "Ben mi haksızlık yapmışım. Ben Hz. Peygamber'den işittim diyordu ki "Kim haksızlık ederek, zulüm ile bir karış toprak parçasına el koyarsa, kıyamet gününde o arazi parçası yedi kat yerin altında o zalim kişinin boynuna halka olarak geçirilir." Vallahi ona peygamberin bu hadisinden dolayı 600 zirâ yerimi terk ediyorum. Sonra da "Kalk ey Erva sen hakkın olduğunu iddia ettiğin yeri al." dedi. Erva da kalkıp orayı aldı. Bu olay üzerine Said, "Allah'ım! Eğer Erva yalancıysa onu kör et. Mezarını onun kuyusu eyle. Benim ona zulmetmediğimi, müminlere açık bir şekilde göster." Çok zaman geçmeden Erva kör oldu. Sonra Akik'de benzeri görülmemiş bir yağmur yağıp sel geldi. Erva geceleyin kalktığında beraberinde cariyesi de kalkıp onun işlerine yardımcı olurdu. Bir gece kalktığında cariyeyi uyandırmadı. Böyle yürürken bir kuyuya düştü ve öldü. Sonraki dönemlerde Medine halkı birbirine beddua edecekleri zaman şöyle derlerdi: "Allah seni, Erva'yı kör ettiği gibi kör etsin." Bunu dediklerinde, Erva'nın bir dağ keçisi olduğunu ve o keçinin kör olduğunu zannederlerdi.

Saîd b. Zeyd, Hz. Peygamber'den mükerrerleriyle birlikte kırk sekiz hadis nakletmiş olup rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almaktadır. Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde yer alan üç hadisinden ikisi ittifakla biri sadece Buhârî tarafından tahriç edilmiştir Ahmed b. Hanbel onun mükerrerlerle beraber otuz hadisini nakil etmiştir

Kaynaklarda ''el-aşeretü'l-mübeşşere'', ''el-mübeşşerûn bi'l-cenne'', ''el-aşeretü'l-meşhûdü lehüm bi'l-cenne'' gibi ifadelerle anılan, ilk müslümanlardan olan bu on sahâbî Hz. Peygamber'e ve İslam'a büyük yardımlarda bulunmuşlardır. Kureyş kabilesine mensup olup nesepleri Hz. Peygamber'in nesebiyle birleşmektedir. Bedir Savaşı'na ve Bey'atürrıdvân'a katılmışlardır. Bey'atürrıdvân'da bulunamayan Hz. Osman adına bizzat Hz. Peygamber iki elini birbirine kavuşturarak biat etmiş, onu da biata katılanlardan saymıştır. Allah'ı ve rasulünü sevdikleri, bizzat Hz. Peygamber tarafından açıklanmıştır. Allah yolunda yakınlarına karşı savaşmaktan çekinmemişlerdir. Nitekim,

لَا تَجِدُ قَوْماً يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا اٰبَاءَهُمْ اَوْ اَبْنَاءَهُمْ اَوْ اِخْوَانَهُمْ اَوْ عَشِيرَتَهُمْ

"Allah'a ve âhiret gününe inanan bir toplumun babaları, oğulları, kardeşleri, akrabaları bile olsa, Allah'a ve Peygamber'e karşı gelenlere sevgi beslediklerini göremezsin..." (Mücadele Suresi, 22) ayeti, aşere-i mübeşşere hakkında nâzil olmuştur.

Saîd b. Zeyd'in bir rivayetinde Aşere-i mübeşşerede; Ebû Ubeyde b. Cerrâh yerine Abdullah b. Mes'ûd zikredilmiştir; bu sebeple 11. Hadisin ravisi Abdullah İbn-i Mesud (r.a) olacaktır.

Allah Onlardan razı olsun.

Hz. Ömer'in hilafeti döneminde Suriye bölgesinde sürdürülen askeri harekatlara katılmış; Şam muhasarasında görev almış ve Yermuk Savaşı'nda bulunmuştur. Said b. Zeyd, Dımaşk'ın fethinden sonra Müslümanlardan Dımaşk valiliği yapan ilk kişi olmuştur.

İbrahim Metin Uğur ile

Türkistan'dan Anadolu'ya Göçen Türk'ün Sesi: Rebâb

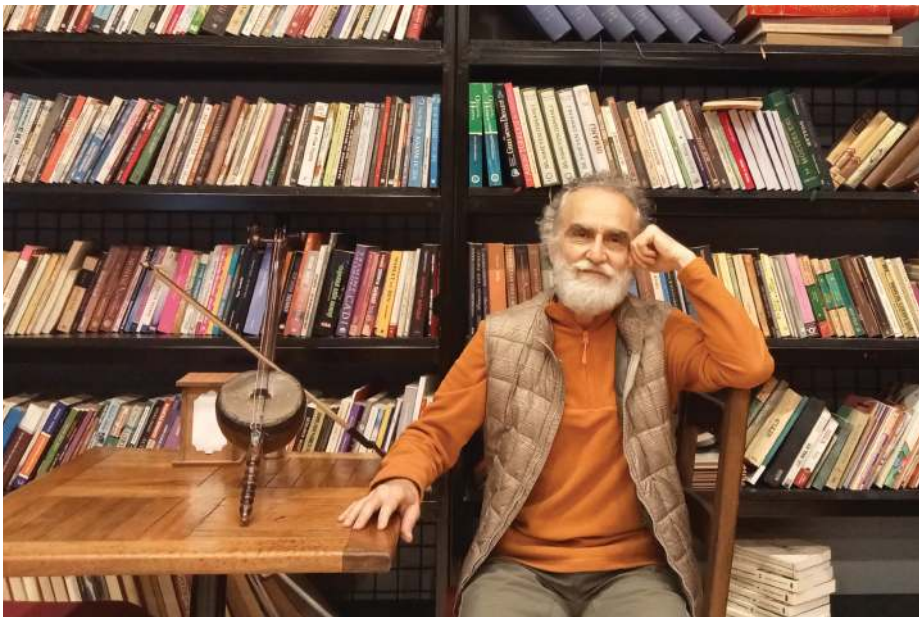
İNSİCAM

Çellist ve Rebâbzen İbrahim Metin Uğur Tarsus'ta doğdu. Beş-altı yaşlarında babasının (tânbur gibi) çaldığı bağlamayla tanışarak müziğe adım attı. Daha sonra öğretmen olan büyük ablasının çaldığı keman sazına yöneldi. İlk gençlik yıllarında bir motor tamiri ustası olan Habib Karpuzoğlu'ndan ilk nota bilgilerini öğrendi. Bestekâr İsmail Baha Sürelsan'ın otuz üç kişiden oluşan grubunun üyelerinden Kanuni Abdulhafız Konaç'dan mûsikî nazariyatı, klasik tavır ve üslup dersleri aldı. Daha sonra Rebâb sazıyla tanışarak, bu sazla bir ömür sürecek irtibatı başlamış oldu. 1987-1996 yılları arası TRT Erzurum Radyosu'nda, 1996-2018 yılları arasında ise TRT İstanbul Radyosu'nda çello sanatçısı olarak görev yapmış ve buradan emekli olmuştur.

İbrahim Metin Uğur, Sanat anlayışını, klasik tavır ve üslubunun yüksek incelikleri ve zevk-i selîmi üzerine inşa ettiği icrakârlığında Tanburî Cemil Bey ekolünü (onun yaşadığı dönemindeki sanatkârların Türk Müziği icra üslubunu) esas almaktadır. Cemil Bey ve oğlu Mesud Cemil Bey'den bu yana Türk müziğindeki çello icrasında bir inkişaf ve terakkî olmadığını görüp, sazın kendi doğasına ve orijinaline uygun çalınmadığı fikrinden hareketle bu müzikteki çello icrasına yepyeni, sazın bütün kapasitesine uygun düşen, sazın bütün olanaklarını ortaya koyan bir icra tekniği geliştirmiştir. Dünya farklı yerlerinde verdiği konserlerle Türk müziğini ve rebâb sazını tanıtan sanatkâr, 2020 yılında kurduğu Rübâb-ı Şikeste Müzikevi'nde talebelerini yetiştirmektedir.

S: Kıymetli Hocam, nedir "Rebâb"? Nereden gelmiştir gönül sofralarımıza?

C: Rebâb gibi eski bir sazın doğumu hakkında net bilgiler bulmak pek mümkün değildir. Ancak çeşitli rivayetler mevcuttur. Kimi rivayetlere göre Süleyman Peygamber'in rebâb çaldığı söylenir ki bu milattan önce 3800'lere yani Sümerlere kadar dayanır. Bir başka rivayete göre de rebâbı Farâbî îcat etmiştir. Başka bir kaynakta ise Uygur Türklerinden bu yana rebâb çalınmaktadır. Müzik enstrümanları çok geniş coğrafyalara yayılmış, zamanla buralarda değişimlere uğramışlardır. Bin sene evvel, ıklığ, kemençe, rebâb diye adlandırılan sazlar muhtemelen aynı sazlar olabilir. Tarih içinde bunlar yaylı sazların ortak ismi olarak da kullanılmıştır. Bütün bu bilgiler ışığında rebâb, Kuzey Pasifik'ten Orta Asya'ya oradan Akdeniz'e, hatta Endülüs aracılığıyla Batı Avrupa'ya kadar geniş bir coğrafyada kullanılmıştır. (Avrupa'da "Rebece (Rebek)" adıyla anılır.) Büyük ihtimalle kavimler göçü ile yahut Moğol istilasından kaçan halklar tarafından İran, Arap coğrafyası ve Anadolu'ya gelmiştir. Selçuklularda ve Osmanlı İmparatorluğu'nda gözde bir saz olarak kullanılmıştır. 18. Yüzyıl'ın ortalarında keman sazının Osmanlı'da icra edilmeye başlamasıyla gitgide eski önemini yitirmiş 19. asrın sonlarına doğru icracısı iyice azalmıştır. Hâlbuki Hz. Mevlana ve oğlu Sultan Veled'in de çaldığı bilinen rebâb, Selçukluların ve Osmanlıların 1800'lü yıllara kadar bilinen tek yaylı çalgısıdır. Bu tarihe kadar çalınmış, dinlenmiş ve önemsenmiştir. Mesnevi'ye hâkim olan kimseler der ki Mevlana aslında %60-70 oranında Ney'den daha fazla zikreder Rebâb'ı. Rebâbı ihdas eden Hz. Mevla-

na ve daha kesin ve net olarak oğlu Sultan Veled'in bir de Rebâbname isminde bir kitabı vardır. Rebâb'ın bütün fiziksel yapısını tarif ettiği ve sonra rebâb'ın içsel, kalbi âlemini tarif ettiği bir nasihatler kitabıdır bir nevi. Bu kitap günümüze kadar gelmiştir. Fakat neden bu çok ön plana çıkarılmaz? Çünkü Mesnevi "Dinle Ney'den" diye başladığı için dikkatler hep oraya yoğunlaşıyor. Aslında Mevlana der ki ney maşuktur rebâb âşık. Ve zımnen der ki Hazret; ben Rebâb'ım. Dolayısıyla bütün âşıklarda olduğu gibi rebâbın da makûs bir talihi vardır.

S: Kıymetdâr hocam, Rebâb ve Mevlevîliğin sırr-ı münâsebeti, taallûku hakkında neler söylersiniz?

C: Öncelikle şunu söylemem gerekiyor: Rebâb sadece tekke sazına indirgenmemelidir. Yani sadece Mevlevi tekkelerinde çalınmış bir saz gibi düşünmek mümkün değildir. Çünkü Mevlana Celaleddin Rumi'nin babası Bahâeddin Veled Efendi'nin ve beraberindeki tebânın Belh'ten yani Türkistan'dan Konya'ya göç ederken, geldikleri kervanla yanlarında getirdikleri çalgılardan birisi (ıklığ, kıl kopuz vs.) hem çalınmış hem de Rebâba dönüştürme sürecine girilmiştir. Ne yapıyorlar mesela işte teknesini Hindistan cevizinden yapıyorlar. Selçuklu döneminde denilebilir ki misal Hindistan Cevizinin burada ne işi var! Ama kervanla geliyorlar, Türkistan'dan göç ediyorlar ve buldukları bu kaynakları kullanarak sazı dönüştürüyorlar. Dolayısıyla bu saz (rebâb) hem halk içerisinde hem de tekkede ayinlerde çalınmıştır, aynen Ney'in çalınmış olduğu gibi. Rebâbname bu değişimi, ihdası kesin bir dille ortaya koyuyor zaten. Özetle 1300'lü yıllardan başlanarak Selçuklu'nun da Osmanlı'nın da tek yaylı çalgısı bu saz oluyor.

Mevlevîlikte rebâb ney kadar önemli bir metafordur. Hz. Mevlânâ'nın eserlerinde yetmişin üstünde beyitte adı geçmiş, Ahmed Eflakî Dede Menâkibu'l-Ârifîn'de, on ayrı konuda rebâbdan bahsetmiştir. Kimi beyitlerde gönlünün ateşini rebâbın ateşiyle teşbih etmiş, kiminde rebâbın sesi İsrafil'in sesi olmuş, kimisinde rebâb gizli sırları fâş ederken kiminde de rebâb, doğru yola varmak için yol olmuştur. Hz. Mevlânâ ve oğlu Sultan Veled bizzat rebâb çalmışlardır. Bunu Dîvân-i Kebîr'deki bazı rûbâilerden anlıyoruz. Sultan Veled Rebâb-nâme adıyla anılan bir eser yazmıştır. (Bu eserde rebâb Hz. Mevlânâ'nın Mesnevîsinde neyi kullandığı gibi bir metafor olarak kullanılmıştır.) Rebâbnâ-

Rebâbnâme'de der ki: "Ney sadece kamıştan yapıldığı için onda sadece bir çeşit inleme vardır. Oysa rebâbın oluşumunda ağaç, deri, kıl, demir gibi unsurlar vardır. Rebâbın iniltisi bu yüzdendir ki neyden daha fazladır" diye ifade buyurmuşlardır.

me'de der ki: "Ney sadece kamıştan yapıldığı için onda sadece bir çeşit inleme vardır. Oysa rebâbın oluşumunda ağaç, deri, kıl, demir gibi unsurlar vardır. Rebâbın iniltisi bu yüzdendir ki neyden daha fazladır" diye ifade buyurmuşlardır. Ağaç ağlıyor, deri ağlıyor, kıl ağlıyor, demir ağlıyor ayrılık acısıyla... Hz. Mevlana birkaç beytinde rebâbin mızrapla da çalındığının işaretlerini veriyor. Rebâbî Osman ve Rebâbî Ebûbekir adlarıyla dönemin iki rebâb icracısından da bahsediyor. Günümüzde neyin bu kadar önde olduğu ve rebâbın da bir o kadar geride kaldığı âşikâr ve hayret vericidir. Oysa daha evvel değindiğimiz gibi rebâb Mevlevilikte ney kadar değerlidir ve ney kadar fazla kullanılmıştır. Temennimiz; rebâbın da sırlarını anlamak ve bu sırları anlatmak isteyen sanatkârlarımızın artması, rebâbın layık olduğu yere gelmesidir.

S: O dönem için Mevlevi Dergâhlarının yahut Tekkelerin içine hapsolmuş bir Rebâb'dan bahsetmiyoruz değil mi? Halkın elinde de bulunan bir rebâb söz konusu mu?

C: Tabii, halkın da elinde var. Daha çok muhibbileri Mevlana ve çevresi olduğu için böyle söylüyoruz ama halkın da bildiği gördüğü, dinlediği bir saz. Dönemimizde Mevlevi sazı olarak görülmesinin asıl sebebi halkın çalmakta zorlanmasıdır. Çünkü insanlar rebâbı çalmakta zorlanınca bu saz çalınamaz demişler. Dolayısıyla diyorlar ki "bu saz çalınamaz, çok da yeterli bir saz değil".

"Tek telle çalınması, uzun bir sapa sahip olması ve perdesiz olması itibariyle çalınmasının zor olduğuna" dair haksız eleştiriler yapılmıştır. Bu cihetle bu sazla ancak basit ilahilerin, melodilerin çalınabileceği düşüncesi ileri sürülmektedir. Böylelikle yetersizliği kendilerinde aramayıp sazı değiştirmeye başlamışlardır.

1750'lere gelindiğinde Kemani Corci'yi padişah Enderun'a mûsikî hocası olarak alıyor. Dolayısıyla rebâbın pabucu dama atılıyor. Sonraki süreçte, 1873'te Tanburi Cemil Bey doğuyor. Tanburi Cemil Bey o zamanlar kaba saz takımından olan, yani düğün ve eğlencelerde çalınan (bugün de halihazırda Kastamonu'da geleneği sürdürülen kemane) armudi kemençe- tırnak kemençeyi öyle yüksek bir sanatkârlıkla icra ediyor ki saza bir nevî sınıf atlatıyor. Öyle ki artık İstanbul köşklerinde, musiki mahfillerinde ve saraydaki mûsikî meclislerinde icra edilmeye başlıyor. Böylelikle rebâb sazının ikinci pabucu da dama atılmış oluyor.

S: Tanburi Cemil Bey de rebâb çalmış mıdır Hocam?

C: "Tanburi Cemil Bey rebâbla karşılaşmamıştır" desek bu iddia o dönem itibarıyla pek mümkün gözükmüyor. Tekkelerde ve halk içerisinde rebâb var o dönemde. Bu çıkarımı rebâbın bugünlere kadar gelişinde çok önemli katkıları olan Kütahyalı naif ressam, neyzen ve rebâbi Ahmet Yakupoğlu'nun hizmetlerinden yola çıkarak yapıyorum.

Ama Tanburi Cemil Bey görmüş ve fakat uğraşmak istememiş de olabilir. Çünkü benim bile 90'ların başında bir vesileyle elime geçen rebâb, hem fiziksel yapısıyla hem de aksamıyla o kadar kötü bir işçilikle yapılmış ve gelişmemiş bir tarzdaydı ki ben de o zaman kolayca bırakabilirdim. Ama benim Cemil Bey gibi aşırı yoğunluklarım vesaire dertlerim yoktu. Cemil Bey tüberküloz hastalığı sebebiyle ağır sağlık sorunları olan bir sanatkâr imiş. Nitekim ömrü vefa etmeyerek daha kırk üç yaşındayken müziğin aslî vatanına göçmüştür. Dolayısıyla çaldığı bütün sazları çok ileri pozisyonlarda icra etmeyi seven Cemil Bey'in gördüğü rebâb (büyük ihtimalle bende de olduğu gibi) çalınmaya müsait bir vaziyette değilse onunla uğraşmaktan imtina etmiş olabilir. Benim naçizane düşüncem şudur ki Cemil Bey bugün sahip olduğumuz rebâbla karşılaşmış olsaydı rebâbdan başka bir saz çalmazdı.

S: Sizin rebâb ile tanışmanız nasıl oldu?

C: Rebâb ilk elime geçtiği zaman sazın yapım ve ses zayıflığına, cılızlığına rağmen, içimde sezgisel bir tutku ile onun cevherini hissettim ve bunu keşfetme yolunda bu his bana sabır, merak ve gayret verdi. O ilk gelişmemiş haliyle bile icrasına çok çalıştım, önce onun üzerine mesai sarf ettim. Kendi kendime çalıştım. Zaten hiçbir enstrümanda tam anlamıyla bir hocam olmamıştır. Kendi kendime çok çalışarak öğrenmişimdir. Babam evde bağlamayı tanbur gibi çalardı. Bağlamayla taksim eder ve peşinde o dönemlerin şarkılarını söylerdi. Ben bağlamayı babamdan ve abimden öğrendim. Altı kardeşin en küçüğüydüm, hep onlara bakarak, onların yaptıklarını taklit ederek öğrendim. Bu anlamda bir sazda hocam varsa o da babamdır. Onun dışında şu sazı gel sana öğreteyim diyen bir hoca imkânım çok olmadı. Dolayısıyla alışkınım kendi kendime çalışmaya. Neyse, sabırla devam ettim. Haliyle saz ile baş başa kalmıştım. Sonra İstanbul'a geldim ve burada rebâb yapanlar ile görüştüm, tanıştım, tavsiyeler vermeye başladım. Sazın fiziğini, açısını, aksamını anlatıp hangi malzemelerin kullanılacağına dair kendime ait bir standart skalası ortaya koymaya çalıştım. Derisi şu olacak, sapının açısı şöyle olacak, ağacı şundan olabilir diye...

S: Kıymetli Hocam, rebâba bazı önemli katkılarınız oldu. Rebâbın fiziki yapısını güçlendirmek ve bugünkü standartlarını belirlemede öncü oldunuz. Bunun hakkında neler söylemek istersiniz?

C: Günümüzde çok az kişi tarafından çalınan "Hindistan cevizi tekne, yuvarlak-uzunca sap ve atkuyruğu telden oluşan" Rebâb'ın geçmişi hakkındaki somut ve görsel bilgiler 17. yy. gravür ve minyatürlerinden daha geriye gitmemektedir. Re-

bâb'ın tarihi kökenleri hakkındaki araştırma ve iddiaların müzik tarihçilerinin konusu olduğunu düşünüyorum. İşte bu noktada bizi asıl ilgilendiren şey, Rebâb hakkında bazı icracı-icra denemeci kişilerin Rebâb'ın tekrar gündeme getirildiği 1950'li yıllardan bu yana ileri sürdükleri bir takım iddialardır. İçinde bulunduğumuz güç, iktidar ve başarıya odaklı global anlayışın çeşitli çevrelere sirayet etmiş olduğu gibi, sanatçı dünyalarını da etkisi altına aldığını görmek üzüntü vericidir. Rebâb'da geniş aralıkların basılamayacağı (dolayısı ile perde bağlanması), volümünün az olması (dolayısı ile metal tel takılması), yuvarlak sapın çalım zorluğuna yol açması (dolayısı ile sapın düz tuş yapılması) gibi argümanlarla Rebâb'ın otantik yapısının tamamen değiştirildiğini görmekteyiz. Sazın tarihi sürecinde doğası doğru yorumlanamamış ve zaman içinde gelişimini sağlaması maalesef mümkün olamamıştır.

1950'den sonra rebâb tekrar bir gündeme gelmiş. Bu da rahmetli besteci ve kemani Mustafa Sunar ile olmuş. Kendisi Mevlevi meşrepli bir insan bildiğim kadarıyla, keman da çaldığı için rebâbı da ihya etmek istemiş. Fakat herhalde bakıyor ki bu saz orijinal çalınması gerektiği şekilde çalınamıyor. Çünkü tanbur hariç telli çalgıların geneli birinci pozisyon dediğimiz pozisyonda çalınır, teknik bir şeydir bu. Çok tel birden kullanılır bu sazlarda, malum. Aynı seste ileri gitmek istediğiniz zaman bunu diğer bir telde bulursunuz yani. Rebâb'da böyle bir şey yok, tek tel üzere çalınıyor. Tanbur gibi yani. Mustafa Sunar Efendi bunu biliyor ve rebâbın boyunu kısaltıyor, atkuyruğu telleri çıkarıp metal teller takıyor.

Tellerinin atkuyruğu olması, vücut harareti nedeniyle icra sırasında akort sorunlarının yaşanmasına yatkın olduğu yorumu doğrudur. Ancak bu sorunsal, sazın orijinini bozmadan ve daha yüksek müzikal katkı sağlayacak biçimde (naçizane) tarafımızdan aşılmıştır. Şöyle ki: Rebâbla süren yolculuğumuz boyunca, bu soruna farklı yaklaşımlarla çözümler geliştirmeye çalıştık. Atkuyruğu yerine Japon-Kore ipeği, Bursa ipeği, yekpare bağırsak tel, çeşitli sentetik alaşımlardan yapılmış enstrüman telleri kullanarak bu sorunu aşmaya çalıştık (metal tel kullanımını hiç düşünmedik, zira dönemi itibari ile metal tel kullanımı söz konusu olamazdı). En sonunda bağırsaktan yapılma ameliyat ipliğini duydum bir doktor arkadaştan. Bunun atkuyruğu kalınlığında olanından var mı diye sorunca var dedi. Getirdiler bir de bunu denedim. Heyecanla rebâba taktım. Âdeta Arşimet gibi "Buldum, buldum!" diye heyecana kapıldım. Çünkü çok yerinde ve mükemmel bir çözüm oldu: Atkuyruğu yerine sazın ebat-akorduna göre 3.0, 4.0 ve 5.0 bağırsak ameliyat ipliği (crome cat gut) kullanarak hem akort sorununu aştık hem de volüm, tonalite ve tını olarak çok daha yüksek bir müzikalite elde ettik. Rübâb-ı Şikeste Müzikevi ile yapmaya çalıştığımız ve çalışacağımız şey -aksinin iddia edilmiş olmasına rağmen- Rebâb'ın Türk müziğinin her makam ve formdaki eserini çalmaya müsait olduğu gibi, sesinin rengi, tınısı, ifade ve nüans zenginlikleri ile öbür çalgılardan teknik açıdan hiçbir eksiğinin olmadığını ve sazın, kendi orijinal fiziğinin, Türk müziği icrasının tavır ve üslubuna ilişkin çok yüksek katkılarının olduğunu göstermektir. Bu bağlamda ben Rebâb için "müziğin Ayasofya'sıdır" diyorum. Ayasofya nasıl ki İslam aleminin simgelerinden ve en kıymetli mabetlerinden ise Rebâb da Türk medeniyetinin bahsettiğimiz serüveni içerisinde tek yaylı sazı olması ve sahip olduğu ses rengi, tını, söylem ve nüans kabiliyeti vs. itibariyle müziğin Ayasofya'sıdır. Diğer taraftan Ayasofya'nın tarih içerisindeki makûs talihini Rebâb'ın serencamına benzetebiliriz.

Fethin sembollerinden olan Ayasofya'nın, müze yapılmak suretiyle, yaşamdan bağları koparılmıştır. Aslında bilakis rebâbın bahsettiğimiz bu makûs talihi, sazın süreç içerisinde inkişaf etmesine imkân tanımamıştır. Bu cihetle, Rebâb da anlattığımız tarihi süreçte sanatkârlar tarafından sarfınazar edilerek müzelik hâle getirilmiştir. İşte bu unutulmuş, unutturulmuş hazine keşfedilmeyi bekliyor. Esasen kurduğumuz müzik eviyle, bu kâdim sazı ihya etmeyi, talebeler yetiştirmek suretiyle Selçuklu ve Osmanlının muhteşem sazını yeniden tekâmül yoluna sokmayı hedefliyoruz.

Kadim rebâb sazının hem fiziksel yapısının hem de icra tekniğinin aslına uygun olarak geliştirilmesi hususunda ortaya koyduğumuz bu yenilikler, sazın yıllar içerisindeki serüveninde tarihî öneme sahiptir. Yüzyıllar içerisinde diğer sazlardaki teknik ilerlemenin aksine, rebâbın tek tel üzerinde çalınmasının getirdiği zorluk ve atkuyruğundan yapılmış telinin akort problemlerine sebebiyet vermesi gibi nedenler, sanatkârların saza olan ilgisini azaltmıştır. Kadim rebâb sazının, bahsedilen problemlerden dolayı mevcut haliyle artık çalınamayacağına dair

yanlış inancın kuvvetlendiği son zamanlarda bu sazı beynelmilel standartlara getirmiş, sazın büyülü sesi ve kendine has icra üslubu sayesinde gerek Türk müziği camiasını gerekse özellikle Batı sanat dünyasını mütehassis ve müteessir etmiştir. Yaptığım araştırmalar sonunda atkuyruğu tel yerine, sazın kendi dönemine uygun olarak bağırsaktan yapılmış, saç kalınlığında ameliyat ipliği tercih ederek tonalite, ses hacmi ve akort direnci açısından mükemmel sonuçlar aldım. Bunun yanında rebâb sazının iki adet baspest, iki adet de tiz-nısfiyesini yaparak dört ayrı akorttan oluşan ailesini vücuda getirmiş oldum. Böylece keman ailesinde olduğu gibi bas, bariton, tenor ve soprano olmak üzere bütün ses aralıklarına sahip bir ses skalası ürettim. Ayrıca enstrümanın bütün fiziki bileşenlerine de ebat, ölçü ve nitelik standardı getirdim. Örneğin Türkistan'dan gelen bir gelenekle yürek zarı taktım. İlk defa yürek zarını ben kullanmış değilim. Çünkü yürek zarı kullanmak zaten geleneğimizde olan bir şeydir. Ben de bu cihetle yürek zarı kullandım.

Rebâb için o dönemde hizmet olsun diye bir internet sitesi açmıştım. Orada da bütün bu teknik bilgileri anlattım, ne kullanılıyor falan diye ayrıntısıyla yazdım. Kaç numaralı bağırsak ameliyat iplikleri rebâbda iyidir, nasıl kullanılır diye hepsini yazmıştım. Herkes kullansın diye çalıştım ama kimse itibar etmedi. Saklamadık hiçbir bilgiyi. Bu güzelliktir çünkü. Paylaşmak lazım. Velhasıl o akort sorununu halletmiş olduk. Geriye icrası kaldı. Artık dedim ki gayret ve sabırla icra edeceksiniz. Sazı, kendi gayretsizliğiniz ve eksikliklerinizden dolayısıyla tenkit etmeyeceksiniz. Sazın tahrif edilmesinden de kaçınacaksınız. Ve artık kabahati kendinizde görmeniz ve gayretle çalışmanız icap ediyor.

Velhasıl rebâbın hikâyesi budur. Rebâb hakikaten çok zor bir saz zira zor olmayaydı bugünlere kadar bir çalanı edeni bulunurdu, dolayısıyla elimizde kaynak olabilirdi. Orijinal üç Türk sazı "Tanbur, Rebâb ve Kudüm" dür. Tanburu ve kemençeyi Tanburi Cemil Bey'den dolayı çok sevdim. Bir de üstüne rebâbı çok severek çalıştım ve bu üçünü naçizane kendimce çalıyor olmaklığın getirdiği bir harmanlama ortaya çıkardım. Bu bileşim bende pragmatist olarak bu sazlardan rebâba yarayacak ne varsa ona eklemleyerek bir teknik terkip yapmama vesile oldu. Allah nasip etti, böyle oldu. Ben de bu bileşim sebebiyle rebâb öğretimini bir vazife telakki ettim. Klasik Rebâb eğitimi -klasik diyorum çünkü yeni yeni başka çeşitleri de türedi malumunuz- vermeye başladım ki gözüm açık gitmeyeyim.

Sazın çalınmasını, eğitimini çok kolaylaştırdık. Kısa yollarla pratik olsun da gençlerimiz bu sazı çalabilsin, öğrenebilsin, icra etme işini aktarabilsin diye çok uğraştık. Ancak rebâbın klasik tavrından asla taviz vermeden yaptık bunu. Çoğu hocalarımız ney, tanbur yahut kemençe için, yani daha çok manevi tarafı ağır bastığı sayılan sazlar için, çalınması çok zor diyorlar. Yani o kadar zor ki bana gelmeniz icap eder demeye getiriyorlar. Bizler öğreticiysek bizim işimiz kolaylaştırmak olmalı. Benlikten ve yüceltilmekten kurtulmamız lazım. Gelen talebe zaten korkuyla geliyor, yapmayalım bunu. Bir metodoloji ortaya koyabilirseniz öğrenmek kolaylaşır. Artık rebâbda böyle bir metodoloji Allah'a şükür ki var. Bunu hayata geçirdik. Çok kısa zamanda talebeler rebâb ile saz eserleri çalabilir hâle gelebiliyorlar. Bu hocaların da gayretine bağlı.

S: Kıymetli Hocam, rebâbın yalnızlığın sesi olduğunu söylüyorsunuz...

C: Her enstrüman çeşidinin farklı bir ruhu olduğunu düşünüyorum. Yalnızlık Allah'a değil insana mahsustur. Allah tektir ve bir başkasına özlemi-hasreti yoktur. Müzik, yalnızlığın sesidir. Müzik yalnızlığa aittir ve boyut arttıkça derinlik, genişlik azalır. Örneğin heykel üç boyutludur, somuttur, insanda çok fazla hayale yer bırakmaz. Resim ise iki boyutludur ve renklerin kombinasyonu, çizilen şeylerin mahiyetleri için hayale daha fazla imkân bırakır ve dolayısıyla ifade kabiliyeti daha da artar. Tek boyuta gelelim, bu da müziktir. Yalnızlığa en çok tabi olan müziktir ve şiirdir. Tüm sanatlar yalnızlaştırır ama rebâb yalnızlığın ta kendisidir. Yalnızlıktan kastım kişinin kendisini ilk yaratılmış insanmışçasına varoluşunu sorgulamasıdır ve bu yolda kemâle ermişse artık yalnızlıktan şikâyeti kalmamıştır, çünkü olana razıdır. Bu duygularla söylüyorum ki; "Rebâb kırık ancak kırgın olmayan gönüllerin sesidir".

S: Klasik Türk Müziği ve günümüz müzisyenlerinin klasik müziğe bakışı hakkında görüşleriniz neler?

C: Batı ve Türk müzikleri artık yaşanarak icra edilen müzikler değiller. Batı müziği de Türk müziği de bir öykünmecilik durumu ile yaşanmakta. Ülkemizde kendi doğal dinamikleri ve sosyolojisi içinde oluşmuş olan doğal ve samimi müzikler arabesk ve poptur. Sanatkârın melankolisi ve bohem dünyası -yani dervişane tavrı- tamamen tarihi şahsiyetlere terk edilmiş durumdadır. Konformist ve başarı odaklı -ama güzel odaklı olmayan- dünya algısı sanatı sanatçı eliyle pazar endüstrisine teslim ediyor. Tarihi şahsiyetlerin kutsanan, efsaneleştirilen sıfatlarına ve şöhretlerine talip olan sanatçımız; onların vakur, müdânâsız, sanatlarıyla olan doygun ve tamahsız rindane yaşamlarına asla talip olmuyor. Bilakis tavşanın tazıdan kaçtığı gibi kaçıyorlar. Marifete olan iltifatı servet ve şöhret olarak algılıyorlar. Müzisyenimiz kibir ve egosuna giydirmiş olduğu klasik Türk müzikçisi "üniforması ve apoletleri" ile üstenci bir tavırla icra yaptıklarından, yapılan müzikler kalplere dokunamıyor. Üste-

lik bir de Mevlevi ayinleri ve klasik eserleri icra ederken bu tür bir algı dünyasında olunması da ne büyük samimiyetsizlik değil mi?

"Sen nerenden konuşursan karşındaki orasından anlar" diyor Hz. Mevlana.

Müzik üretimi ve tüketimi kapitalist süreç tarafından esir alındığı için müzik, şeyleşmiş, metalaşmış ve rasyonelleşmiş. Ve müzisyen de bu pazarda kapabildiği yer ve role göre değer buluyor (!). Yani pazarda satılmayan sunulmayan meta-müzik yok sayılıyor.

Ülkemizde toplum katmanları ezberler üzerinden cemaatleşiyor. Ezberci sol, ezberci laik, ezberci dindar, popçu, arabeskçi vesaire. Bu sebeple müzik beğenileri açısından da bu ezberci cemaatçilik, toplum pratiğine yansıyor. Ucuz, yeşil pop tarzı ilahiler dinleyen gruplarla ucuz pop-arabesk müzik dinleyicisi aynı pazarın değirmenine su taşıyor. Tam bu noktada Klasik Türk Müziği yaptığını zannedenler ise bir anakronizm yaşıyor.

Toplum dönüşmedikçe müzik dönüşmez. Toplumun dönüşüp gelişmesi ise sanatkârın sezgisi, ön görüsü ve sanata olan -servet ve şöhrete olmayan- inanç ve dirayeti ile olabilir. Fakat günümüzde sanatkârın sanatı, enstrümanı, aşkın (müteâl) bir şey olmaktan çıkıp rasyonel bir (şey) meta haline gelmiştir. Daha da açayım, sanatla ve sazı ile olan ilişkisi Leyla- Mecnun gibi romantik-melankolik bir halden çıkıp pornografik bir ilişkiye dönüşmüş durumdadır. Yani "müziğin müzisyene katacağı bir şey kalmamış olup ancak müzisyen müziği yaparsa müzik var olacaktır" gibi rasyonel bir anlayış hâkim olmuş. Sanatkâr virtüözlük denilen olguya müziğin kendisinden daha fazla değer atfediyor. Dolayısıyla "virtüöz olmak için (!)" saz çalıp söylemekten, müzik yapmaya ve müziği anlamaya fırsat bulamıyor.

S: Son olarak, *Rebâb Sanat Kafe* hayırlı olsun. Burası güzel bir kitap, yayıncılık ve müzik dershanesi olmuş. Ellerinize sağlık. Rebâb Sanat Kafe'de neler var bizler için?

C: Çok teşekkür ederim. İşte gördüğünüz gibi kitaplar, çayımız, satranç-dama, sobamızın üzerinde pişmeyi bekleyen kestanelerimiz… Alt katımızda rebâb, tanbur, klasik kemençe, ud, ney, çello, piyano derslerimiz icra ediliyor. Talebelerimiz için nezih bir sanat kafe düşündük, hamdolsun güzel de oldu.

Esasında rebâb, kendi mekânını kendisi kurdu. Tabi fikir olarak ortaya çıkması, talebelerimiz için güzel ve istikrarlı bir mekân arayışımızın olmasından kaynaklı. Ahmediye tarafında geçici bir yer kiraladık ve orada dersler verdik ama yeterli gelmeyince dostumuz Aziz Bey ile burada bir sanat kafe açalım dedik. Gençler derse gelsin, dileyen çayını içsin sohbet etsin, dileyen ders çalışsın diye nezih bir ortam açalım istedik. İlk kez böyle bir işe teşebbüs etmem dolayısıyla ben de heyecanlıydım. Gençler burada Türk müziğini ve iklimini hissetsinler istedim. Gençlerimiz rebâba gönül vererek üretim yapsınlar istedim. Rebâbı bir ufku olan insanlar tercih ediyor. Bunun da farkındayız. Az evvel saydığım enstrümanların dersleri burada mevcut. Ama rebâbı seçmelerini tavsiye ediyorum. Yeni dünyaya yeni bir ses, yeni bir üslup ortaya çıkarsınlar isterim. Çünkü rebâb, dünyaların sesidir. Rebâb, herkesin bambaşka şeyler hissettiği ve bambaşka sesler duyduğu bir saz. Rebâb, bütün insanların kendi dünyalarına tercüman olabilecek füsunkâr bir sese sahip.

Türkistan'dan (Türklerin yaşadığı bütün topraklar) gelip Anadolu'da kurduğumuz medeniyetimizin, yokluk ve göçlerle ezilen Türk kimliğinin, onun derunî sesindeki Türk'ün serüveninin, tüm bu medeniyet hikâyemizdeki yaşanmışlıkların, acılarının sesidir rebâb. Türk insanının o derinlerinde yatan acısının sesidir rebâb...

Bu duygularla söylüyorum ki; "Rebâb kırık ancak kırgın olmayan gönüllerin sesidir".

Dil, Derinleşme Midir, Kesişme Midir?

Mustafa AYDOĞAN

Dil bir sistem olarak, doğmak, gelişmek ve kendi mükemmel sınırlarına ulaşmak için bir bilgiye ve özel bir çabaya muhtaç değildir. Dil bir mahlûktur. Her mahlûk gibi yaratıcının yaratış formlarından bir formdur. Dolayısıyla bütün yaratışlar gibi yaratıcının bilme durumu ve iradesi dışında hiçbir gerekçeye ve bilme durumuna muhtaç olmaksızın doğar, yaşar ve ölür. Dünyada her gün birçok devasa dil sistemi ölüm gerçeğinin içine düşmektedir. O dili kullanan son ferdin ölümüyle birlikte bütün grameri ve hatırasıyla göklerin boşluğunda kaybolup gitmektedir. Sanılmasın ki bu ölüş dilin mükemmel olmayışıyla ilgilidir. Hayır, en basit kabilelerin dilleri bile dil imkânlarını en mükemmel dilin kendi imkânını yokladığı kadar yoklamış ve hatta kendi şartları içerisinde benzersiz kavramlara, bileşimlere, söyleyiş formalarına sahip olmuştur.

Dilin doğuş şartları açısından ihtiyaç duyduğu tek durum, insanların bir arada yaşama gereği ve mecburiyetidir. Dil, insanın toplumla teması esnasında ihtiyaç duyacağı bir araçtır. O, bir araçtır. İnsan ile insan arasında değil; insan ile insanlar arasında bir araçtır. Dil, kendi içinde birtakım yenileşmelere ve donanımlara ancak insan çeşidi ve sayısı arttığında ihtiyaç duyar. Dil, insana muhtaç değildir fakat insan dile muhtaçtır.

Dil ile ilişkimiz esas itibariyle ekmek ile ilişkimizden daha elzem değildir. Ekmek hayatta tutar, dil hayatı işlevsel kılar. Biri varoluşun şartlarıyla, diğeri ilişkinin ve neşenin şartlarıyla gelir. Dil, kitaba da asla ihtiyaç duymaz. Kitaplar, dilin varoluş imkânları itibariyle ihtiyaç duyacağı en son şeydir. Onun sadece insanın insanla kesiştiği ve bu kesişmelerin devamlı, sık ve çeşitli olduğu doğal mekânlara ihtiyacı vardır. Sokağın, okulun, fabrikanın, tarlanın dile kattığı zenginliği, diriliği ve yeniliği başka şey katamaz. İlginçtir ki kütüphaneler dilin doğuş mekânları değildir. Hatta daha da ileri giderek diyebiliriz ki kütüphaneler dilin ölüş mekânlarıdır. Canlı, diri kelimeler, sayfalar arasında belki yüzlerce yıla hükümlerini taşıyabilirler ama her geçen süre onları kullanışsızlığın baygın kollarında ölüme doğru taşır. Sözlükler de öyledir. Onlar da capcanlı dilin dondurulduğu kitaplardır. Dil orada dondurulmuştur çünkü sözlükler tam da bunun için vardır. Bir kelime hep öyle kalsın diye kendini öne çıkarır sözlük. Kelimedeki her

değişim, her yenileniş, her eklenme dili canlandırırken sözlüğü öldürür. Bu sevimsiz gerçeği kıracak, kelimelere hayat neşesi katacak tek çıkış yolu sözlüğün kendini yenilemesidir. Çünkü dil kendini sürekli yeniler. Dil, sözlüklerden ve kütüphanelerden bir sel gibi taşar ve eğer önlem alınmazsa kütüphaneleri de sözlükleri de boğar. Ne kütüphanelerin ne de sözlüklerin boyu dilin boyunu asla aşamaz. Eğer sözlüklerin imkânları ile konuşmaya ve yazmaya kalkışsaydık arka arkaya iki cümle kuramazdık.

Dilde yenileşme hareketleri de dili mevcut şartları içerisinde koruma çabaları da bizzat dilin o devasa ve muhteşem sistemi tarafından pek ciddiye alınmaz. İşin esası ve tuhaf tarafı şurasıdır ki dil en sıradan olanın şartlarına tabiidir. Sıradan insan, sıradan mekân, sıradan şartlar, sıradan hayatlar… dilin inşa edilmesi, doğması, yaratılması için gerekli ve yeterli şartlardır.

Bir de kalplerin durumları vardır. Dil, kalbin durumuna göre kendine eklemeler ve çıkarmalar yapar; anlam katmanları böyle oluşur veya böyle ölür. Büyük sûfî Abdülkadir Geylâni ne güzel ifade ediyor bu durumu. Şöyle diyor bir yerde: Dil kalbin çocuğudur ve ona tabiidir. Aslında dilin biricik doğuş mekânı kalptir. Bu nedenledir ki kalpler değiştiğinde dilin tabiatı da değişir. Tabiatı değişen dilin kelimeleri ve kelimelerinin anlam katmanları da değişir. Her kelimenin bir ruhu vardır. Hatta bir kelimenin her anlam katmanının da ayrı bir ruhu vardır. Şöyle bir örnekle durumu biraz açıklamaya çalışalım: Farzımuhal, Hristiyan bir toplumun (toplum olarak, kitleler halinde) Müslüman olduğunu düşünelim bir an. İşte o andan itibaren bu topluluk yepyeni bir iklime girecek, kullandıkları kelimeler ve o kelimelerin ifade ettiği anlam blokları yavaş yavaş değişecektir. Öyle ki bir müddet sonra önceki toplum sanki hiç olmamış gibi ruhu kaybolacaktır. Önceki topluma ilişkin kelimelerin ve kelimelerin anlam katmanlarının korunmaya çalışılması hem imkânsız olacak hem de komik kaçacaktır. Aynı örneği, az ya da çok, alfabesi değişmiş ve dinle ilişkisi zayıflamış bir toplum için de düşünebiliriz. Bu durumda da artık önceki döneme ilişkin kelimelerin ve onların anlam alanlarının değişmesi kaçınılmaz olacaktır. Hem kelimeleri hem de onların anlam katmanlarını, önceki toplumsal iklime ait anlam katmanları ile kullanmaya kalkışmak ciddi sorunlar çıkaracak, yorucu savunmalara ve savrulmalara yol açabilecektir.

Bakış değiştiğinde insan da değişir. İnsan değiştiğinde şartlar da değişir. Şartlar değiştiğinde dil de değişir, dönüşür. Esas itibariyle dile ilişkin bütün mülahazalar onun kendi şartlarına uygun ve tabii olmak zorundadır. Dilin canlı bir sistem olduğunu kabul etmek gerekir. Her an değişen, her an dönüşen, bir taraftan yeni kelimeler kazanırken diğer taraftan birçok kelimesi ölümün isteğine boyun eğen bir sistemden bahsediyoruz. Canlılığın en büyük gücü kendisine yapılan dayatmalara boyun eğmeyişidir. Dayatma nereden gelirse gelsin ister muhafazakârdan ister yenilikçiden, dil kendi kabul şartlarını ve sınırlarını kendisi belirler. Yukarıda bahsi geçtiği üzere, sıradan durumların sınırları içerisine giren hayatiyeti bulur, dışarıda kalan ise ölüme boyun eğer.

Tarihte kaybolduğu ileri sürülen milletlerin konuştukları muhteşem dil sistemleri de kendileri ile birlikte kaybolup gitmiştir. Mesela, ne Sümerlerin konuştuğu dillerin bir karşılığı vardır bugün ne de Hititlerin vs. Dil, bu toplumların yok olması ile birlikte yok olup gitmiştir. Yani dil, varlığı için bir toplu-

ma ihtiyaç duyar. İhtiyaç duyduğu toplum yok olduğunda dil de yok olur. Dil yok olduğu için toplumlar yok olmaz. Dilin toplumlardan önce yok olması, yaratılış kaideleriyle uyumsuzdur; yani imkânsızdır. Dolayısıyla dil ile ilişkinin ve dile dair hükümler mecellesinin temel dayanağı kitlenin sıradan durumu ve tutumu olmak zorundadır. Oraya bakarak ve takip ederek bir sonuca ve yoruma ulaşmamız gerekir.

Dil ile edebiyat arasındaki ilişki de enteresandır. Dil ile yapılan sanatların dilin mahiyetine müdahale edebilecek bir güce sahip olamayacağını vurgulamak gerekir. Edebiyatçı, dil inşa etmez ya da inşaya yönelik bir güce sahip olması söz konusu değildir. Dil, edebiyatçının edebiyatını belirler, aslolan budur. Edebiyatçının durumu şudur: Sıradan insanın ve sıradan durumların şartlarında oluşan dilin tadına, zevkine, inceliğine vakıf ve sahip olmak talihi ve yeteneğidir. Edebî yetenek inşaya ya da mahiyete müdahaleye muktedir değildir; sadece dimağlara, o da az çok bir tada sahip dimağlara dil zevkinin ve inceliğinin kapılarını açmak hakkına sahiptir.

Türkçe ve Dünyevileşme

Mustafa ÖZÇELİK

Dünyevileşme, bu çağda karşı karşıya kaldığımız en temel problemlerden biridir. Bu durumun etkilerini hemen her alanda görmekle beraber en çok da din ve dil konusunda görmekteyiz. Zira dünyevileşme (sekülerleşme), sözlük manasıyla bile "dinden bağımsız, dinî ya da ruhanî olmayan"ı ifade etmektedir. Mesele bağımsızlıkla da kalmamakta, bu tutum son noktada din karşıtlığına dönüşmektedir. Dindeki sekülerleşme; din, hayatın bütün alanlarında tezahür eden bir özellik taşıdığı için bu durum, bütün hayatı kapsayıcı bir genişliğe sahip olma gibi bir özellik taşımaktadır.

Gerek zihin dünyamızda gerek hayatımızda meydana gelen değişimleri anlamak için ise dile bakmak yeterlidir. Çünkü duygunun da düşüncesin de taşıyıcısı dildir. Öyleyse dünyevileşmeyi dil yani kelimeler üzerinden okumak daha kolaydır. Bunu yapmadan önce dildeki dünyevileşmenin kelimelerin dini anlamlardan boşaltılması olduğunu hatırda tutarak söze başlamak gerekir.

Dildeki dünyevileşmeyi en iyi anlatacak kelime son çeyrek asırda kullanımı hayli yaygınlık kazanan "tüketmek" kelimesidir. "Ekmek tüketmek, su tüketmek, meyve tüketmek…" gibi kullanımlar bir hayli yaygınlaşmıştır. Önce tüketmenin anlamını hatırlayalım. Tüketmek, gerçek anlamıyla "kullanarak bitirmek, hepsini harcamak" mecaz olarak ise "yok etmek, bırakmamak" manasına gelir.

Burada ortaya çıkan iki olumsuzluk vardır. İlki, dilimizde yakın zamanlara kadar ekmek "yeme", su "içme" fiiliyle birlikte kullanılırdı. Şimdi tüketmeyi hem ekmek hem su için ortak bir fiil olarak kullandığımızda dilde kelime tasfiyesi yahut anlam daraltması gibi bir olayla karşı karşıyayız demektir. Zira iki ayrı fiilin anlamı üstelik alakasız tek bir fiile yüklenmektedir. Daha vahim olanı ise inanç dünyamızda bu kullanımın meydana getirdiği tahribattır. Çünkü yemekten içmekten söz ettiğimizde bunun kuralı, adabı akla gelmektedir. Mesela su içeceksek besmele çekmek, üç yudumda içmek, nefesi bardağın içine vermemek gibi ilkelere uymak söz konusu olmaktadır. Bu durum, yemek yerken de öyledir. Yemeğe başlamadan önce el ve yüzü yıkamak, besmele çekmek, yendikten sonra şükür ve dua etmek bu işin adaplarındandır. Dikkat edilirse bu uygulamalar, öncelikle dinidir ama aynı zamanda sağlıkla da ilgilidir. Bunları terk ettiğimizde ise hem dini olandan uzaklaşıyor hem de hastalık riski altına girmiş oluyoruz. Böylece, bir atışta iki kuş vurulmakta hem dil dünyevileştirilmekte hem de tüketim ekonomisinin çarkları "hayat tüketmektir" anlayışı benimsetildiği için daha hızlı dönmektedir. Bir de tüketmek "yok etmek" şeklinde bir anlam taşıdığı için enerjisi negatiftir ve yok etme fiili insana özgü kılındığında ona insani olmayan bir mana yüklenmiş olmaktadır.

Yeme ve içmenin dini referanslı kuralları vardır ama tüketmenin hiçbir kuralı ve kutsalı yoktur. Tüketmek için her yol mubahtır. Burada hırs, açgözlülük şeklindeki davranışlar da körüklenmiş olmaktadır. Yine meseleye böyle bakınca ne helal ne haram kavramları belirleyici olmamaktadır. Paylaşma, tasarruf, ötekini düşünme gibi değerler de yok edilmektedir. Tabi besmelenin, duanın, toplu yeme ve içmenin getirdiği kazanımların da ortadan kalktığını bütün bunlara eklemek lazımdır. Ortadan kalkan sadece bunlar da değildir. Yemek, ekmek kavramlarının içinde olduğu onlarca deyim, atasözü vs. de yok edilmektedir. Bunların yok edilmesi ise kültürel manada bir tahribatı beraberinde getirmektedir.

Bir örnekten hareket ettik ama bu konuya dair örnekleri çoğaltmak elbette mümkündür. Mesela "maşallah" yerine "bravo", "nasılsın" sorusuna karşılık olarak "iyiyim şükür", "elhamdülillah" gibi kelimelerin yerini alan "koşturuyoruz", "ne olsun iş güç" gibi söyleyişlerde de durum aynıdır. Bunlara hayat, ölüm, rızık, nimet, sağlık gibi yine dinin yüklediği anlam çerçevesinde kullanılan ama bu değişimle dünyevileşen kelimeleri de ekleyebiliriz. Sonuç değişmeyecektir. Dildeki kelimelerin dini muhtevalarının boşaltılması, meselenin en can alıcı noktasıdır. Kelimelerinin anlamı değişen bir dil, onu kullanan insanların zihniyet dünyasını da değiştirmektedir.

İşimiz elbette var olan bir problemi sadece konuşmak değil. Derman, derdin içindedir. Öyleyse kelimeyle değiştirilip dönüştürülen insanı yine aynı yolla olması gereken haline döndürebiliriz. Burada elbette geleneğe atıfta bulunmak gerekiyor. İnsan hakikate kelimeyle ulaştı. Vahiy, kelimelerle insan zihninde ve gönlünde yer aldı. Onca şair ve yazar, dini anlayışı buna uygun kelimelerle ifade etti. Davranışlar da buna göre şekillenmiş oldu. Mesela Yunus Emre, Türkçeyi İslami bir dile dönüştürdü. Dolayısıyla bu değişim bugün de yapılabilir. Yeter ki bu işin önemini kavramış olalım.

Öyleyse ilk iş olarak, kelime meselesini çok ama çok ciddiye almak durumundayız. Dili gerek yazılı gerek sözlü kullanımda çok hassas bir şekilde kullanmak icap etmektedir. Aksi takdirde dildeki bu değişim, başta zihniyet dünyamız olmak üzere her alana yansıyacağından pek çok olumsuz sonuçla karşı karşıya geleceğiz demektir. Yine bir örnek vermek gerekirse, mesela bugün bayram yine dini muhtevasından soyutlanarak tatil şeklinde dünyevi bir anlama bürünmektedir.

Kelime neden bu kadar önemlidir? Bunu anlamak için geleneğimizde neden zikir ve tesbihatın olduğunu ve ısrarla neden tavsiye edildiğini düşünmek gerekir. Malum, zikir ve tesbihatta hem dini muhtevalı kelimeler sıkça tekrar edilmektedir. İşte bunların dil ile söylenmesi, onlardaki pozitif anlamın ve enerjinin kalbe intikalini sağlamakta, böylesi kelimelerin kalpte oluşturduğu pozitif duygu ve düşünceler ise daha sonra söz ve davranış olarak dışarı çıkmaktadır. Bunlar, bir diğer yönden kalbi temizleyen kelimelerdir. Diğerleri ise kalbi kirletmektedir. Düşünün, dinlediğimiz haber bültenlerinde sıklıkla cinayet, tecavüz, gasp, hırsızlık, dolandırıcılık gibi kelimelerle karşılaşan zihin ve gönül dünyası zaman içerisinde bu kelimelerin ifade ettiği davranışlara karşı daha az tepki vermeye başlamaktadır. Konunun uzmanları kelimelerin pozitif ve negatif enerjilerinden bahsetmektedirler. Meseleye böyle baktığımızda pozitif anlamaların iyileştirici, diğerlerinin ise kötüleştirici etkileri olduğunu daha kolay anlayabilmekteyiz. Yine gelenekteki bir uygulamayı daha hatırlayalım. Mesela, Mevlevi dervişleri ışığı söndürmek yetine ışığı dinlendirmek şeklinde bir söyleyişi kullanırlar. Çünkü söndürmek negatif, dinlendirmek ise pozitif anlamlı dolaysıyla enerjili kelimelerdir. Burada, sözün (kelimenin) güzel olanını kullanın şeklinde onlarca ayet ve hadisten de söz edebiliriz. Bunların hepsinin bize öğrettiği şey her konuda ve alanda olduğu gibi tercihin "güzel" olandan yana yapılmasıdır. Zira güzellik, güzel olanı yapma, Allah'ın bir vasfıdır. Yaratıcı, bunun kullarında da olmasını istemektedir. Pozitivizmi, hatta ateizmi bir din yerine ikame etmek isteyenler ise kelimelerin bu gücünden dolayı savaşı onlar üzerinden yürütmektedirler.

Son olarak tüketmekle alakalı olarak kullandığımız ekmek kelimesi üzerinden meseleye tekrar bakalım. Sözün başlarında tüketmekle alakalı olarak ekmekten bahsetmiştik. Kadim anlayışımız biliyorsunuz ekmeğe ekmek bile demez onu nimet kelimesiyle ifade eder. Mesela Osmanlı'da ekmeğin, resmi tabelalarda "nân-ı aziz" diye yazıldığını biliyoruz. Yani mübarek, kıymetli ekmek. İşte ekmek nimet olarak söylenildiğinde bize doğrudan o nimeti vereni yani Allah'ı düşündürür. Bu peşinden şükrü getirir. İsraftan alıkoyar. Bu nimete yeterince sahip olamayanları aklımıza getirir. Yine nimet olarak görüldüğü için ekmeğe hürmet gerekir. Kırıntıları bile ayak altında bırakılmaz, düşen ekmek parçası hemen kaldırılır, öpüp, başa konur. Diyeceğim o ki ekmeği tüketim nesnesi olarak görmek yerine nimet olarak gördüğümüzde oradan bir medeniyet tasavvuru çıkarmak bile mümkün hâle gelir. Deyimler, atasözleri oluşur. Ritüeller ortaya çıkar. Yemenin adabıyla ilgili kitaplar yazılır. Böylece tüketilen değil, yenilip şükredilen ekmek tek başına bir hayat görüşünü ifade eder.

İşte kelimeler bu yüzden önemlidir. Onların seküler manada bir değişime uğramaları aslında düşüncelerimizin, duygularımızın, hayat tasavvurumuzun kısacası her şeyimizin değişmesi anlamına gelir. Öyleyse kelimeler konusunda hassas olmak gerektiğini bir kez daha belirtelim. Bu noktada klasik eserlerle bağ kurmanın da çok önemli olduğunu burada söylemek gerekiyor. Başta davranış kurallarımıza dair ölçüleri öğreten ahlâk, adap kitapları olmak üzere kelimeleri olmaları gereken anlam muhtevasında kullanan yazarların, şairlerin, sufilerin eserleri, kelimelerin metafizik anlamlarından uzaklaşmamak için şu aşamada belki de tek çaremizdir.

Dil Bizim, Lisan Bizim, Zeban Bizimdir!

İbrahim DEMİRCİ

Adımı İbrahim koymuşlar. “Bu cümlenin öznesi ne?” diye sorsanız bana “onlar” diyebilirim. “Onlar mı, onlar kim?” diye devam etseniz sormaya “Ailem”, “babam”, “annem”, “annem babam” gibi cevaplar verebilirim ama bunların doğruluğunu veya yanlışlığını kanıtlayacak bilgiden yoksunum. Bende böyle bir bilgi yok çünkü. Adımın İbrahim olmasını belki de ebem/ninem/babaannem istemiştir.

“Onlar mı, onlar kim?” yerine “Onlar mı, onlar ne?” diye sorsanız bana, “Onlar zamir, şahıs zamiri!”, “üçüncü çokluk şahıs zamiri” yahut “üçüncü çoğul kişi adılı” diyebilirim. Sonra da “çokluk” ile “çoğul” arasındaki fark veya “Güzelim ‘zamir’ varken ‘adıl’ neden ve nereden çıktı?” çevresinde uzun, upuzun bir tartışmaya başlayabiliriz. Başlarız başlamasına da biter mi, bitirebilir miyiz? İşte bunu bilmiyorum, bilemiyorum. Çünkü ülkemizde -belki başka ülkelerde de- yıllardır, on yıllardır, yüz yıllardır sürüyor bu tartışma ve gelecekte de devam etmesi kuvvetle muhtemeldir.

Tartmak, tartışmak iyidir diyebiliriz ama bu işi yaparken kullandığımız ve üzerinde mutabık kaldığımız ortak ölçülerimiz, kıstaslarımız, kıratlarımız, dirhemlerimiz, gramlarımız, okkalarımız var mı? Ölçü birimleri olmadan ölçme, tartı araçları olmadan tartma yapılabilir mi?

Dil dediğimiz sesli/sözlü iletişim aracı, kökenini ister evrimsel doğal süreçlere bağlayın, ister bu süreçleri de içeren yahut içermeyen Tanrısal bir kaynağa dayandırın, toplumsal kabullerle oluşan, gelişen, değişen, olgunlaşan, (çürüyen ve ölen) bir düzendir. Dil, insana/insanlığa tabiatın içinde vücut bulmasına ve hareket etmesine rağmen tabiatı değiştirme ve aşma kudretini sağlamıştır. Gelişmiş insan beynini ayrıcalıklı ve üstün kılan ana etkenin dil yetisi olduğu söylenebilir. İnsan eşref-i mahlûkat oluşunu hayvan-ı nâtık olmasına borçludur. Hayvan-ı nâtık: konuşan, muhakeme eden, logos sahibi canlı demektir.

Yerküreyi inceleme konusu edinen jeoloji veya canlıları inceleyen biyoloji milyonlarca yıllık bir geçmişten söz ederken insanlığın geçmişini araştırmaya çalışan tarih bilimi, kendisini dilin göstergesi olan yazı ile başlatmakta, yazı öncesi dönemi "prehistorya" (tarihöncesi) diye anmaktadır.

Tarih boyunca binlerce dil ortaya çıkmış, bunlardan pek azı yazı dili, devlet dili olabilmiş, daha da azı imparatorluk dili olmak talihine ermiştir.

Edirneli Muhyî-i Gülşenî'nin Bâleybelen adını verdiği Türkçe-Arapça-Farsça temelli yapma diliyle Polonyalı Zamenhof'un Avrupa dillerine dayanan yapma dili Esperanto, tarih içinde ancak bir çeşit aydın fantezisi olarak yer bulabilmiştir.

Yeri gelmişken şunu belirteyim: Diller de hayat gibi beklenmedik sürprizlere, öngörülemez cilvelere açıktır ve hemen her dilde dilin verili ölçülerini ve kurallarını aşan unsurlarla karşılaşırız. Galat-ı meşhur lügatleri bile vardır. Dilimizin geçmişinde Arapçanın etkisiyle "ayrıyeten" gibi bir kelime uydurulabilmiş ve bu kelimeyi "ayrıca" yerine kullananlar olmuştur. Yirmi birinci yüzyılda da Fransızcanın etkisiyle "formülize etmek, rutinize etmek" gibi Fransızcada olmayan kelimeleri uydurup bilimsel metinlerinde kullananlara rastlanmaktadır.

Dillerin oluşması, çeşitlenmesi, lehçelere, şivelere, ağızlara ayrılması, giderek başka dillere dönüşmesi, pek çok etkene bağlı olarak gerçekleşmiş bir olgudur. Eski Türklerin "Gök Tanrı" inancı sandığım varsayımın temelinin Orhun Yazıtları'ndaki "kök tengri"ye dayandığını ve "kök tengri"nin anlamının "mavi gök" olduğunu öğrendiğimde şaşırmıştım. Demek ki atalarımızın "gök/sema" anlamında kullandığı "tengri" zamanla "Tanrı" (ilâh) anlamını kazanmış, yüzyıllar sonra Süleyman Çelebi, "Birdir Allah andan artuk tanrı yok"

Her dil, özünde gelişme ve zenginleşme gücünü taşır. Dolayısıyla diller arasında üstünlük yarışı pek de anlamlı değildir. Hucurat suresinin 13. âyetinde "insanlar"a seslenen Allah, insanları "bir erkek ve bir dişi"den yarattığını bildirdikten sonra boylara, kabilelere ayırmasının sebebini "li-te'ârafû" kelimesiyle ifade etmektedir.

mısraını söyleyerek bir bakıma kelime-i tevhidi kendi diliyle tekrarlamıştır.

Her dil, özünde gelişme ve zenginleşme gücünü taşır. Dolayısıyla diller arasında üstünlük yarışı pek de anlamlı değildir. Hucurat suresinin 13. âyetinde "insanlar"a seslenen Allah, insanları "bir erkek ve bir dişi"den yarattığını bildirdikten sonra boylara, kabilelere ayırmasının sebebini "li-te'ârafû" kelimesiyle ifade etmektedir: bilişesiniz, tanışasınız diye. Yunus Emre, "Gelin tanış olalım / İşi kolay kılalım / Sevelim sevilelim / Dünya kimseye kalmaz" sözüyle bir bakıma bu ayeti yorumlamaktadır. Maurice Bucaille, Kur'an-ı Kerim'i Batı dillerine çeviren pek çok çevirmenin "Allah" lafzını aynen bırakarak okurlarının zihninde Allah'ın "yaratıcı/tanrı" kavramıyla değil de bir çeşit "put" gibi belirmesini istediklerini yazmıştı. Bu çeviri tutumunun tearufa, bilişmeye, tanışmaya hizmet etmediği çok açıktır.

Tanışmayı sağlaması, anlaşmayı kolaylaştırması, bilişmeyi geliştirmesi beklenen dillerin ayrışma, yabancılaşma, düşmanlaşma aracı kılınması, tarih boyunca bazen devlet otoritesiyle, bazen aydın, din adamı yahut tüccar sınıflarının kişisel yahut zümresel çıkarlarını pekiştirme hevesiyle karşımıza çıkmıştır.

"Germiyan Beyi, kendini medh eden Şeyhî'nin ne dediğini anlamadığı halde âdet diye dinler ve câize verirmiş. Bir gün huzûrunda saz çalan bir halk şâiri:

Benim devletlu sultanım akîbâtın hâyır olsun

Yidiğün bal ile kaymak, gezindiğün çâyır olsun

beytini terennüm etmiş, bu sözü anlayan Bey de pek hoşlanmış: 'Söz dediğin böyle olur. Şeyhî gelir, söylenir durur, medh mi eder, zem mi eder anlamadığım halde dinlerim' demiş."

Tahirü'l-Mevlevî'nin *Edebiyat Lügati* adlı eserinin "kaside" maddesinden naklettiğim bu metin, ülkemizde dil ikiliğinin eski bir dert olduğunu göstermektedir.

Doğrusu, konuşma diliyle yazı dili, halkın diliyle seçkinlerin dili arasında hatta çeşitli meslek mensupları arasında ayrılık her zaman olmuştur. Bu âdeta kaçınılmaz bir olgudur. Ayrılıkları çeşitlenme ve zenginlik olarak görmek, onları görmezden gelmeye yahut yok etmeye çalışmaktan daha sağlıklı ve verimli bir yol olsa gerektir. Çeşitli-

Konuşma diliyle yazı dili, halkın diliyle seçkinlerin dili arasında hatta çeşitli meslek mensupları arasında ayrılık her zaman olmuştur. Bu âdeta kaçınılmaz bir olgudur.

liği anlayışla karşılama hususunda Müslümanların daha esnek olmaları beklenir. Çünkü değişmezliğine ve bozulmazlığına Allah'ın güvence verdiği Kur'an-ı Kerim'in bile en az on çeşit kıraat tarzı vardır ve bunların her biri muteber ve muhteremdir.

Unutulmaması gereken gerçeklerden biri de dilin bir göstergeler düzeni olduğudur. "Bal demekle ağız tatlanmaz" atasözü, bize balın kendisinin ve bal yemenin bal kelimesinden daha önemli ve öncelikli olduğunu hatırlatmaktadır.

Mevlâna Mesnevi'de şu hikâyeyi anlatır:

Adamın biri, dört kişiye bir dirhem verdi. Adamlardan birisi "Ben bu parayı 'engûr' a vereceğim" dedi. Öbürü Araptı, Lâ dedi, "Ben 'ineb' isterim herif, engûr istemem." Üçüncü Türk'tü, "Bu para benim" dedi, "Ben ineb istemem, üzüm isterim." Dördüncü de Rum'du, dedi ki: "Bırak bu lâfları. Biz istafil isteriz." Derken savaşa başladılar. Çünkü adların sırrından gafildiler. Ahmaklıktan birbirlerini yumruklamağa koyuldular. Bilgisizlikle dolu, bilgiden boş adamlardı bunlar. Sır sahibi, yüzlerce dil bilir, kadri yüce birisi orada olsaydı, onları uzlaştırırdı. Onlara, "Ben bu bir dirhemle hepinizin isteğini yerine getiririm. Gönlünüzü gıllügışsız bana teslim edin. Bu bir dirheminiz, sizin istediğiniz şeylerin hepsini yapar. Bir dirheminiz dört muradı da yerine getirir, dört düşman da uzlaşır, birliğe ulaşır, bir olur. Sizin sözleriniz savaşa, nifaka sebep olur. Fakat benim sözüm, sizleri birleştirir. Siz susun, dinleyin de konuşma hususunda diliniz ben olayım. Sizin sözünüz yüz türlüdür, eseriyse ancak savaş ve kızgınlıktan ibaret. İğreti hararetin tesiri yoktur. Fakat insanın kendisinden olan hararet müessirdir. (Mesnevi, c. II, s. 283-284, MEB, İstanbul, 1991)

Ziya Gökalp, "Sanat" adlı manzumesinde şöyle der:

Aruz sizin olsun, hece bizimdir,
Halkın söylediği Türkçe bizimdir,
"Leyl" sizin, "şeb" sizin, "gece" bizimdir,
Değildir bir mana üç ada muhtaç.

Bir mana üç ada muhtaç olmayabilir ama biz "Leyle-i Kadr"e de muhtacız, "şeb-i yeldâ"ya da. Dilinde "ana" kelimesi varken bir de "anne"ye ihtiyaç duyan ve onu kucaklayan atalarımızı bununla yetinmeyip Arapçadan "vâlide"yi, Farsçadan "mâder"i de dilerine ve edebiyatlarına kattıkları için kınamak, hele suçlamak bana tuhaf ve anlamsız görünüyor. Devlet zoruyla "ulus" yaratmak isteyenlerin ezanın dilini bile değiştirmeye kalkışmaları ve bunu zorbalıkla on sekiz yıl uygulamaları yahut milyonlarca vatandaşın konuştuğu Kürtçeye "bilinmeyen bir dil" demeleri, tuhaf ve anlamsızın ötesinde bir kötülük ve şiddet içermektedir.

Siz susun, dinleyin de konuşma hususunda diliniz ben olayım. Sizin sözünüz yüz türlüdür, eseriyse ancak savaş ve kızgınlıktan ibaret. İğreti hararetin tesiri yoktur. Fakat insanın kendisinden olan hararet müessirdir.

İmlânın Türkçeyi Teşrifi Arz Olunur

Mehmet Şamil BAŞ

Dr. Öğretim Üyesi
Recep Tayyip Erdoğan Üni.
İlahiyat Fak.

Konu, Türkçesi varken yabancı dildeki kelimeleri kullanmanın ötesine geçti artık. Başıboş bir öz güven ve hak edilmemiş bir gurur ile kuruluyor cümleler. Dahası mevcut kelimeleri bozma ve kendi anlam dünyasından kelimeleri, terkipleri çıkartma; onlara bambaşka bir anlam katma çabası içerisinde görüyoruz insanımızı. Şüphesiz bunda, sosyal medyanın büyük bir etkisi var. Sosyal medyayı farklı olma, bu farklılığa bağlı olarak tepki çekebilme ve bunu etkileşime sokarak neticede buradan nemalanmaya çalışmak, herkesin aslî göreviymişçesine yazılan cümlemsilerle kuşatılmış durumdayız.

Merâmımızı doğru ifâde edebilmek, düzgün cümle kurabilmek, imlâya dikkat edebilmek, sözü zihinde pişirerek sunabilmek mükemmeliyetçilik olarak algılanmaya ve hatta neden bunca gayretkeş oluşumuz tepki çekmeye başladı. Eline her klavye alanın kendini yazar, önüne düşen her kelimeyi alt alta yazanın kendini şair sandığı bir girdaptayız artık. Yazık ki romanlarımız, şiirlerimiz, gazete haberleri, resmî kurumların açıklamaları imlâ hatalarıyla dolu. Televizyonlardan geçilen alt yazıların, imlâyı alaşağı ettiği zamanları umursamaz olduk. Bunları düzeltmeye çalışanların verdiği uğraş ise suyu tersine akıtmaya çalışmak gibi güç ve meşakkatli bir yol. Çoğu kalem tutanımız şapka kullanıp kullanmama ile değişecek anlamın farkında bile değil. *Ne hale geldik* cümlesi ile *ne hâle geldik* arasındaki anlam farkına varamayanların bize dayatmaya çalıştığı kural tanımazlıkla boğuşmak zorundayız.

Birazdan değinmeye ve farklılıklarını ortaya koymaya çalışacağım bazı kelime ve ifâdelerin, bu mecrâda yekûnun sadece küçük bir hasılası olduğunu belirtmek isterim. Uzun bir vakittir üniversitede öğrencilere ders veriyorum. Özellikle Osmanlı Türkçesi derslerinde kelimelerin yazılışları bahsi açıldığında ister istemez bu imlâ hususu, öğrencilerimin en zorlandıkları kısım oluyor. Çünkü kullandığımız kelimeleri Osmanlı Türkçesi ile yazarken aslî hâllerini yazmak durumundayız. Burada da günlük hatalı kullanımlarımız bize hiçbir fayda sağlamıyor. Günümüz Türkçesi gramerini bilmeyene Osmanlı Türkçesini öğretmek ne zor iş oluveriyor.

Şemseddin Sâmî'nin 19. yüzyılın sonunda ortaya koyduğu ve Türkçenin en değerli sözlük çalışmalarının başında gelen *Kâmûs-i Türkî*'sinde bazı kelimelere açıklama girerken söylediği "bu galattır" ya da "bu şekilde kullanılmamalıdır" dediği kelimelerin artık onun söylediğinin tam tersi istikâmette ilerlediğini görmek ne acı. Üstelik *kerli ferli* adamlar yapıyor bunu. Evet

yanlış duymadınız! Kerli ve ferli dedim, kelli felli değil. ***Kerr ü fer***. Güç ve kuvvet. Kelimeleri benzeşme yolu ile kerli ferli söyleyecekken kelli felli şeklinde söyler olmuşuz.

Galat-ı meşhûr lugât-ı fasihten evlâdır tabirinin arkasına sığınmamalıyız. Kaldı ki bu tabir, öyle olması gerekir demiyor. Bir durum tespiti yapıyor. Yanlış kullanımı herkes tarafından kullanılan bir kelime artık sözlükte yer alan doğrusundan daha değerli bir hâldedir diyor. Ancak öyle mi olmalı? Bu mudur işin doğrusu? Sadece tanımlar mı ***efrâdını câmi' ağyârını mâni'*** olmak zorunda? Ya kelimeler? ***Aks-i hâl***de doğru anlamın ortak paydasından nasiplenemeyeceğimiz âşikâr değil mi! Biz böyle söyledikçe birileri ***teşbihte hata olmaz*** demeye çalışıyor ama nâfile. Çünkü kullandıkları bu deyim bile benzetme yaparken hata yapmayacaksın anlamına çıkıyor. Yani benzetme hata kaldırmaz. Onlarsa bunu *"benzetme saygısızca bir davranış değildir, bundan kimse alınmamalıdır"* anlamında kullanıyorlar. Bilgisizce yapılan düzeltme çalışmaları suyu daha da bulandırmaktadır. Zira eşek hoş laftan ne anlar diye düzeltmek istedikleri atasözünün devamına baksalar konunun sözle ilgili olmadığı ortaya çıkacaktır. Çünkü ***"eşek hoşaftan ne anlar; suyunu içer, tanesini bırakır."*** Bu durumdan da ziyâdesiyle muzdaribiz.

Şu yazıyı kaleme alırken bilgisayarımın bazı kelime altlarını kırmızıya boyaması yok mu… Örneğin az önce de muzdarip kelimesinin altını çiziverdi. Kelimenin doğrusu mustarip olsun istiyor. Oysa köke baktığımızda "dat" harfini görüyoruz. Bunu nasıl "s" harfinin Arapça karşılığı olarak se, sin ya da sad olarak yazabilirim ki. Buna benzer nice kelimemiz var. Arapçadan Türkçeye alıp kullandığımız kelimelerin sonlarındaki "b" harflerinin "p" olması, "c" harflerinin "ç" olması ya da "d" harflerinin "t" olmasının getirdiği problemler bazı imlâ yanlışlarımızın yanında inanın hafif kalıyor. Dahası bu tarz kelimeleri Osmanlı Türkçesi metinlerde hem okurken hem de Osmanlı Türkçesiyle yazmaya çalıştığımızda kök kelimeye gelen sabit yazılışlı eklerde yanlışlar baş gösteriyor. Örneğin bulunma hâli olan ismin –de hâli sepet kelimesine de dede kelimesine de kitap kelimesine de eklendiğinde –de olarak dal ve hâ-i resmiye ile yazılması lâzım. ***Hâsıl-ı kelâm*** akılda kalsın diye kodlamasını yaptığımız *FıSTıKÇı ŞaHaP'ın,* Osmanlı Türkçesi ile yazmaya çalışırken dükkânını kesinlikle açmaması büyük önem taşıyor.

Her ne kadar günümüz Türkçesi, Arapça ve Farsçada kullanılan eski harflerden kendini âzâd etse de kullandığımız kelimeler ve tamlamalar, Arapça ve Farsça terkiplerden kendisini sıyırmış değil. Bu bağlamda özellikle Farsça terkiplerin günümüz Türkçesiyle yazılışlarında ciddi sıkıntılarla karşı karşıyayız. Farsça terkiplerin en çok kullanılanı izafet kesreli tamlamadır. Kesre –ı ve –i sesi veriyor. Arka arkaya gelen iki kelime arasında tersinden bir tamlama kurduruyor. Mahsunî Şerif'in meşhur türküsünde geçen siyah gözlüm anlamındaki ***çeşm-i siyah***ım ifâdesi buna çok güzel bir örnektir. Ne var ki çeşmi siyah ya da çeşm'i siyah gibi hatalı yazılışlarını görmekteyiz. Bize Arapça olarak indirilen ***el-Kur'ânu'l-Kerîm***'in adını bizler ağırlıklı olarak Farsça bir terkiple ***Kur'ân-ı Kerîm*** olarak söylemekteyiz. Elbette bazı kelimelerin sonu ünlü harfle bitmektedir. Sonu â ve û ile biten kelimelerdeki tamlamalar ise ***ordu-yı hümâyûn*** (padişahın ordusu) ya da ***deryâ-yı nur*** (nur denizi) tamlamalarında olduğu gibi –yı şeklinde yine kesreli, fakat "y" harfi ile birlikte yazılmalıdır. Görüleceği üzere Fars-

Eline her klavye alanın kendini yazar, önüne düşen her kelimeyi alt alta yazanın kendini şair sandığı bir girdaptayız artık.

Her ne kadar günümüz Türkçesi, Arapça ve Farsçada kullanılan eski harflerden kendini âzâd etse de kullandığımız kelimeler ve tamlamalar, Arapça ve Farsça terkiplerden kendisini sıyırmış değil. Bu bağlamda özellikle Farsça terkiplerin günümüz Türkçesiyle yazılışlarında ciddi sıkıntılarla karşı karşıyayız.

çada izafet ötreli yani "u" ya da "ü" sesi veren bir tamlama yok. O hâlde güzel hat anlamındaki **hüsn-i hatt** neden hüsn-ü hat olarak yazılsın ya da neden ***hüsn-i zan*** tamlaması hüsnü zan diye yazılsın. Tamam kabul ediyorum. Pek çok tamlamamız sözlüklerimize kök kelime gibi girmiş. Arzuhâl diye koymuş olabiliriz. Ancak eğer bunu aslî değerleriyle yazmak istersek arz-u hâl değil ***arz-ı hâl*** olarak yazmamız gerekir.

Farsça tamlamaları doğru yazamıyorken gelin görün ki olmayan bir tamlamayı tamlamaymış gibi yazmaya da hatalı yazılışlar arasında oldukça sık rastlar olduk. Şeyh Galib'in meşhur eserinin adı ***Hüsn ü Aşk*** (aşk ve güzellik) iken bunu hüsn-i aşk ya da hüsnü aşk olarak yazmak bir fecaattir. Bu yanlış kategorisinde sanırım en üst sıralarda ***can u gönülden*** ifâdesi yer alıyor. Birini tebrik etme maksadıyla kurulan cümlelerde sizi canu gönülden, canı gönülden, can-ı gönülden, can-u gönülden şeklinde yazılanlar hatalıdır. Çünkü bu iki kelime arasındaki "u" Arapçadan Türkçeye alıp kullandığımız "ve" bağlacıdır. Osmanlı Türkçesinde ***atıf vavı*** dediğimiz bu "ve" bağlacı, iki kelime arasında bir bağ kurmaya yarıyor. Sizi candan ve gönülden kutluyorum anlamına geliyor. Hakeza, seyr-i süluk değil ***seyr ü sülûk*** olmalı. Aynı bağlamdan örnekler arasında helâl ü hoş (hoş ve helal) doğru iken helal-i hoş ya da helalü hoş yanlıştır. ***Hamd ü senâ, herc ü merc*** şeklinde yazmak gerekiyor. Nitekim bunlar da birer tamlama değillerdir.

Son dönemde sosyal medyada sıklıkla Osmanlı Türkçesine, Arapçaya nazire yapar ve onu alaya alırcasına türeyen zevatın buldukları ve her konuya bir görselle birlikte yüz ifâdesi anlamında kullanmak istedikleri "sıfatül eşgal" de yanlış kullanımlar yolunda hızla ilerliyor. Dahası burada dilin gramer yapısına "sıfat-ı-eşgal-ül teşkal-ül meşgal" şeklindeki ifâdelerle bir saldırı olduğu açıktır. Ne ***eşkâl*** kelimesi eşgal diye yazılır ne de yüz ifâdesi tamlaması öyle kurulur. Dilin imkânlarını kullanarak mizah yapılabilir ama dilin kendisi mizaha kurban edilmemelidir. ***Kâmûs namûstur*** diye boşuna dememiş atalarımız.

Bu bağlamda ne acıdır ki okullarımızın sınıflarını süsleyen Gençliğe Hitabe'nin hatta ve hatta İstiklâl Marşı'nın tümüyle doğru yazıldığı bir metne bendeniz rastlayamadım. En basitinden ***"millet, fakr u zarûret içinde harab u bîtab düşmüş olabilir"*** ifâdesindeki atıf vavları yani "ve" bağlacının kelimeye bitiştirilerek "farku zaruret" şeklinde yazıldığını; birinde fakru zaruret şeklinde atıf vavı olarak yanlış yere de yazılsa "u" kullanılırken diğerinde harab ve bîtap şeklinde "ve" kullanıldığını görmekteyiz. Aynı şekilde İstiklâl Marşı'mızda yer alan mücerred yani yalnız bırakılmış ruh anlamındaki ***"rûh-ı mücerred"*** tamlamasının ruhu mücerred, ruhı mücerred gibi yanlış yazıldığı metinleri hâlen çoğaltmaktayız. İlgili metinde geçen şerâit (şartlar) kelimesinin şerîat (yol, nizam) şeklinde yanlış ezberlenmesi ya da *"muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur"* ifâdesinin gerekirse bu uğurda canını vermelisin anlamında olup ırkçılık olmadığı ise anlama yanlışları bahsine örnek teşkil edecektir.

Arapça tamlamaların ve ifâdelerin yazılışlarında da netliğimiz yok. Eski harflerde, latin harflerinde olduğu gibi büyük küçük ayrımı yoktu. Hâl böyle olunca iyi vallahi anlamındaki *eyvallah* kelimesini eyvAllah şeklinde yazmak bir hatadır. Unutmayalım ki şairin dediği üzere *"küçük harflerle yazılsa da büyüktür Allah".* Yâ nidâ edatının geldiği tamlamalarda ötre yerine fetha kul-

lanılması da tam öğrenilmediğinde sıkıntı çıkartan hususlardan. Örneğin ***yâ Rasûlellah*** doğrudur. Çünkü başında yâ vardır. Müstakil yazıldığında ise ***Rasûlullah*** yazmak gerekir. Yine Arapça kelimelerdeki harekeleri ayrı olarak gösteremeyiz. Örneğin ***Allahu Teâlâ*** ifâdesini Allah-u Teala yazamayız. ***Cenâbu Allah*** doğru bir kullanımken Farsça terkiple ve Allah'ın cenabı gibi bir anlama çıkan Cenab-ı Allah şeklindeki bir kullanım yanlış olacaktır. Aynı konuya bağlı olarak Türkçede özel zamir yoktur. Ancak özellikle ilahiyat sahasında o zamirinin Allah ya da Hz. Peygamber yerine kullanılmak istenildiği zamanlarda O'nun şeklinde yazılması çok sık rastlanan bir durum. Doğrusu, ***onun***. Bu konuda ya imlâ kurallarımız değişmeli ya da bu yola girmekten kaçınmalıyız.

Ziyâde kelimesi de anlam olarak yanlış anlamda kullanımlara açık bir kelimeye dönüştü. Ziyâde kelimesi fazla, çok, ilâve gibi anlamlara geliyor. *Allah ziyâde etsin* cümlesinde görüleceği üzere Allah artırsın, çoğaltsın anlamı var. Lâkin *"kahve içmekten ziyâde çay içmeyi seviyorum"* cümlesinde cümleyi kuran kişinin kastı kahveyi pek sevmediği, çay içmeyi sevdiğidir. Oysa ziyâde kelimesinin anlamı hesaba katıldığında bu cümleyi kuran kişin kahveyi sevdiği, buna ek olarak da çay içmeyi sevdiği anlaşılacaktır. Kelimenin getirdiği doğru anlam budur.

Soru eki "mi"nin bitişik yazılmasından tutun bağlaç olan "ki"nin bitişik yazılmasına kadar pek çok hatanın artarak cümlelerde boy göstermesi esasta ilköğretimde öğretilmeyen bir bilgi değil. Ne var ki üniversite düzeyine gelmiş öğrencilerde hatta çeşitli resmî kurumlarda yönetici pozisyonunda olan bireylerde bile dahi anlamına gelen ve ayrı yazılması gereken "de / da" bağlacının bitişik yazılması ciddi bir sorun olarak karşımızda dururken Sezai Karakoç'un "Oruç da acıkır" başlıklı yazısının ismindeki "Oruç da" ifâdesinin oruçta, oruç ta ya da oruçda şeklinde yazanlara şaşırmamak gerek.

Nice resmî kurumların sosyal medya hesaplarında kendilerini ziyaret edenlere karşı yaptıkları ***iade-i ziyaret*** cümle içinde iadeyi ziyaret ya da iadei ziyaret şeklinde yazılıyor. Aynı şekilde sene-i devriye tamlaması da seneyi ya da senei şeklinde yanlış yazılıyor. Dahası bu ve benzer yanlışların reklam panolarında devasa puntolarla yazılması genç dimağlara yanlışı aşılamaktan başka bir işe yaramıyor. Bu açıdan bakıldığında özellikle kitap sektörü ve öğretmenlere büyük görev düşüyor. Reklam sektöründe çalışanların da artık lâyık yerine laik, kaale almak yerine kaile ya da kaideye almak gibi, tekâmül yerine tekâbül kelimesini kullanmak gibi hatalardan kurtulması için ya ciddi bir eğitime tâbi tutulması lazım ya da metinleri tashih edecek musahhihleri işe almaları gerekiyor. Buna sanatçılar da dâhil olmalı. ***"Bu dünya ne sana ne de bana kalır"*** şeklinde olması gereken ifâde "ne sana ne bana kalmaz" şeklinde milyonlar tarafından dinleniyor. Ne bağlacı girdiği cümlenin fiilini zaten olumsuz yapmaktadır. İkinci bir olumsuz fiil, cümleyi olumluya çevirecektir.

Türkçeyi kullanırken elbette tüm kelimeleri aslına uygun şekilde yazamıyoruz. Örneğin Farsçada olumsuzluk ön eki olan bî, "b" ve "y" harfleri dolayısıyla "bey" diye yanlış okunmuş ve sözlüklere de kelimeler böyle girmiş. ***Bîhûde*** kelimesi artık beyhude olarak biliniyor. ***Bînamaz*** olan kelime de halkın dilinde beynamaz olarak varlığını devam ettiriyor. Tıpkı aslı temyiz olan kelimenin temiz şeklinde, aslı ***sahih*** olan kelimenin sahi şeklinde kullanılması gibi. Dildeki bu değişimler karşısında ne kadar da ***bîçâreyiz***.

Bütün bunların yanında Arapçaya özgü bir harf olan ve bu yüzden de içinde bulunduğu kelime kesinlikle köken olarak Arapçadır dediğimiz ayn harfi Türkçenin problemleri arasında büyük bir paya sahip. Sessiz harflerden olan ayn genellikle yok sayılmasından dolayı hatalı yazılımlar ortaya çıkıyor. En çok kullandığımız câmi kelimesinin sonu bir sessiz harf olan ayn ile bitiyor. Sesli harfle başlayan örneğin ismin –i hâlini aldığında câmii olması gerekirken kelimenin sesli harfle bittiği varsayılıp kaynaştırma harflerinden s harfi getirilerek câmisi şekline büründürülüyor. Sonu ayn ile biten mısra kelimesinin de şairin mısrası şeklinde değil ***şairin mısraı*** şeklinde yazılması gerekiyor. Ayn aynı zamanda kalın ses değerine sahip olduğundan ***mütevâzı*** kelimesinde olduğu gibi kalın ünlülerden "ı" ile harekelenmediğinde paralel anlamına gelen mütevazi kelimesi kullanılmış olmaktadır.

Hatalı kullanımlar arttıkça kelimelerin taşıdığı değeri, anlamın ortak paydasını ve ifâde etmek istediğimiz şeyi karşıki tarafa iletememiş oluruz. Örnekleri çoğaltmak mümkün... Ne yana baksak yanlışlarla çepeçevre sarıldığımızı görüyoruz. Doğru imlâ ile yazıldığında evet, kitap en güzel hediyedir. Belki de insanımızı, gençlerimizi bol bol kitap okumaya teşvik etmeden önce sözlük kullanmaya, sözlük okumaya yönlendirmeli; imlâyı doğru kullanmayan şairin, yazarın akademisyenin kitabını basmamalı, okumamalı ve gereken tepkiyi vermeliyiz. Bir şeyi şereflendiren anlamındaki teşrif kelimesini hâlâ bir şeye teşrif şeklinde kullanmakta diretmemeliyiz.

Sürç-i lisân ettiysem ***afv ola*** deyip daha fazla ***sükût-ı hayâle*** uğramadan imlânın Türkçeyi teşriflerini arz ederim.

Gönül Deniz Dil Kıyıdır

Sadık YALSIZUÇANLAR

Ebu'l-Hasan Harakanî Hazretleri'nin sözüdür: "Gönül deniz, dil kıyıdır. Denizde ne varsa kıyıya, gönülde ne varsa dile o vurur." Efendim, insan dilinin altında gizlidir derler. Mübarek Kur'ân "ırkların ve dillerin, Allah'ın ayetleri" olduğunu beyan eder. Hani, Hz. Yunus'un dediği gibi "gelin tanışık idelüm, işi kolay tutalum; sevelim sevilelim, dünya kimseye kalmaz." Cenab-ı Hak, bizleri, birbirimizi severek tanış olalım diye yaratmıştır. O'na gerçek anlamda kul olalım diye. Kul, her türden rububiyyet vehminden arınmış kimseye denir.

Dil bilimci ve dil felsefecilerinin bir kısmı "dil, anlamdır" der.

Dil, iletinin örtüsü, perdesi, kabuğu değil; anlamın bizatihi kendisidir. Yani nasıl konuşursanız öyle inanıyorsunuzdur.

Dilin anlamın kendisi oluşu, aracın da bizatihi mesaj oluşundandır.

Dil, bir şeyi iletmek için bir araç değil, ileti içeriğinin bizzat kendisidir.

Bu bağlamda Türk dili, gönül dilidir. Hz. Yunus'tan itibaren -öncülleri pîr-i Türkistan Hace Ahmed Yesevî ve öncüllerini de düşürsek- Türkçe, gönlün dilidir, semavî öğretinin en sade biçimde aktarıldığı bir dünyadır. Hz. Yunus, kır dilini vahiy dili haline getirmiştir.

Türk dilinin kayda sonradan geçirilmiş olan kadim örneklerinden itibaren, hayata, ölüme ve ölüm sonrasına ilişkin söyledikleri hep irfanîdir. Arkasındaki vahdet öğretilerinin etkisindedir. Dede Korkut hikayelerinin birinde şöyle der: "Arı sudan abdest aldılar, ak alınlarını yere kodılar..." Bu berrak, duru anlatım, ruhun doğasının, semavî olanın yansıdığı eşsiz bir güzelliktir.

Aslen Farsî olan bir ârif, Kur'ân'ın ayetlerini pek güzel yorumlar ama Arapça bilmezmiş. Bir gün, bir dervişi "efendim siz Arap değilsiniz, Arapça da bilmiyorsunuz ama Kur'ân'ı nasıl bu kadar güzel yorumlayabiliyorsunuz?" diye sorunca, şöyle cevap vermiş: "Evladım, benim dilim Arabî değil ama kalbim Arabîdir." Demek ki dil, mananın kendisidir. Kişi, gönlüyle baktığının iç yüzüne nüfuz edebilir.

Türk dilinde irfanın en şiirsel güzellikte yansımağa başladığı Yunus Emre bir şiirinde şöyle der:

Ben bir acep ile geldim, kimse halim bilmez benim, Ben söylerem, ben dinlerem, kimse dilim bilmez benim. / Benim dilim kuş dilidir, benim ilim dost ilidir, Ben bülbülüm, dost gülümdür, bilin gülüm solmaz benim.

Dil derken neyi kastettiğimi yeterince açıklıyor. "Kuş dili" ehline açık na ehle kapalı olan irfanın kendine özgü dilidir.

Çünkü, hikmetin dili, sembol ve sükûttur.

Bilgeliğin lisanı, semboliktir.

Bu yüzden şiirimizde çeşitli sembol alanları oluşmuştur.

Meyhane sembolizmi, tabiat sembolizmi, yüz sembolizmi vs.

Bu sembol alanlarının kendine has mazmunları vardır.

Mesela meyhane, tekkedir, dergahtır, medresedir, hankâhtır, zaviyedir. Hakikatin talim edildiği mekândır. Saki, yani içki sunucu, mürşiddir. Nebidir, resuldür, onların kâmil vârisleridir. Ariflerdir. İçki, hakikat-i Muhammediyye'dir. Kadeh, mürşidin bizatihi kendisidir, kelam mahalli olan ağzıdır, dilidir. Bir duygu ve inanç kabı olarak mürşidin kendisi de meyhanedir, kadehtir, içkidir.

"Bir sâkiden içtik şarap, arştan yüce meyhanesi

Ol sâkinin mestleriyiz, canlar anın peymanesi" diyen Yunus Emre, bu sembol sistemi içinden konuşmaktadır.

Yüz sembolizminde, yüz vahdettir. Hakkın mutlak birliğidir. Saç, kesrettir, yaratılış aleminin çokluğudur. Ağız, feyiz mahallidir. Kelamın kaynağıdır. Kelam, insanı mayalayan, değiştiren, dönüştüren şeydir. Göz, bizatihi tasarruf mahallidir, aşı aracıdır. İnsan, göz ve sözle mayalanır. Söz, Yalçın Koç'un ifadesiyle, mayalayan kelam, Türkistan'dan aziz bir erenden gelen kelamdır. Kelam, bir İslam bilim alanıdır aynı zamanda ama burada "söz" karşılığı bile değildir. Kelam, kelamdır, maye-i Muhammedî'nin hamili olan şeydir. Bir araç değil, anlamın kendisidir kelam.

Mesela doğa sembolizmi içinde yer alan kuş; derviş, salik, talip, dünyaya gelmiş ve geldiği sonsuz ve mutlak varlığa dönecek olan kişi, göçmen kuştur. "Dervişler uçar kuşlar, deniz kenarın kışlar" diyen Hz. Yunus, bunu ima etmektedir. "Bir kuş olup uçmak gerek / derya deniz geçmek gerek…" İnsan, "uzun, ince bir yolda, gece gündüz" yürümektedir. O'ndan gelmiştir, dönüşü O'nadır. O'na dönebilmesi için, geldiği hâle bürünmesi, saf, temiz ve ağırlıksız hâle gelmesi gerekir. Bunun için de arınması, tesviye olması gerekir. Bu ise bir tür kefaret ödemeyi zorunlu kılar. İnsan için emeğinden fazlası yoktur.

Bütün bu süreci bize en sahih biçimde kelam aktarabilir.

Ariflerin sözlerine –şiirsel olanlarına- "ilahî" denmesi, anlam dünyası bakımından nefisten sudur etmeyen, Hakk'ın dili olmuş birinin gönlünden dökülen sözler olduğu içindir.

Bu irfan, hemen bütün dillerde dile gelir ama Türkçe'de dile gelmesi bambaşkadır. Yunus'tan bu deme, binlerce divan, defter, cönk sahibi şair gelmiştir ve hepsi, Hz. Mısrî'nin dediği gibi Yunusleyin söylemiş, söylemektedir: "Niyazî'nin dilinden Yunus durur söyleyen / Herkese bir can gerek, Yunus durur can bana…" Demek ki, Yunus Emre ile ilgili bir söz söyleyen, kitap yazan kişi, O'na can vermemekte, O'ndan can almaktadır.

Efendim, söz, söyleyenin neresinden çıkarsa, dinleyenin orasına ulaşır.

Kaynağı gönül olan Türkçe sözün anlamı ve değeri büsbütün başkadır.

O, Hz. Süleyman'ın bildiği ama gönlünde Süleymanlık tecelli eden herkesin bilebileceği kuş dilidir.

"Ben kuş dili bilirim, Süleyman söyler bana…"

Kuş dili, hakikatin, hikmetin hermetik dilidir.

Bu dil, gönlünde Hak tecelli edenlerce rahatlıkla anlaşılabilir.

Vahdete ulaşmış her gönül için Yunus Emre ve izine basarak yürüyenlerin dili apaçıktır, berraktır, durudur, aşikârdır.

Anadolu, Türkistan'dan gelen Türkçe kelamla mayalanmıştır, diyen Yalçın Koç, bunu kastetmektedir.

Kelam ile de mâye-i Muhammedî'yi ima etmektedir.

O kelamın sahipleri olarak başta Yunus Emre anılmalı, her zaman ve zeminde Yunus'un izinde yürüyenler düşünülmelidir.

Dünyanın patronu kimse, baskın dil onunkidir.

Dünyanın vahşî, barbar ve zâlim patronajlığı değişiyor.

Türkiye, yeniden dünyada akan gözyaşı ve kanı durdurabilecek güce ve egemenlik alanına ulaştığında, dünyanın en yaygın dili Türkçe olacaktır.

Dile hâkim olan mülke hâkim olur.

Mülkün esası ise adalet ve merhamettir.

Türkçe, en fazla merhamet, sevgi, şefkat ve adalet kelimelerinin olduğu bir dildir.

Ateş Kesilen Sabâ

Ali EMRE

Türkiye'de yazılan şiirin taşıdığı zindelik ve zenginliğin görünür kılınmasını, sahici ve nitelikli arayışlara yönelmesini, çıtayı yükselterek irtifa kazanmasını engelleyen iki sakat yaklaşımdan söz edilebilir.

Bunların ilki, edebiyat dışı süflî ilgilerin, yoz ilişkilerin ve doğallıktan uzak yenilik arayışlarının tazyikiyle, işi şiirin evleğini çerçöple doldurmaya kadar vardıran hoyrat ve hoppaca tutumdur. Belirgin bir gerekçesi ve yörüngesi olmayan bu tutumda, şiire ruhsuz ve kirli bir dış dünya giydirilmektedir. Şiir sıradan bir nesne, her türlü dış müdahaleye açık bir oyuncak konumuna indirgenmekte; sindirilip özümsenmemiş ve gelgeç özellikleri aşamamış yığılma, kasılma ve zorlamalar nedeniyle kendine özgü kaliteleri bakımından da ucu her yöne açık bir yabancılaşma ve kötürümleşmeye maruz kalmaktadır.

İkinci sıkıntı, dil konusunda karşımıza çıkmaktadır.

Türkçesi dökülen bir yazarın yıllar önce Nobel Edebiyat Ödülü'ne dek uzanması, kimilerinde şiir alanında da başka hünerlerin ve ilişkilerin daha çok işe yaradığı hatta daha önemli olduğu kanısını uyandırmış görünmektedir.

Onlarca, yüzlerce örnek eşliğinde gösterilebilecek; hatta sathî bir bakışla bile varlığı kanıtlanabilecek bir tablodur bu.

Türkçe yazılan şiir, bünyesine sirayet etmiş onca meselenin yanında bir dil garabetini dillendirme sancısı, dile getirme sıkıntısı, dil bilmeme zaafı, dilsizlik ağrısı, yanlış ya da yabancı bir dille konuşmaya zorlanma tehdidi yaşamaktadır.

Üstelik bu düşkünlüğün üstü örtülmekte, yapılanlar görmezlikten gelinmekte ya da başka değer yargılarına hamledilerek geçiştirilmektedir. Dahası müptezelliğin, goygoyculuğun, kirlenmenin bin türlüsüne imza atanlar, ortalama bir dil bilgisine ve kompozisyon bilincine sahip olmayanlar, şiirde çığır açtıkları vehmiyle böbürlenip durmaktadırlar.

Şiir, zaman zaman tabiri caizse ıkınıp sıkınmaktadır.

Şiir, meydanı boş bulanların şımarıkça tasarrufları eşliğinde marazlı, zehirli bir içerik batağına sürüklenmektedir. Küçük dağları ben yarattım edasıyla poz veren yeniyetmeleri dergilere salan işgüzarlar marifetiyle iyi örneklerin de üstünü örten ciddi bir anlatım karmaşası yaşanmaktadır. Laftan anlamayan bir pespayelik içinde hafakanlar geçirmektedir. Boğazına sarılan eller yüzünden kem küm etmeye, rol yapmaya, numara çekmeye zorlanmaktadır.

Şiir; dil yanlışlarının, gramer problemlerinin, anlatım bozukluklarının en çok görüldüğü bir edebî tür olmaya doğru sürüklenmektedir.

Üstelik bu durum, kimi dergiler eliyle âdeta önerilmekte, özendirilmektedir. Köşe başlarını tuttuklarını vehmedenlerin de himmetiyle genelgeçer bir tutum olmaya doğru evrilmekte; şiire yeni yeni heveslenenleri de daha yolun başında tereddütte bırakmaktadır. Dile, anlatıma, özen göstermek "temiz", "güzel", gıllığışsız bir dille yazmak da âdeta küçümsenmekte, cezalandırılmaktadır.

Şiirin hımbıl ve pörsümüş atlasını zenginleştirip havalandırmaya matuf emeklere, bilinçli arayışlara, bir gerekçesi ve istikameti olan yeni hamlelere sözümüz yok elbette. Ancak "Şiir çıkmazdadır; çünkü insan çıkmazdadır." yargısının sadece ilk kısmı üzerinde yoğunlaşarak yola çıkanların çoğu, işin kolayına kaçarak, dili mıncıklamakta bulmaktadırlar çareyi.

Son çözümlemede, yenilgi psikolojisinin getirdiği bir yöneliştir bu. Yalnızlıktan, yabancılaşmadan, savrulmalardan, büyük şehirlerdeki dilsizlikten, iletişim alanındaki yozluktan güç alarak ilerlemeye çalışmak, şiire anlatım ve içerik bakımından bir diriliş aşısı getirmeyi önemseyen arayışları da edebiyatın taşrasına itme olumsuzluğuyla bütünleşmektedir. Oysa şiir yazmak; bölünmenin, şizofreninin ilacı olabilecek bir imkânlar manzumesine de işaret fişekleri düşürür. Ayakları yere basan sağlam ve ufuk sahibi bir anlatım cehdine de öncelik tanır.

Dillerin çeşitli nedenlerle birbirinden kopan hatta birbirine küsen serüveni, her şeye rağmen yine o büyük ve değerli okyanusa; tarihi, medeniyeti, işlek ve güncel muhayyilesi, geleneği ve gelecek tasarımıyla, hüner ve sürprizleri bitmeyen insan yaşamlarına çeşitli pencereler açarak güçlü ve dönüştürücü bir anlam dizgesine kavuşturulabilir.

Evimize ve eğnimize olduğu kadar dilimize ve dile getirdiklerimize de tebelleş olan modern, arsız ve mekanik saldırı, muhkem şiirin önünde süngülerini düşürme telaşından uzaklaşmış görünüyor artık.

Oysa dil, en çok şiirle bulur yitirdiklerini.

Henüz insandan söz edilebilen her yerde, o sevimli kalkanını en çok şiire yaslanarak onaran direngen bir güzelliği, içimizi irkilten bir bahadırlığı vardır dilin.

Şairin insanı içten içe tüketen, çirkeflik vadilerinde kaybeden, aklını uyuşturarak çirkinleştiren bir tutumla değil de arayan, işaret eden, silkeleyen bir zindelik eşliğinde yola düşmesi neden küçümsenecek bir çaba olsun?

Şiiri, sözün yılışık ve debdebeli kulesine hapsedenler de dilinin kilerinde küflendirenler de şiire eziyet etmektedirler. İnsanda göz ve gönül hizasını koruyarak bir karşılık oluşturmak isteyen şair, dimağını ve sözlüğünü arındırmalıdır. Dilini çözmeyi önemsemeli ve zulumâtı terk etmelidir. Heybesine sırnaşan ağuyu dökmeli; asmaların, tasmaların ve yosmaların koynundan çıkarak konuşmayı denemelidir.

Gülşene, güzel işler ödevi için gidip seyrettiğimiz o gül bahçesine; ayrılık düşmüştür, gâvurluk düşmüştür, esaret düşmüştür. Sabânın kanadına sarılan şiirimiz de seher gibi temiz ve duru bir dille ses vermeli, şu dünyadan geçip giderken ateş kesilmelidir.

Türkçe yazılan şiir, bünyesine sirayet etmiş onca meselenin yanında bir dil garabetini dillendirme sancısı, dile getirme sıkıntısı, dil bilmeme zaafı, dilsizlik ağrısı, yanlış ya da yabancı bir dille konuşmaya zorlanma tehdidi yaşamaktadır.

Dile Gelmeyen

Hüseyin AKIN
Şair-Yazar

Lise birinci sınıf, herkes gibi benim de kafamdan çekilip bir belirsizliğe doğru sürüklendiğim yılların başlangıcını teşkil ediyordu. Bakınız hâlâ **"oluşturuyordu"** yerine **"teşkil ediyordu"** diyorum. Ne Türkçe biliyorduk o yıllar ne Arapça ne de herhangi bir yabancı dil. Anlayacağınız Anadolu'dan İstanbul'a doğru giden göç katarına takılmış kafileden biri olarak kendi dilimin de yabancısıydım. **Dil bizim muhafazakâr ortamlarımızda hiçbir zaman önemli bir mesele olarak görülmemişti.** Hatta ne vakit böyle bir mesele zihnimizde depreşirse, ümmet çizgisinden kayma endişesiyle bize kendimizden şüphelenmek gerektiği telkin edilmişti.

Arapça o kadar kutsal bir dildi ki **(cennette de bu dili konuşacaktık)** yanına bile yaklaşamıyorduk. Muhafazakâr, mukaddesatçı ortamlarda kutsal olanın **yakalanamazlığı, ifade edilemezliği ve kavranamazlığı** diye bir şey vardı. **Tanrı** kelimesini kalabalık içerisinde söylemeye çekinir Allah'a "**Tanrım**" diye hitap etme ihtiyacını kendi yalnızlığımızda tek başına kaldığımız zaman gidermeye çalışırdık. **Dil öğrenilmezliğini** çok erken yaşta kavramıştık. Sürekli fiil çekimi yapmayı virt edinmiştik: Ketebe, keteba, ketebu, ketebet, ketebeta, ketebne…Arapça daha o yıllarda bana çektikçe uzayan bir şey gibi gelmişti. Hocalarımızda ne Kur'an'ın anlamını öğretme heyecanını görebiliyorduk ne de bir dili adam gibi öğrenebileceğimize dair güven verip ümit aşılayan bir cümleyi. Nasıl olsa ana dilimiz vardı, kimimiz **Bayburt**, kimimiz Siirt ve **Batman**, bazılarımız da **Karadeniz** şivesiyle de olsa derdini anlatacak düzeyde Türkçe biliyordu. Daha fazlası maazallah Türkçülük, ırkçılık falan olurdu.

Ne denli kırık dökük aksanla konuşursak o denli ümmet bilincine yakın olduğumuzu ortaya koymuş oluyorduk(!) Yahya Kemal, **Ahmet Hamdi Tanpınar** gibi edebiyatçı yazarlar sanki daha dünyaya gelmemiş gibi yoktular. Bu yazarlar dünyaya gelseler bile bizim dünyamıza gelmiş değillerdi. Mısır, Pakistan, İran, Cezayir, Suriye mahreçli **(bakın yine köken ya da orijin demedim)** yazarların Türkçeye çevrilen eserleriyle iktifa ediyor, diğer bir tabirle yetiniyorduk. **Din ile dil arasındaki geçişliliğin farkında bile değildik.** Hangi dil olursa olsun dil çeşitliliğinin yaratıcının yaratma hikmetini çözmemiz için bir ayet (iz, işaret) olduğunu nice sonra fark ettik: **"Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda bilenler için elbette ibretler vardır." (Rum, 30/22.)** Farklı diller farklı millet ve ümmetler gibi yaratışın ihtişamını içinde barındırır-

lar. Aynı zamanda bir nimet ve ilahi bir lütuftur dil. Şu ayetlere içimize doğru eğilerek bakalım: **"Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allah'ın emirlerini) iyice açıklasın." (İbrahim, 14/4), ('Ey Muhammed! Biz, Allah'a karşı gelmekten sakınanları Kur'an ile müjdeleyesin, inat eden bir topluluğu da uyarasın diye, onu senin dilin ile (indirip) kolaylaştırdık.' (Meryem, 19/97)**

Bu ayetlerde dilin mesajı, muhataba en güçlü ve en anlaşılır biçimde ulaştırmakta vasıta olduğu anlatılmaktadır. Aynı zamanda dil kolaylaştırıcı bir unsurdur. Modern zamanlarda dil ile kalp ve dil ile kafa arasındaki rabıta, kesintiye uğradığından dilden sadır olan sözün müessir gücü zayıflamış ve dil tıkanıklığa maruz kalmıştır. Onun içindir ki dil şimdilerde iletişimden ziyade iletişimsizliğe sebep olan bir enstrümandır. Yukarıda mevzuya kapı araladığım liseli yıllarımın başında dil ile münasebetim dilin kıyısında ona koruculuk yapıp gerektiğinde methiyeler düzmekten ibaretti. **Türkçe içine doğduğumuz, Arapça içinde debelendiğimiz, İngilizce ise içinden çıkamadığımız bir dildi.** Bu ahvâl ve şerait ile **(bakın yine durum ve koşullar demedim)** ömrümün on beşinci yaşında defterimin bir kenarına şunları yazmıştım:

"Örnek, yanıt, sorunlar, olasılık, ivedi/ olanaklar, bilinçler, karmaşık bir melodi/ Dut ağacında kestane, söğüt dalında yemiş/ Kimisi talep etmiş, kimileri istemiş/ Gebe kalmadan doğum bilemem nasıl iştir/ Gömüt kabirden doğmuş altı aylık bir P.çtir./ Cinsimize el konmuş, ardından cinsel doğmuş/ Dinimize el konup o dahi dinsel olmuş" Bu minval üzere sürüp giden şiirin sonu **"Hay senin şu dilini eşek arısı soksun!"** şeklinde bitiyordu.

Aslında benim o yaşlarda türlü etkileşimlerle yazdığım bu dizeleri daha öz ve daha vurucu biçimde **Cemil Meriç** üstadımızın söylediğini yıllar sonra öğrenecektim: **"Kamusa uzanan el namusa uzanan eldir."** Kamusla namus arasındaki ilginin bir milletin zihnini boşaltılması ile alakalı bir felaketin anlatımı olduğunu da anlamakta gecikmedim. Fakat sözcükler arasında **(bu sefer "kelime" demedim)** hangisi dokumuza ve kokumuza uygun **hangisi değil hiçbirimiz bunu kestirebilecek durumda değildik. D. Mehmet Doğan ağabeyin ifadesiyle "Türkçe düşünmek, Türkçeyi düşünmek"** safhasına geçebilmemiz için daha çok mesafe almamız gerekiyordu. **Arapça düşünerek istikamet** belirlememiz **mümkün müydü gerçekten?** İkide bir şerit değiştirmemiz yetmiyormuş gibi yön değiştirmeye **(Şimdi de istikamet kelimesinin yerine yön dedim)** kalkmamızdan anlaşılıyor ki Arapça bizi ne Arap yapıyor ne de Türk. En önemlisi vaat etmesine rağmen kimseyi ümmet de kılmıyordu.

Yaşadığımız anlam kargaşasının sebebi aslında yakalandığımız dil anaforundan başka bir şey değildi. **Ludwig Witgenstein ve Heidegger** geçti anlam dünyamıza sürünerek, gençliğimizin olgunluk yaşımızla buluştuğu noktada. **Martin Heidegger** kulağımıza çok hoş gelen bir aforizma ile "dil varlığın evidir-die sprache ist das haus des seins" demişti. **Dil meselesinin din sorunsalından çok da ayrı bir şey olmadığını ilk o zaman fark etmiştik**. Sonra dile getiremediğimiz şeylerin düğümünü çözmek iddiasıyla **Ludwig Wittgenstein** gelip şu sözüyle tam göğüs kafesimizin üstüne oturmuştu: **"Söylenebilir ne varsa, açıkça söylenebilir; üzerinde konuşulamayan konusunda da susmalı."**

Galiba biz Wittgenstein üstadın bu sözünü öğüt belleyip üzerinde konuşulamayan bir sürü şey konusunda susmayı tercih etmiştik. Böylelikle suskunun dili konuşmanın dilini geride bırakmıştı. **Hatta muhafazakâr bir tavır olarak bir adım daha ileri giderek konuşurken bile susuyorduk.** Kelimeleri kullanarak susmak bir tür hiçbir şey söylememekti. Benim oturduğum mahallede insanlar uzun süre bunu yaptılar. Allahtan ki beden dilleri kafa dillerinden daha anlaşılır olup itirafa yakın durduğundan ne demek istediklerini bir süre sonra anlamakta gecikmedik.

Alfabede hiçbir kuşak türüyle izah edilemeyen benim de içinde bulunduğum kuşak dinde yaşadığı çıkmazları ve açmazları dilde yaşayan kuşaktı. **Dilimizin çarkı dönmediği için dinimizin şaftı da kayıyordu.** İslam'ın temel kaynaklarını anlamaya hazır bir idrak geliştiremediğimizden din dili de bu konuda işe yaramıyordu. **Dinde iki cami arasında beynamaz görüntüsü dilde mekteple-okul ya da okul ile medrese arasında cahil manzarasıyla örtüşüyordu.** Halbuki insan dilinin döndüğünce ne insan ne de Müslüman olur. Ancak ve ancak insan gönlünün ve idrakinin nispetince hem Müslüman hem de insandır. Anlamın berhava olduğu bir dünyada kelimelerin ve dilin de bir cümleye vasıl olacak mecali kalmayacaktır. **Bütün mesele mânâsını kaybeden maneviyatta, kutsiyetini yitiren mukaddesatta ve hafızası çöken muhafazakârlıkta odaklanmaktadır.** Zira savaşı kesmek yerine başlar kestiren, zehirli aşı yağlı ballı aşa çevirmek yerine yağlı ballı aşı ağulu aşa dönüştüren dilin ekseninden kaymasıdır yaşadığımız.

Hangi dile çevirsek yine de dile gelmeyen bir şey var; işte o!

Türkçenin İlk Kelimesi Üzerine

Kâmil YEŞİL

Bazı olaylar vardır ki yıllarca halledilemeyen tarihî, felsefî, itikadî vb. bir konuyu kökünden çözmese bile konuya dair büyük bir açılım getirir. Bu, Fransızların "l'esprit d'escalier" dedikleri cinsten bir şeydir. Fransızlar, bir tartışmada akıllarına bir türlü gelmeyen o çözümleyici düşünceyi, o hazır cevabı, tartışma mekânında otururken değil de oradan ayrıldıktan sonra hatırladıkları için ona "L'esprit d'escalier" yani "merdiven düşüncesi" demişler. Biz Türklerin böyle durumlar için söyledikleri sözün argosu biraz koyudur. Türk'ün aklına ya kaçarken… diye devam eder bu söz.

İnsanoğlu böyledir. Heyecandan, sohbetin insicamının bozulmasından, acelecilikten vs. gibi sebeplerle söylemesi gereken sözü bir türlü hatırlayamaz. Bildiği şeyi unutur. Özellikle ilginç tespitler, tam gediğine konulacak taşlar hep sonradan gelir akla.

Demek ki Fransızlarda bu durum, tam merdivenden inerken tezahür ediyormuş ki kültürlerine böyle bir söz hediye etmişler. Manzarayı hatırlamaya çalıştığımızda bazı insanların bir konuyu müzakere etmek için bir yerde toplandıklarını, müzakerenin tartışmaya dönüştüğünü, fakat o anahtar cümlenin, meseleye dair o eksen fikrin akla bir türlü gelmediğini anlıyoruz. Toplantı bitmiş, herkes dağılmış ve fakat zihin o mevzu ile meşgûl. Tam merdivenlerden inerken; bir resim, bir sözcük, bir görüntü flaş gibi patlayıveriyor zihinde ve olan oluyor.

Geçmiş olsun.

Bu, suyun kaldırma gücünü keşfeden veya başına elma düştükten sonra yer çekiminin farkına varan adamın durumuna benziyor biraz. O elma ilk kez düşmedi, banyodaki o su ilk kez taşmadı. Fakat bu hadiseleri bir problemle birleştirmeyenler, bir mesele saymayanlar ve de cevap aramayanlar, hadiselere sadece "tabiat olayı" olarak bakıp geçtiler. Elma düştü çünkü olgunlaştı, sapı sarardı, elma düştü çünkü rüzgâr çok şiddetli esiyordu, elma düştü benim nasibimi Allah ayağıma gönderdi vs. denmiş geçilmiş. Oysa bu düşüşte bir bilim hadisesi, fizik ilmine bakışı kökünden değiştirecek bir olay gizli (imiş.)

Keşfin bir zamanı ve bir mekânı da vardır. Ancak önce o keşifle ilgili zihnî bir arayış gerekir.

Bir çocuk dergisinde gördüğüm bir kelime de benim yıllarca zihnimde soru olarak taşıdığım, cevabını aradığım bir dil problemi ile ilgili olarak büyük bir açılım sağladı. Önce problemi açalım, sonra onu nasıl çözdüğümüze ve bu girişi niçin yaptığımıza gelelim.

Biliyoruz ki materyalist dil tarihçilerine göre "dil göstergeleri" nedensizdir. Yani, insanoğlu dili ilk önce kimden ve nasıl öğrenmiştir, eylemlere, nesnelere, olay ve olgulara neden başka kelime ile değil de bugün kullandığımız isim, fiil ile karşılamıştır? İsimler için bu sorunun sonu yoktur aslında. Çünkü bu kez "neden" sorusu; teklif edilen yeni kelime için de sorulacaktır ki bu kısır döngüdür.

Varlık bilgisi, âlem bilgisi, isim bilgisi kadim bir bilgi midir yani öğretilmiş midir yoksa nedensiz midir?

İnsan dili nasıl öğrenmiştir, kullandığı dil nasıl çoğalıp yeni kollara ayrılmıştır vb. soruların açıklanabilir ve inandırıcı cevapları yoktur. Eşyanın hakikati meselesinde olduğu gibi, bu konuda da bir agnostisizm hâkimdir hem Batı'da hem de felsefede.

Dilin konuşma kısmı için kabul edilen bu yaklaşım, yazı dili için geçerliğini korumaz. Çünkü dilbilimciler ilk yazının kullanılışını/ortaya çıkışını araştırmışlar ve "tarih"i, yazının icadı ile başlatmışlardır. Buna göre "tarih" demek "yazı" demektir ve bilinen ilk yazının öyküsü şöyledir:

İnsan, Yaratıcı'yı ilk defa ses ve ateş yardımı ile idrak etmiş(tir). İlk harfi de bu hadise sâikiyle yazmış(tır). Bu, kalemle yazılmış bir harf değildir. Gördüğü hadiseyi yerden bir taş alarak mağaranın duvarına çizmek hadisesidir. Adam taşı taşa vurduğu zaman sadece idrak ettiği o kıvılcım ve ateş çıkmaz; bu esnada mağaranın duvarında bir de şekil belirir ki (ona yalım diyoruz) tarihçiler yazının ilk örneği olarak bu çizgileri kabul ediyor.

Yine tarihçilerin bildirdiğine göre İ.Ö. 2000 sene evvel Hindistan'da "Şastra Feudha Bali Alfabesi" kullanılmıştır. Bu alfabenin harfleri insan vücudunun dış organlarının şekillerinden hareketle icat edilmiş(tir). Bu harfler seslendirilirken vücudun muayyen organlarında da titreşim meydana geliyor(muş). Kayıtların bildirdiğine göre bu titreşim ve sözlerle insanın iç uzuvlarının rahatsız olup olmadığı da anlaşılıyormuş.

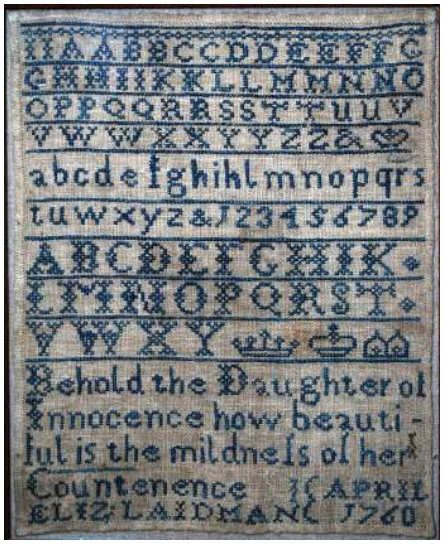
Bilinen tarihiyle insanoğlunun en köklü ve en eski edebiyat dili, Hindistan ve çevresinde kullanılan Sanskritçe'dir. Mısırlılar Hiyeroglif'i, Fenikeliler, hattımıhi'yi (çivi yazısı), Yunan ve Romalılar Latin alfabesini, Yahûdlar İbranice ve Süryaniceyi, Araplar da Kûfi yazıyı kullanmışlardır fakat bunlar yazının icadından çok sonraki dönemlere ait.

Dilin tarihten günümüze kadar gelen süreçte; kelimelerini, kelimelerin mânâlarını ve geçirdiği evreleri gösteren büyük bir veri olarak yazı hâlâ en önemli anlaşma ve antlaşma aracımızdır. Ve insanoğlu bu kadar çeşitli şekilleri olmasına rağmen (yaklaşık 300 tane), yazı dilinin ve ona ait konuşma dilinin "nedensiz" olduğunu iddia edebilmektedir.

Dilbilimcilerin ve tarihçilerin cevap aradığı dilin kaynağına ait sorular yerinde aranmadığı için ya cevap bulamamakta ya da verilen cevaplar kimseyi tatmin etmemektedir. Bize düşen de bu iki duruma tamamen teslim olmadan sahici kaynaklara başvurmaktır.

Dil konusunda da en son sözü söyleyen kaynak, elimizdeki kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim bize, ilk konuşma dili ve yazı hakkında şu açıklayıcı bilgileri vermektedir:

Hani Rabbin, meleklere 'Muhakkak ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' demişti. Onlar da 'Biz seni şükrünle yüceltir ve sürekli takdis ederken, orada bozgunculuk yapacak ve kan akıtacak birini mi yaratacaksın?' dediler. (Allah) 'Şüphesiz sizin bilmediğinizi ben bilirim' dedi. Ve Âdem'e isimlerin hepsini öğretti. Sonra onları meleklere yöneltip

Dil konusunda da en son sözü söyleyen kaynak, elimizdeki kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'dir.

Ezcümle, nasıl olduğu açıkça bilinmese de konuşma ve yazmanın bizzat Yaratıcı tarafından öğretildiğini, dillerin ve onları gösteren yazıların, Allah'ın âyetlerinden bir âyet olduğunu anlıyoruz.

'Eğer doğru söylüyorsanız, bunları bana isimleri ile haber verin' dedi.

(Melekler) dediler ki: 'Sen yücesin; bize öğrettiğinden başka, bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Gerçekten sen her şeyi bilen, hüküm ve hikmet sahibisin.'

(Allah): 'Ey Âdem, bunları onlara isimleri ile haber ver' dedi. O, bunları, onlara isimleriyle haber verince de dedi ki: 'Size demedim mi, göklerin ve yerin gaybını gerçekten ben bilirim, gizli tuttuklarınızı da açığa çıkardıklarınızı da ben bilirim (diye)'. (Bakara s. 30-33)

Dikkatinizi çekerim. Öğretilen isimler zamir ile işaretlenmiştir ve mahiyeti hakkında bir bilgi sahibi değiliz. Meallerde "O (Âdem), bunları (neleri) onlara (meleklere) isimleriyle haber verdi." şeklinde mânâlanadırılan âyette nelerden bahsedildiğini bilmiyoruz. Bazı âlimler isimlerin eşyaya ait olduğunu söylerken, bazıları Esma-i Hüsna'yı işaret ettiğini söyler.

Kitap bize bildirmektedir ki Âdem'in meleklere olan üstünlüğünün sebebi kendisine öğretilen isimlerdir yani dil melekesidir. Bu âyette Âdem'e ve onun oğullarına, eşyaya, olaylara, mefhumlara isim vermek, onları "dil"lendirmek melekesinin de verildiğine işaret vardır. Buna göre Âdem (ve oğulları/yani bizler) eşyaya isim verme yetisi ile donatılmış, hayvan-ı nâtık (konuşan canlı) olarak yeryüzüne indirilmişizdir ve elçilere suhûflar, kitaplar verilerek bu dil Allah (c.c.) tarafından da onaylanmıştır.

Süheyl Ünver merhumdan öğrendiğimize göre bu bilgilere hendese de dâhil imiş. Bundan dolayı hendese kıyamete kadar yaşayacaktır diyor Süheyl Ünver.

"Biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık" âyetinde (Kamer suresi) hendeseye de işaret var(mış.)

Kavimlere gönderilen elçiler tebliğ ve irşadı o kavmin dilinde yapmıştır, bu da vahyî bir bilgidir.

Konuşmayı, "el-Hâlık/Yaratıcı" vasıtasıyla öğrenen Âdem (ve oğul-

ları), konuştuklarını yazıya geçirmeyi de yine Yaratıcı'nın terbiyesi ile öğrenmiştir.

"O, (Allah) insana bilmediklerini ve kalemle yazı yazmayı öğretmiştir." (Alâk s. 4)

Yaratıcımız başka bir âyette kaleme ve yazdıklarına yemin eder ki bu kalem (âlimlere göre) kudret kalemidir ve yazdıkları da 'kader'dir (Kalem s.1). Çünkü insan başıboş bırakılmamıştır. (Kıyamet s. 36)

Ezcümle, nasıl olduğu açıkça bilinmese de konuşma ve yazmanın bizzat Yaratıcı tarafından öğretildiğini, dillerin ve onları gösteren yazıların, Allah'ın âyetlerinden bir âyet olduğunu anlıyoruz.

Dil konusunda benim aklıma takılan husus, insanın ağzından çıkan ilk kelimenin ne olduğudur. Daha doğrusu, Türkçenin ilk kelimesinin ne olduğu sorusudur. Bu merakım konuşmaya başladıktan sonraki döneme ait değildi; ana dilinde, önce çıkardığımız seslerle ilgili idi.

Zihnim bu soru ile meşgulken "l'esprit d'escalier" durumu yaşadım. Elime keşif ehli bir zatın sohbetlerini içeren bir kitap geçti. Ermiş'in ifadesine göre "Agu" bütün çocukların (ana dilleri ne olursa olsun) dil öğrenme yaşından önce, yani doğumdan hemen sonra zikrettikleri evrensel bir kelime (imiş). Bu hususta bir tereddüt yoktur sanırım. Bu kelime "el-Hâlık" anlamına gelen Allah'ın isminin karşılığı (imiş). Eski Sanskritçe'de bu anlamda ve söylenişte bir kelime de var(mış).

Sanskritçe bilmiyorum ve de bu bilgiyi tabii ki test etmedim/edemedim.

Doğruluğu konusu ise sadece bir itikat olarak yer buldu zihnimde.

Yıllar önce okuduğum bu bilgi, ülkemizin önde gelen bisküvi sanayilerinden birinin dergilere verdiği bir ilânla birleşti ve zihnimde bir flaş patlattı. İslâmî yayınlara reklam ile destek veren bisküvi sanayiinin bu işi bildiği kanaatinde değilim. Onlar, tamamen Türk kültüründeki yaygın kullanımdan hareket etmiş olmalı idi.

İlân şöyle diyordu:

"Bütün çocuklar aynı dili konuşur: AGU"

Bu kelime ve telaffuzu tabii ki biliyorduk, duyuyorduk. Evde doğan yeni çocuktan tutunuz bütün Türk çocukları söyler bu kelimeyi. Ve anneler de onları taklit ederek bilmukabil yapar.

Ancak ilan, "bilinmez meşhur" kelime ile ilgili bir flaş da patlattı zihnimde. Biz de zamanında, bilinçsizce (!) tekrar ettik/etmişizdir bu kelimeyi. Ve bu telaffuz ile ilk kelimemizle O'nu zikretmiş, el-Hâlık demiş olduk. Çünkü yaratılmıştık, bizi bir Yaratan var idi ve ilk olarak da O'nu bu niteliği/ismi ile zikretmiştik. Rabbimiz bize yani bütün insanlara bu dili öğretmiş idi. Bütün dillerde yani çocuk dillerinde O'nun adı, AGU idi.

Öyle ise şu hükme rahatlıkla varabiliriz:

AGU, Türkçenin ilk kelimesidir.

AGU, bütün dillerin ilk kelimesidir.

AGU, bütün (bebek) dillerinde ortaktır.

Hakikatini Allah bilir.

İnsanoğlu nesnelere, fiillere, olay, olgu ve durumlara isim verme yetisi ile donatıldığına göre bebeklerin "AGU" ile Yaratan/el-Hâlık demiş olduğunu iddia etsek ne lâzım gelir?

Hiç.

el-Hâlık isminin bu bilgiyi destekleyen başka bir kitabî bilgim daha var ki onu buraya yazamam; çünkü hem emin değilim hem de -eğer bildiğim doğru ise- o büyük hakikatin reddedilmesine sebep olmak istemiyorum.

Son sözümüz, ilk sözümüz olsun:

-AGU.

Evde doğan yeni çocuktan tutunuz bütün Türk çocukları söyler bu kelimeyi. Ve anneler de onları taklit ederek bilmukabil yapar.

Dil

Kemal MANSUR

Halifelik gibi ayrıcalıklı bir paye ile yeryüzüne konumlandırılan insan, dil kullanabilme yeteneği ile diğer canlılardan çok daha zengin ifade yelpazesini haizdir.

Dil, insani aidiyetlerin en köklü ve kavilerinden biridir. Annenin kucağında bir coğrafyaya gözünü açan sabi, aynı zamanda bir dilin içine de doğmuştur. Dil ile büyür, dili büyütür. Hayatının tüm yoğruluşlarını dil ile anıtlaştırır.

Her birimiz bir dilin çocuğuyuz. Ana dili deriz. Annemiz, babamız, vatanımız gibi sadece bizimdir. Her kelime ile yeniden doğar, her kavramla yeniden anlar/anlamlandırır, her mısra ile yeniden titretiriz gönül tellerimizi.

Dil, insana has hasletleri bünyesinde barındıran canlı bir varlıktır. "İnsanların, duygularını, düşüncelerini bildirmek için sözcükler ya da işaretler aracılığıyla yaptıkları anlaşma, öteki kişilerle iletişimi sağlayan ortam" olarak tarif edilir. O da insan gibi güçlenir, zayıflar, değişir, unutur, hatırlar, coşar, dinginleşir, ölür. Hâsılı insanla beraber yaşar. Gâh insanın içinde yaşar gâh insanı içine alarak yaşatır.

Dil insana en çok da kendisi ile iletişiminde gereklidir belki de. Kendini tanıma, inancını anlamlandırma, muhasebe yapma, yeni ufuklar çizmede... Kendini tanımayan Rabbini tanıyamazdı çünkü. Kendini bilmeyen, evrendeki yerini belirleyemezdi tabii olarak.

Rabbimiz, Adem'i diğer mahlukata tanıtırken isimlendirme/kelimelendirme yeteneğine vurgu yapmıştır (Bakara, 33). Bu, insanın ontolojik anlamda dil ile ne denli kavi bir irtibat içerisinde olduğunu göstermesi bakımından manidardır.

İnsan için dil bir ayrıcalık olduğu gibi ayırt edicidir de. Yaşanılan farklı coğrafya, inanış, duygu ve imkân tecrübeleri farklı sesler, diller olarak vücut bulur. Her dil yaşanılan bir tecrübeler kümesini özelleştirerek sese dönüştürür. Bu anlamıyla dillerin farklılığı, insani tecrübe kümelerinin farklılığını ve özgünlüğünü de ifade eder. Kur'an-ı Kerim'de dillerin ve renklerin farklılığının Allah'ın ayetleri olarak nitelendirilmesi üzerinde düşünmeliyiz (Rum, 22).

Dili salt kelimelere indirgemek yanlış bir yaklaşımdır. İnsan sadece kelimelerle değil lisan-ı hal ile de ifade eder kendini. Tıpkı etrafını sarmalayan canlı cansız nesneler gibi. Kâinatta yaratılmış her şeyin kendine has bir dili

vardır. Ama tüm bu dilleri belirgin kılan, manalandıran, gün yüzüne çıkaran, aralarında irtibat kuran insanın dilidir. Bu zaviyeden baktığımızda, kâinat insanın dilince konuşur diye biliriz.

Dili ile barışık insan anlamına (da) gelen Müslüman, diline sahip çıkmalı onun için ihtimamla çalışmalıdır. Çünkü dil kalbin, beynin ve muhayyilenin göstergesi, dolayısıyla nizam-ı âlemin kurucu öznesidir. Dil ile tanıdığı değerlerini dil ile taşıyacaktır ağyara.

Müslümanlar günümüzde içine düşmüş oldukları anafordan kurtulmak için ilkin dillerine sarılmalıdırlar. Arındırılmış bir dil ile, hayatı anlamlandıran Kitab-ı Kerim'i ve onun müşahhas modeli Kutlu Elçi'yi anlama çabasına girişmelidirler. Din de sonuç itibariyle bir dille vücut bulmaktadır. Anlama/anlamlandırma sistematiği (dil yordamıyla) sağlıklı çalışmadıkça varılacak sonuçlar da sağlıklı olmayacaktır.

Rabbimiz kitabını arı duru bir dille (Mübîn) indirdiğini beyan ediyor (Şuara, 195). Bu olgu üzerinde uzunca tezekkür/tefekkür etmeliyiz. Apaçık bir dille gönderilmiş kitabı hakkıyla anlayabilmek için apaçık bir dile sahip olmalı. Apaçık bir dile sahip olabilmek için ise hassasiyet ve gayret gereklidir. Pejmürde bir dille yüce anlamları taşımamız imkân dâhilinde değildir.

Rasulullah ve kutlu arkadaşlarının dil hassasiyetlerinin ne denli yoğun olduğunu bilmemiz ve onları bu yönleriyle de örnek almamız gerekiyor. Aksi halde ittiba ediş iddiamızın eksik kalacağını bilmek durumundayız. Dillerini dinleri gibi ne denli hassasiyetle taşıdıklarını fark etmeliyiz.

Toplumların yaşadığı yahut yaşamaya yöneldiği gerçeklik, üretilen/kullanılan kelimelerde, ifade biçimlerinde ipuçlarını verir evvela. Bu veçhesiyle dil, sosyolojik bir test aracıdır. Bir şeylerin yolunda gitmediğinin işaretini ilk veren, dil olur çünkü.

Dilin dijitalleştirilerek yeniden üretildiği hal-i hazırda dil ile irtibatımızı daha fazla güçlendirmek zorundayız. Mücadelenin (cihad) en güzel örneklerini bize miras olarak bırakan bir önderin tâbileri olarak hayatın içerisinde aktif roller üstlenmeli, dilimizi kirleten etmenlere karşı maruf örnekler geliştirmeliyiz.

Hayatın içerisinde aktif olarak bulunmadıkça, tüketicilikten üreticiliğe terfi etmedikçe yani dili kirleten unsurlara karşı etkin kavramsal duruş geliştirip, alternatifler üretmedikçe lisanımızın dejenerasyonunu esefle izlemekten özge bir şey yapamayacağız.

Dile sahip çıkmanın en kestirme formülünü, âlemlere rahmet olarak gönderilen Allah'ın Resulü şöyle veriyor: "Ya öğreten ol, ya öğrenen ol, ya dinleyen ol, ya da ilmi destekleyen ol. Beşincisi olma, helâk olursun!" Yani Cemil Meriç'in ifadesiyle tecessüs/arayış ateşini kalbimizde her daim harlı tutmak...

Dilin, dolayısıyla medeniyetin taşıyıcı kolonları olan kitaplarla irtibatımızı asla kesmememiz gerekiyor. Anlatının değişik türevlerine ait anıtsal eserleri döne döne okumalıyız. Kültürümüzün derinliğinin farkında olarak, damağımızda en azından tadımlık halleriyle aşındırmalıyız bulvarları. Dilimizin sağladığı imkânlarla tarihi ve kültürel derinliğimizin nefesini ensemizde hissederek değerlendirmeliyiz etrafımızda olup biteni.

Dilimizle irtibatımızı, muhabbetimizi sürekli kılan, kısa dahi olsa günlük okumalarımız olmalı. Şiirden hikâyeye geniş bir yelpazede ürünlerle hemhal olmalıyız. Aksattığımızda ruhumuzu rahatsız eden rutinler edinmeliyiz.

Başucumuzda Kur'an-ı Kerim yanında bir de sözlüğümüz hazır durmalı.

Kelimeleri ve kavramları daha yakından tanımalıyız ki cümlelerimizde yerli yerine koyalım, yanlış kullanım yoluyla ne kelimelerimize ne de cümlelerimize zulmedelim! Her evde bir sözlük mutlaka olmalı.

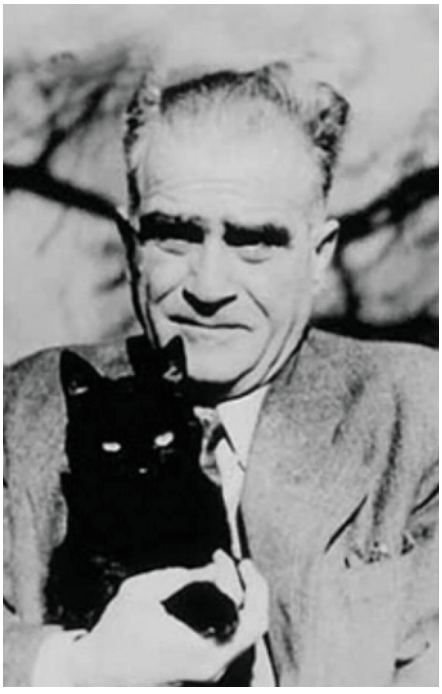
Bize ait bir dil tarafından kurulmayan dünya, bizim dünyamız olamaz. O halde dilimize hicretin hazırlıklarına başlayalım. Göreceğiz ki hicret sonrası fetihler peş peşe gelecek...

Tanpınar Türkçesinde Rüya Nizamı

Salih UÇAK

Gürcistan Üni.
Türkoloji Kürsüsü

Dilin tabii müştereklerinden sıyrılarak kendine özgü bir söylem geliştiren Tanpınar, metin içi tutarlılık ve anlam dizgesindeki şaşırtıcı başarısıyla kalıcı olmuş ender sanatçılardan biridir. Dil tasarrufunda gösterdiği sarraf titizliği, her kelimeyi gram gram tartan dikkati; ayar ve miyarına göre tercihte bulunma ihtiyarı onu zirveye taşımıştır. Tanpınar'ın kelime seçiminde tesadüflere yer yoktur. Bu bağlamda eserlerindeki ifade derinliği, Türkçeyi kullanmadaki ustalığı tartışılmaz bir nas olarak karşımıza çıkar. *'Dilde rüya halini kurmak'* olarak nitelendirebileceğimiz bu durum, onun mükemmeliyet fikriyle açıklanabilir. Valery'den mülhem geliştirdiği "dildeki rüya nizamı"ından kasıt, bir başkasına benzemeyen ve sadece kendine has ses imzası olan poetik/figüratif bir söylem oluşturmaktır. Tanpınar'ın eserlerinde kullandığı Türkçe, kadim kültür ve medeniyetimizi inşa eden ve her türlü acemiliği aşan zengin bir dildir. Bu bakımdan onun eserlerindeki Türkçe için şehirlidir demek yerinde olacaktır.

Tanpınar'ın dil ve sanat anlayışının şekillenmesinde hiç şüphe yok ki hocası Yahya Kemal'in büyük tesirleri olmuştur. Eski şiirin lezzetini Yahya Kemal'in derslerinde tattığını söyleyen Tanpınar, gerçekte estetik anlayışlarının hemen hemen aynı olduğunu ve "dilin kapılarını bize o açtı" diyerek üstadının hakkını bu manada teslim etmeyi bilmiştir. Türkçenin kıvrak ve devingen yapısını, anlam düzleminde mükemmele yakın bir uyumla kullanan Tanpınar, *ben'in an'a* ait eylem ve tasavvurlarını disipline olmuş bir dil mantığıyla aktarır. Bu aktarım, bir parmak izi gibi benzersiz ve kendincedir. Yahya Kemal'in akışkan Türkçesi, bu yönüyle kendisine de sirayet etmiştir. Duygu ve düşüncelerin ifade edilmesinde şiirin dar kalıplarından şikâyet eden Tanpınar, nesrin namütenahi imkânlarını şöyle açıklamaktadır:

"Lisanın tabii mantığından başka hiçbir kayıt tanımayan serbestisiyle, hudutsuz genişliğiyle nesrin, bütün düşüncelerin en tabii tercümanı, fikrin her çeşidini istiaba müsait olduğunu kim inkâr edebilir? Birbirini kovalayan sahifeler, vuzuhtan bir an ayrılmayan düzgün ve mantıki cümleler, bütün arzularımızı tatmine, her türlü temiz niyetimizi aşılamaya muktedirdir. Fikrin birbirini itmam eden basamaklarla istenen neticeye isalini ancak o temin eder. O istediğiniz şekle girer, arzu ettiğiniz hüviyeti alır. Ağlar, güler, anlatır, mantık yapar, itham eder, ikna eder, zekâmızın bütün faaliyetlerini ifade, gündelik hayatımızın bütün ihtiyaçlarını tesviye eder..."

Tanpınar'ın nesirdeki en büyük başarısı, yukarıdaki kısa alıntıda da görüleceği üzere kendi içinde organik bir bütün oluşturan ve bölünemeyen metinler oluşturmasıdır. Her bir anlam biriminin diğeriyle uyumu, değer ve anlam bakımından vazgeçilmez oluşu, metnin iç dengesi açısından eşsizdir. Tanpınar, olaylardan çok olguları betimleyen bir sanatçıdır. Betimlemelerinde kelimelerin illiyet bağlantılarını hem semantik hem de fonetik açıdan değerlendirir. Dil kullanımında gösterdiği ihtiyat ve ihtimam, onun anlatıcı kimliğinin ayrıl-

maz bir parçasıdır. Tanpınar'ın Abdül Hak Hamit için söylediği *"zengin bir madene dönülür gibi Hamid'e dönülecektir"* sözünü, Kaplan da kendisi için söyleyecektir: *"Ben, Tanpınar'a her dönüşümde yeni bir şeyler öğrendim."* O, hakikatten her an yeniden anlam kazanan bir metin mirasına sahiptir. Tanpınar'ın zaman aşımına uğrayacak ya da her okunduğunda aynı anlamı verecek bir eseri yoktur. Onu okumak zordur, mesela *"Huzur"u okumanın ilk şartı, huzursuz olmayı göze almaktır.* Ancak bu huzursuzluk hâli, okurun daha önce hiç tatmadığı edebi zevkin kapılarını sonuna kadar açmaya muktedir bir hâldir:

"... Üsküdar açıkları, lodoslu akşamın suda kurulmuş malikânesi olmaya başlamıştı. Sanki Kızkulesi'nden Marmara açıklarına kadar denizin altına, su tabakalarının arasına yer yer, iyi dövülmüş bir yığın mücevher parıltısından geçirilmiş bakır levhalar döşenmişti. Bazen bu bakır levhalar suyun üstünde yüzüyor, adeta mücevher sallar yapıyor, bazen da primitif ressamlarda, mağfiretin timsali ışığın kaynaştığı derinlikler gibi hasretle, bir hakikate yükseliş arzusu ile dolu, büyük ve kıpkırmızı uçurumlar açıyordu..." (Huzur, s.134).

Tanpınar, kendi metnini oluştururken dilin bütün inceliklerinden yararlanmayı seçer. Sadece yatay olarak söz dizimiyle ilgilenmez, bir bütün olarak metnin yatay ve dikey boyutlarını anlam ve söylem bakımından ölçüp biçmeyi olmazsa olmaz bir ön şart olarak görür. Şiir sanatındaki tenasübü nesre uygulayan Tanpınar, anlatıda inanılmaz bir genişlik ve estetik ifade imkânı yakalar. On binlerce kelimeyle yazan sanatçının roman ve hikayelerindeki şiir dokusu, bu estetik zeminin keşfiyle ilgilidir.

Doğu'yu ve Batı'yı iyi bilen Tanpınar, zaman konusunda Bergson'dan etkilenmiştir. Bergson tesiri, bir dönüm noktasıdır. Eserlerindeki felsefi yansımalarda kendi iç alemini kurma düşüncesi, daha çok Bergson'un bu zaman telakkisiyle biçimlenmiştir. Zaman ve mekân algısı, dildeki aşkınlıkla birleştiğinde bir vecd hâlini alır. Onda *ruh ve beden, kalp ve akıl, duygu ve düşünce, rüya ve gerçek* tam anlamıyla bir uyum içindedir. Dil mantığıyla disipline edilen bu yapıya "rüya nizamı" demek yerinde olacaktır. Zira bütün malzemesi dil olan bir edebiyatçı olarak dış alem tasavvurunu ruha ait imajlarla betimlerken aslında kendi araf ve arayışını dile getirir. Böylece *ben ve öte* algısı, onda sonlu ve sonsuz arasında kendini bulma iştiyakıyla kesişir. Tanpınar'daki *öznel zaman* tasavvuru, biraz da bu ruhsal ve mistik kesişimden neşvünema bulur. Zaman döngüsü, yaşam ve bellek bakımından ona akışkan ve canlı dil metaforlarını oluşturma imkânı verir. Türkçenin akıcı yapısı, metin zemininde imge ve sembollerle estetik bir anlatı oluştururken sihre başvurmadan büyüleyici bir atmosfer oluşturmasını da sağlar. *Büyülenmiş bir ceylân gibi bakıyor zaman* ifadesi, bu figüratif dilin en basit örneklerinden sadece biridir. *Ne içinde ne de dışında olduğu zaman* dilimi, bu büyülü an'ın yekpareliğinde gizlidir.

Şiir anlayışım, roman anlayışımdan ayrı tutulamaz diyen Tanpınar, *şiirimin anahtarlarını roman ve hikayelerim verir* itirafıyla nesirlerindeki dil işçiliğine de vurgu yapmış olmaktadır. Şiirin dar çerçevesiyle nesrin geniş imkânlarını karşılaştıran Tanpınar, şiir sanatıyla ilgili görüşünü şöyle ifade eder:

"Kelimelerin takibinden doğan ritm, ahenk vs. vasıtalarla alelâde lisanla ifadesi kabil olmayan derunî haletlerimizi, heyecanlarımızı, istiğraklarımızı, neş'e ve kederimizi ifade eden ve bu suretle bizde bedîî alâka dediğimiz büyüyü tesis eden bir sanat olmasıdır... Tabiatı itibariyle toplu olan şiir, fikir için her şeyden evvel dar bir çerçevedir. Büsbütün başka bir nizamın birleştiği bu kesik cümleler, söze gâh yontulmuş bir mermerin düzgün selâbetini, kâh bir manzaranın renk ve gölgelerini veren ve her an tarifsiz bir musikiyi peşinden sürükleyip götüren değişiklikleri ile hiçbir nazariyeyi izaha ve hiçbir davayı ispata müsait değildir"

En uyanık bir gayret ve çalışma ile dilde rüya halini kurmak; Tanpınar'ın şahsi şifresi veya sloganı olarak görülebilir. *Şiir, yazıldığı dilin içinde* yine o dilin ifade genişliğine bağlı olarak anlam kazanır. Oysa nesir, doğrudan çalışma gerektiren bir uğraştır. Ona göre *başarılı bir sanat eseri, içinde bütün unsurların ve bütün yorgunlukların bir mükemmeliyet haline geldiği, ayrılması kâbil olmayan bir terkip olmasına bağlıdır. Bu terkipte her parça birbirini eksiksiz bir biçimde tamamlar.* Dolasıyla mimari bir eser veya bir tablo nasıl parça parça ele alınamayacaksa metin de öyledir. Edebi metin, bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmeli, eksik ve fazla olmamalıdır.

Tanpınar'a göre *dil, kendi içinde serbest, her türlü teşekküle müsait bir maddedir. Bu akışkan maddenin içinde eczası dağınık ideali sıyırmak, onu ayıklayıp yoğurmak, kelimeyi üzerine asırların yığmış olduğu müşahhas ve mücerret bin türlü mana yığınından yıkamak ve sanat malzemesi haline gelinceye kadar temizlemek ve derinleştirmek ancak rüya nizamıyla mümkündür."* Çünkü rüya nizamı, anlatı dünyası için sınırları en geniş olan nizamdır. Zira sanatçının mükemmele varan bir ifade imkânı yakalaması için bilinen, denenen değil; daha önce tecrübe edilmeyen bir düzeni yakalamasıyla mümkün olur.

Tanpınar retoriğinde nazm nizamıyla nesri terbiye etme amacı vardır. *Huzur*, kanaatimce -biraz da aşırı yorumla- bunun vücut bulmuş halidir. Dilde kendi mitlerini oluşturma ve bunları kullanma iştiyakı, Tanpınar için ayırt edici bir unsurdur. Etik ve estetik değer bağlamında entelektüel bir nazarla metni var kılma sanatçının en zor ve en önemli görevidir. Tanpınar'ın nesirde anlatıcı rolünü teslim ettiği anlatıcılar, onun gibi birer dil ustasıdır. Kahramanların hassas oldukları konuların başında ima, imla ve ifade gelir. Şiirlerindeki söyleyicinin nerdeyse sadece ben olması da aynı hassasiyetin devamı olarak okunabilir.

Lisanımıza Kasteden Medeniyetimizi Yok Etmek İster

Mucahid YILDIZ

Derler ki insanlar konuşa konuşa, hayvanlar koklaşa koklaşa anlaşır. Dil, ağzımızdan çıkan seslere şekil vermek suretiyle karşımızdakinin bizi anlamasını sağlayan azamızdır. Aynı zamanda bu şekilleşmeye de dil denilir ama bir başka ifadesi ise lisandır. Lisanın aslı Arapçadır, anlamı da yine Türkçedeki dil demektir. Ancak bizim Türkçemizde lisan ile daha çok konuşulan kastedilir, aza değil.

Bir lisan bir insan, iki lisan iki insan eder atasözümüz, farklı dillerle elde edebileceğimiz büyük bir zenginliğe işaret etmektedir. Osmanlıca'da bu zenginliği gayet güzel görebilmekteyiz. Zira farklı dillerin bir araya getirilmesi ile en basit bir yaklaşımla insanın meramını anlatması daha kolay ve güçlü hale getirilmiştir. İlmi yönü ise çok çok daha derindir. Bu kadar dile bir dil öğrenerek hâkim olabilen bir kişi, bu dillerin birikimi olan medeniyetler toplamının hepsinden istifade etmektedir.

Dünya tarihinde ve yeryüzünün hiçbir yerinde görülmemiş bir devirim (devrim değil devirim, yani yıkım), maalesef bizde yapıldı. Bir gecede koca bir millet, akıllara zarar harf yıkımı ile cehalet bataklığına atılıverdi. Bunu yapan da yine akıllara ziyan bir şekilde kahraman ilan edildi, ediliyor. Bir toplumun lisanını zayıflatmak, yozlaştırmak için bundan daha şeytanca bir çare düşünülemez. Bu saldırı sözde medenileşmek adına yapılmış, ancak bizi dünya tarihine altın yaldızlı harflerle yazdırmayı başaran büyük İslam Medeniyetinden uzaklaştırmaktan başka hiçbir işe yaramamıştır.

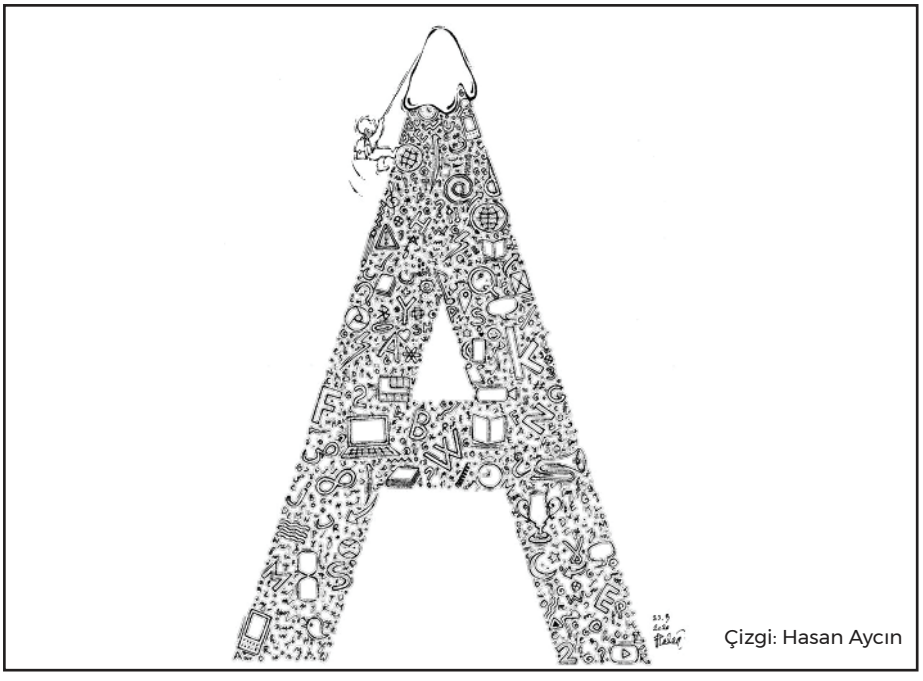
Dilin gelişmesi ve mükemmelleşmesi elbette arzu edilen bir süreçtir. Bu gelişme sırasında diğer dillerle alışveriş yapması da gayet tabiidir. Ancak bir dilin diğerleri üzerinde tasallut kurması için özel gayret sarf ediliyorsa, o zaman bunun arkasında art niyetli emperyalist bir anlayış bulunmaktadır. Onlarca yıldır yapıldığı gibi günümüzde de medya aracılığıyla tüm dünya üzerinde İngilizcenin hâkim olması için büyük çaba gösteriliyor. Ve bugün yıllardan beri süre gelen bu çalışmanın sonucunda gerek Avrupa'da gerek-

se memleketimizde İngilizce kelimelerin kullanılması yaygınlaşmaya devam ediyor. Bir de günümüzde özellikle Türkiye'de acizane dikkatimi çeken ve Türkçemize büyük darbeler vurduğunu düşündüğüm bir ahmaklık var. Özel kanallarda olduğu gibi ülkemizin resmi kanallarında da aynı gaflet devam etmektedir. Gerek haber programlarında gerekse dizilerin senaryolarında, Türkçemizde kullanılan karşılığını bilmediklerinde, İngilizceden aynı ile tercüme ettikleri kelimeler biraz okuyup yazmış kimselerin hemen dikkatini çeker.

Seksenli yıllardan önceki dönemde, bir ara TDK'yı ele geçiren sol zihniyet, aslında ideolojileri bakımından çok da önemli olmadığı halde sözde dilimizi daha öz Türkçe yapmak adına onlarca uydurma kelimeyi piyasaya sürdüler. Bu çalışmanın ardında yatan gaye ise tabii ki yeni neslin, şanlı geçmişimizle olan bağlarını mümkün olduğunca zayıflatmak. Bunlardan bazıları bugün ortak günlük konuşmalarımızın parçaları haline geldi. Günümüzde ise bu görevi sosyal medya ve televizyon dizileri üstlenmiş durumda ve dilimizi zayıflatmaya ve aslımızdan uzaklaştırmaya devam ediyorlar.

Elbette lisanımızın tahribatında dışardan görülen tesirlerle birlikte en büyük rolü cehalet üstlenmektedir. Yani az ya da hiç okumamanın getirdiği bir sonuç. Çok okumak dil hafızamızı zenginleştirdiğinden, konuşurken ya da yazarken düşündüklerimizi ifade etmekte zorlanmayız. Hepsinden önemlisi, dış kaynaklara müracaat etmek yerine kendi öz membaımızdan istifade ederiz. Bugün televizyon kanallarında ve internetteki sosyal medyada duyduklarımız ve okuduklarımız, lisanımızın yozlaşmasının ne kadar vahim olduğunu bilenleri dehşete düşürmektedir.

Bu yozlaşmanın önüne geçmenin tek çaresi, birçok mevzuda olduğu gibi yine eğitimdir. Ana okullarından başlatacağımız hassasiyet, ilkokullarımızda, liselerimizde, yüksek tahsilde ve insanların eğitildiği tüm müesseselerde gösterilmelidir. Tedrisatı sağlayan kurumlarımızın dışında cemiyetimizi değiştiren en önemli tesir, medyadır. Medya aktörlerinin birçoğu bu yozlaşmanın müsebbibi olduklarının farkında bile değiller maalesef.

Çizgi: Hasan Aycın

Osmanlıca'da bu zenginliği gayet güzel görebilmekteyiz. Zira farklı dillerin bir araya getirilmesi ile en basit bir yaklaşımla insanın meramını anlatması daha kolay ve güçlü hale getirilmiştir. İlmi yönü ise çok çok daha derindir.

D. Mehmet Doğan ile Türkçe Üzerine

İNSİCAM

D. Mehmet Doğan, 1947'de Ankara Kalecik'te doğdu. Doğan, 1968'de Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın ve Yayın Yüksek Okulu'na (şimdi Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi) girdi. 1972'de bu okulun radyo-televizyon uzmanlık bölümünden mezun oldu. 1972-1978 yılları arasında sırası ile Türk Tarih Kurumu Yeni Türkiye Araştırma Merkezi, Dergâh Yayınları ve TRT Kurumunda çalıştı. Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı ve Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı'nın kurucularından biri olan D. Mehmet Doğan, 1978-1996 yılları arasında Türkiye Yazarlar Birliği'nin başkanlığını yürüttü. Doğan ile Türkçe, Türk dilinin yozlaşması ve Türkçe dil eğitimi üzerine bir söyleşi gerçekleştirdik.

S: Türkiye'de gittikçe büyüyen bir dil meselemiz var: "Dilde yozlaşma". Konuşma dilinden akademik dile kadar yaygın olan bu problemin çözümüne dair neler yapılabilir?

C: Dilimiz 1930'larda, 1940'larda yürütülen dil siyasetinden büyük zarar gördü. Yerleşmiş, oturmuş bir yapının adeta temelinden tuğlalar çekilmeye başlandı. Güya dilimizi tahkim maksatlı bu müdahaleler dil gerçeği göz ardı edilerek yapıldı.

Tesirleri günümüze gelen bu müdahalelerin hâlâ da "inkılap" veya "devrim" olarak yüceltilmesi meselenin esasını teşkil eder. Dilde devrim olmaz, inkılap olmaz. Belki ıslah edici çalışmalar yapılabilir. Bu da ancak dilin hem yapısı, tekniği hem ruhu dikkate alınarak uygulanırsa başarılı sonuçlar verir. Elbette ilim, fikir ve edebiyat adamları eliyle. Dil ıslahı, reformu yapan ülkeler vardır, fakat "dil devrimi" yapan tek Türkiye'dir!

Bu kadar sert ve sürekli müdahalenin hasarlarını gidermek için güçlü bir irade ortaya konulması ve uygulamanın her safhada hassasiyetle yürütülmesi gerekir.

S: Dilin eskimesi hakkında ne düşünüyorsunuz? Dil, eskir mi?

C: Dil, geçmişten geleceğe uzanan bir varlıktır. Onu millet yapar, yaşatır. Milletin konuşan, yazan evlatları dili hem yaşatır, hem geliştirir. Binlerce yıl içinde dilin çeşitli sebeplerle değişmeler yaşadığı bilinir. Bunların en mühimi, din değiştirmek, medeniyet değiştirmektir. Yeni bir medeniyet dairesine girmek, dilde ciddi değişikliklere yol açar. Bazen sadece kelimeler değil, yapı değişiklikleri de olabilir. Türkçe yapı açısından, sözdizimi itibarıyla böyle bir değişikliğe uğramamıştır denilebilir. Fakat kelime haznesi itibarıyla İslâmiyet'in tesir sahasına girdikten sonra ciddi değişiklikler olmuştur. Bunun sadece bize mahsus bir şey olduğu sanılmamalıdır. Farsça böyle bir değişikliğe maruz kaldığı gibi, Hristiyanlığın tesiriyle batı dillerinde de benzer gelişmeler yaşanmıştır. Bugün batı dillerinde eski Yunanca ve Latinceden geçen kelimeler büyük yekûn tutar. Sözlüklerinin en az üçte biri bu kelimelerle doludur. Fakat onlar bundan gocunmazlar. Hatta, yeni bir icat olduğunda, ona isim bulmak için hâlâ Latince köklere baş vurulur.

Türkçenin tabiî seyrinde bazı dinî kavramları ifade eden kelimeler Arapçalarıyla birlikte tedavülde olmuştur. Uçmak-cennet, tamu-cehennem, yazık-günah… gibi. Müslümanlıktan önce kullandığımız kelimelerin Türkçe olduğu da sanılmamalıdır. Mesela uçmak ve tamu, soğdcadan geçmiştir.

Dilde bazı kelimeler çeşitli sebeplerle kullanılmaz olabilir fakat eğer yazılı kültüre mal olduysa hiçbir zaman yok olmaz.

S: Bir dilin zenginliği nereden ileri gelir sizce?

C: Dilin zenginliği, onun kullanılması ile ortaya çıkar. Bir dille edebiyat yapılıyorsa, ilim yapılıyorsa, düşünce eserleri ortaya konuluyorsa, o dil zenginleşir. Bu

zenginlik, dilin tarih içinde temasta bulunduğu diller-medeniyetlerle de bağlantılıdır. Bu şekilde kelime alışverişi dillerin gelişmesinde mühim rol oynamıştır.

S: Dil ve kültür arasındaki ilişki hakkında neler söyleyebilirsiniz?

C: Dil kültürün taşıyıcısıdır, hatta yapıcısıdır. Dilin mahsulü olmayan, yani dille yapılmayan sanatlar dahi dille ifade edilmek durumundadır. Bir mimari eserin, bir resmin, hattın, minyatürün yapılışı, tekniği vb. dille ifade edilir, kayda geçilir ve bu kıyaslamalar da bilhassa mühimdir.

S: Sosyal medyada kullanılan dilin oluşturduğu olumsuzluklara karşı ne yapabiliriz?

C: Birinci esas, sosyal medyadan mümkün olduğu kadar uzak durmaktır. Durulamadığı zaman da önce kendimiz, dilimizi bu mecrada doğru kullanmalıyız. Yani dilimizin hakkını vermeliyiz. Elbette sosyal medyada yapılan dil tahrip edici uygulamalara karşı mücadele etmek de gerekir. Bir kişiden ne olur dememek lâzımdır.

S: Türkçenin kullanımında, eğitim ve öğretimin rolü ve yeri büyük. Hem üniversitelerimizde hem de ilk ve orta dereceli okullarımızda Türkçenin öğretimi nasıl bir seyir izliyor sizce?

C: Öğretim sistemi içinde doğru ve güzel Türkçe öğretilemiyor. Bunu sonuca bakarak söylüyoruz. Liseyi bitiren gencimiz, doğru dürüst cümle kuramıyor, kelime bilgisi sınırlı ve kelimeleri anlamlarına uygun, yerli yerinde kullanamıyor. Üniversiteyi başlayınca hocaların dersini anlayamıyor. Üniversite artık Türkçe öğrenilecek yer değildir. Başlangıçta yapılan hata devam ediyor. Akademinin dili hem halkın dilinden hem köklü Türkçeden kopmuş durumda. Yüksek öğretim sentetik bir dille düşünmeye ve yazmaya çalışıyor. Akademik metinler ülkenin yüksek tahsilli, okumaya yazmaya meraklı kesimi tarafından dahi anlaşılamıyor. Bundan da kimse rahatsız olmuyor!

S: Zaman zaman ortalama Türk insanın günlük iki-üç yüz kelime ile konuştuğu yolunda iddialarda bulunuluyor. Rakam abartılı da olsa hakikat şu ki az sayıda kelime ile günü geçiriyoruz. Bunun sebepleri nelerdir? Neden milletçe az sayıda kelime ile konuşuyoruz?

C: "Aynen!" Az kelime ile çok şey anlatmaya çalışıldığından şüphe yok. Bunun sebebi en önce, öğretim sisteminde sınırlı kelime kullanılarak yazılan ders kitapları. İkincisi, kitap okuma alışkanlığının verilememesi. Kitap okuma alışkanlığı gerçekten verilebilse, sözlük kullanma alışkanlığı da kazanılacak. Çocuklarımız neredeyse sözlük nedir bilmeden, sözlük kullanma alışkanlığı edinmeden tahsillerini tamamlıyor.

S: Türkçemizin koruyucusu ve geliştiricisi olması gereken yazarların, hatiplerin, sunucuların dili hakkında ne dersiniz? Bunlarda görülen zaaf, doğrudan halkı etkiliyor. Bu konuda her kesime düşen nedir?

C: Türkiye'de okur yazar kesimde dil dikkati yok, Türkçe hassasiyeti yok. Rastgele ve savruk bir dille konuşuluyor. Basmakalıp piyasa sözleri habire tekrarlanıyor. Dil üzerine düşünmek, bir dil şuuruna sahip olmak gerekiyor.

S: Türkiye'nin yurt dışındaki yüzlerinden biri, televizyon dizileri. Bunların önemli sayıda izleyici kitlesi var. Bu aynı zamanda Türkçeye ilgiyi artırıyor. Bu konuda ne yapılabilir?

C: "Türk dizileri"nin dili halkın anlaması gözetilmek zorunda olunduğu için çok fazla sıkıntılı değil. Bu dizileri Türkiye dışından seyredenler üzerindeki tesiri de olumsuz sayılmaz. Yani bu dizilerden günlük dil, konuşma dili, eğer istenirse, belli ölçüde öğrenilebilir.

S: Siz yıllardır Türkçe hakkında konuşup yazıyorsunuz. Sözlükler hazırladınız. Çalışmalarınız nasıl bir karşılık gördü, görüyor? Gayretinizin, emeğinizin karşılığını alabildiniz mi?

C: Bu işlere bir karşılık gözeterek, kazanç sağlamak için girmedim. Doğru örneği kendi iktidarımca ortaya koymaya çalıştım. Türkiye'de sözlük kavramının tahditli yapısının böylece kırılmasını sağladığımı düşünüyorum. Otuz bini aşmayan kelime kadrolu TDK sözlükleri 1980'den sonra bu zihniyeti terk etmek zorunda kaldılar. Bu arada ilk baskısı 1981'de yapılan Büyük Türkçe Sözlüğümüz 25. baskıya kadar ulaştı. Tabii hacmi sürekli genişledi, muhtevası zenginleşti. İki ciltlik Osmanlıca yazılışla yeni baskıya büyük yayınevleri talip olmadı. Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı'nın iktisadî işletmesi ancak borçlanarak bu hacimli baskıyı yapabildi.

S: Yazar adaylarına Türkçenin kullanımı hakkında neleri tavsiye edersiniz? Hangi yazarları okumaları, dili iyi kullanmalarına yardımcı olur?

C: Geniş bir liste verilebilir. Yûnus Emre'den başlayıp bugüne kadar gelinebilir. Çok teferruata boğulmadan Dedem Korkudun Kitabı, Tazarrunâme, Aşıkpaşazade tarihi, Evliya Çelebi seyahatnamesi ilk akla gelenler. Büyük divan şairlerimizi okumak için çaba sarf etmeyen bir kimse gerçek Türkçenin farkına ve (tadına) varamaz.

Tanzimat sonrası Cevdet Paşa, Ahmed Mithat Efendi, Ömer Seyfeddin, Refik Halit Karay, Abdülhak Şinasi Hisar, Sait Faik, MŞE (Memduh Şevket Esendal), Ahmet Hamdi Tanpınar, Sabahaddin Ali, Reşat Nuri, Halide Edip, Samiha Ayverdi, Safiye Erol, Nureddin Topçu, Kemal Tahir, Orhan Kemal, Cemil Meriç, Tarık Buğra, Erol Güngör, Bahaeddin Özkişi, Sezai Karakoç… Bu listede şairler yok. Elbette Tanzimat sonrası edebiyatımızın birçok büyük şairi arasından Mehmed Âkif, Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Necip Fazıl, Cahit Sıtkı ve daha niceleri sayılabilir.

S: Buna bağlı olarak dili düzgün ve doğru kullanma açısından sizin yazarlarınız kimlerdir? Mehmet Doğan kimin Türkçesini tercih ve tavsiye eder?

C: Saydığımız isimlerden on tanesini okumak doğru Türkçeyi, güzel Türkçeyi bilmek ve dilin lezzetini almak bakımından gereklidir.

Zahmet edip sorularımıza cevap verdiğiniz için teşekkür ederiz.

Ah Kelimeler!

Betül ZEYREK

Kelimelere yüklenen anlamlar, içi boşaltılan yalnız bırakılan kelimeler…

Unutulmuş, içi boşaltılmış, ruhsuz bırakılmış kelimeler… Kelimelerin ruhu olur mu diye düşünmeyin. Kelimelerin asıl ruhu olmazsa insan özü ile bütünleşemez, bir kimliğe bürünemez. Her kelimenin yansıttığı bir ruh vardır, gelir sarar sizi ve yaşadığınız dönemlerde enfes bir yolculuğa çıkartır. Tabii bu bahsettiğimiz kelimeler; bizim, bizden olan, bizi yansıtan kelimeler. Uzun zamandır kendi kelimelerimizden bihaber yaşıyoruz. Kullandığımız kelimeleri hafife alıyor, ne ifade ettiğini bilmeden ya da yanlış anlamlar yükleyerek kullanıyoruz.

Bir toplumun kendisidir aslında kelimeler ama maalesef bizler bunu anlamaktan bile yoksun bırakıldık. Kelimelerin ruhunu kaybettiğimiz yetmiyormuş gibi bir de kendi kelimelerimizi terk ettik. Kendi benliğimizi, özümüzü oluşturan kelimeleri hafızamızdan çıkardık, sanki hiç yokmuş gibi hatta onlar bizden değillermiş gibi.

Bir toplumu oluşturan en önemli şey kültürüdür, medeniyetidir. Bizler kelimelerimizden vazgeçerek kültürümüzden de uzaklaştık. Kelimelerimizden koşar adım kaçarken kendimizden de kaçtığımızın farkına bile varamadık. Bizi biz yapan değerlerden kaçarak bizden olmayan ruhsuz kelimelerin kollarına bıraktık kendimizi. Özümüzü yitirdik aslında.

Geçmişimizle bağ kurduğumuz köprümüzdü kelimeler ve biz kendi kelimelerimizi terk ederek geçmişimizle olan bağımızı da kopardık, yıktık köprümüzü. Geçmişten kopan toplumun bireyleri, geleceğe dair sağlam birikimlerle ilerleyemez oldular. Kendi kelimelerimiz yoktu ve biz bizden olmayan kelimelerle düşünmeye başladık, o kelimelerle hemhal olduk. Hayatımız bile değişti, kendi hayalimizi kuramaz olduk. Bir toplumun kendi kelimesi yoksa kendi fikri, kendi düşüncesi, kendi hikayesi, hayali de olmaz. Kendi kelimelerimiz ile bir hayat kuramadığımız zaman başkalarının kelimeleri ile hayaller kurup hayatımızı şekillendirmeye başlıyoruz. İçini boşalttığımız, ruhsuz bıraktığımız kelimeler zamanla bizim ruhumuzda inanılmaz delikler açıyor, doldurulamaz tamiri zor delikler. Ve her geçen gün bu delik büyüyor, telafisi olmayacak bir hal alıyor.

Bazı düşünceler, fikirler öncelikle kelimelerle giriyor insanların dünyasına. Sonrada yavaş yavaş hayatın bir parçası haline geliyor. Önce yadırganıyor tabii bu kelimeler ama sonra alışıyorsunuz. Benimsemediğin kelimeler artık seni rahatsız etmiyor, gözünü yormuyor, kulağını tırmalamıyor. Kültürümüze işliyor, sonrada yabancı olan kelimeler bizden gibi, biz gibi yaşamaya başlıyor. Sonuç, hayal kırıklığı, özü kaybetme, benliğini yitirme. Ve fark ediyorsun ki kelimelerimiz bizden gitmiş biz bambaşka kelimeler ile yolumuza devam etmişiz. Bizden olmayan kelimelerle hayatımızı şekillendirmeye başlamışız.

Kendi kimliğimizi oluşturan kelimeleri kaldırarak, yerlerini Türkçe olduğunu düşündüğümüz bazı kelimelerle doldurmak bir toplumun yok olması için meşaleyi tutuşturmaktır. Eğer herhangi bir önlem alınmazsa toplum ile birlikte o toplumun dili -yani kendi benliğimiz, kültürümüz- de yok olup gidecek-

tir. Bu konuda Türk Dil Kurumunun çalışmaları bulunsa da bu çalışmalar kendi kelimelerimizi kurtarmak için yeterli düzeyde olmuyor maalesef. Yani biraz daha ortada bir yerde kalıyor ne kurtarıyor tamamen ne de yok ediyor. Sayın Mehmet Doğan Hoca'nın bu konuda çok güzel bir ifadesi bulunuyor. "Dilimizde 'Eme seme yaramamak' diye bir deyim var. 'Hiçbir işe yaramamak' anlamındadır. Artık her iki kelime de kullanımdan düşmüş durumda. 'Em' ilaçtır, 'sem' zehir! Dil Kurumu ne ilaç oluyor ne de öldürüyor." (Kelimelerin Seyir Defteri, s.54)

Mehmet Doğan kim ola ki diye düşünmüş olabilirsiniz. Uzun yıllardır kendisini kelimelere, dil devrimine adayan bir isim dersek yanlış olmaz. Uzun süre Türkiye Yazarlar Birliğinin başkanlığını yapmış, dil üzerine ciddi çabalar harcamış ve hâlâ bu çabasını çeşitli yerlerde yazılar yazarak, konuşmalar yaparak devam ettiriyor. Kelimeler üzerine kaleme aldığı bir de eseri var. Yukarıda ismini zikrettiğim bu eser hocamızın dil üzerine kaleme aldığı eserlerden sadece bir tanesi.

"Kelimelerin Seyir Defteri" Muhit Kitap'tan 2021 baskısı ile çıkmış. İlk okurken "neden acaba bu isim verilmiş" diye düşündüm. Çünkü bu eserde, kelimelere alelade kullanılmayacak kadar önem verilmiş. Tamamen okuyup bitirdiğim zaman dillerin de denizler gibi durağan olmadığını ve zaman geçtikçe değişikliğe uğrayarak farklı bir kalıba büründüğünü anladım.

Kelimeler üzerine düşünmek çoğumuzun aklına gelmez bile. Kullanır geçeriz. "Bu kelime nereden geldi, kaç kuşak atlayarak bize ulaştı, ilk kullanıldığında hangi anlamı ifade ediyordu?" gibi soruları günlük hayatımızın akışında aklımıza getirmeyiz bile. Halbuki kelimelerimiz, kültürümüzü oluşturan en önemli unsurlarımızdır. Belki günlük hayatta kullandığımız kelimeler yaşantımızda çok ciddi bir tahribata sebep olmamış olabilir. Kullandığımız kelime sayısı azalmış ya da bazı kelimeler yenisi ile değişmiş olabilir. Dile müdahale başlayınca asıl o zaman edebiyat dili zarar gördü. Divan şiiri ahengini yitirdi, akıcılığı kayboldu. Latin harfler ile yeniden kullanılsa bile o akıcılığı ve netliği yakalayamadı. Üslubunun naifliği hafızalardan silindi. Yerini ruhsuz ve hissiz kelimelere sadece kelimelerde kalan duygulara bıraktı.

Ne zaman ki gerçekten kaybettiğimiz kelimelerin anlamlarını merak etmeye başlarız işte o zaman kelimelerin seyir dünyalarına da giriş yapmış oluruz. O zaman, bu durgun denizin içindeki dalgalanmalar dikkatimizi çekmeye başlar ve kelimeler gözümüzde bambaşka bir hâle bürünür. Kültürümüz, medeniyetimiz, bu kelimeler ile geçmişimizden bugünümüze taşınmaya başlar.

Bu kelimelerin seyrini takip ettikçe kelimelerin uğradığı değişiklikleri göreceksiniz. Tarihin derinliklerinde kalmış kelimelerden, unutulduğu zannedilip bir anda yeniden ortaya çıkan ve kullanılmaya başlanan kelimelere varana kadar birbirinden değerli bilgiler ile karşılaşacaksınız. Kelimelerin Seyir Defteri kitabının ilk bölümü, kelimelerin maceraları ile ilgili 'Derin Tarih' dergisinde yayınlanan yazılardan, ikinci bölümü ise dil, siyaset ve sözlükler üzerine Sayın Doğan'ın kaleme aldığı ve bazı gazetelerde yayınlanan yazılardan oluşuyor.

Kelimelerin nasıl ortaya çıktığını okudukça hem ruhum aydınlandı hem de hüzün kapladı her bir yanımı. Kelimeler ne kadar güzelliklerle ortaya çıkmış ve kullanılmaya başlanmış. Naif ifadeler ile insanların ruhunu süslemiş, hayatlarından bir parça olmuş. Ama sonradan kelimelerin özünü kaybederek naifliklerinden de koparmışız, bambaşka şekillere büründürmüş ve yeniden hayatımıza almışız. Ama ne hikmetse ruhsuz olan bu kelimelerin hayatımıza girmesi ile birlikte kültürümüz ve öz benliğimiz de kaybolup yerini sadece boşluğa bırakmış, hissedilemez olmuş kelimeler.

'Kelimelerin de hikayesi vardır' diye okumuştum bir kitapta. Her kelimenin ortaya çıkmasının, bir boşluğu doldurmasının bir hikayesi olmalı değil mi zaten? Kelimeler de toplumlar gibi doğup büyüyor, gelişiyor ve ölüyor. Gerçi bazı toplumlar kelimelerini her şeye inat yaşatmışlar, yaşatmayı bilmişler. Asla alfabelerinden, kelimelerinden vazgeçmemişler. Çin, Japonya, Kore bu topluluklardan dersek yanılmış olmayız. Bunlar alfabelerini değiştirmediler. Bir toplumun özünü oluşturur alfabe. Özünü kaybetmemek için terk etmediler alfabelerini. Çünkü alfabenin elden gitmesi demek tamamen yenilenme demek, belki de sıfırlanmak. Sayın Doğan Kelimelerin Seyir Defteri'nde çok güzel bir noktaya değiniyor. "Milletin diliyle oynamak, hafızasını yok saymak, yüzlerce yıllık birikimini iptal etmektir" (s. 62) diyerek alfabenin bir toplum için ne kadar önemli olduğunun üzerinde duruyor. Sayın D. Mehmet Doğan Hoca, Karabatak Dergisi'nin Aralık 21. Sayısında da alfabenin hayatımıza nasıl girdiği hususunda bir yazı kaleme almıştır, dileyen daha geniş bilgiye oradan ulaşabilir.

"Siz dil hassasiyetini dümdüz edenlere içerlemez misiniz? (s.17) diyor Sayın Doğan. Öyle güzel ve derinden içerliyor ki eserini okurken hüznünü ve üzüntüsünü hissediyorsunuz. Çırpınışlarına şahit oluyorsunuz. Nasıl üzülmez ki insan özünü kaybedince.

Dilimiz, kelimelerimiz bizim hassas noktamız olmalı. Bir toplumun namusu kelimeleri ve dilidir, diye düşünüyorum. Kelimelerimizle yeniden bir hayat kurmalıyız, yeniden eski kelimelerimizi hayatımıza almalıyız ve sevmeliyiz kelimeleri. Hem de öyle sevmeliyiz ki kelimelerimiz bizden olmalı, bizi yansıtmalı, bize yetmeli. Kültürümüz, medeniyetimiz kelimeler ile yeniden canlanmalı, yeniden hayat bulmalı, ruhumuza dokunmalı. Kelimelerimiz bizi yansıtmalı, onlardan kaçmak yerine yine kelimelerimize sığınmalıyız. Zihnimizi temizlemeli, bizden olmayan kelimelerden tamamen arındırmalıyız. Aksi hâlde inancımızın oluşturduğu hayatı yaşayamaz, kendi özümüze dönemeyiz. Bizi biz yapan kelimelerimizi doğru anlamaya davet etmiş Sayın Mehmet Doğan Hocamız. Bizim de bu davete icabet etmemiz ve üzerinde düşünmemiz gerekir.

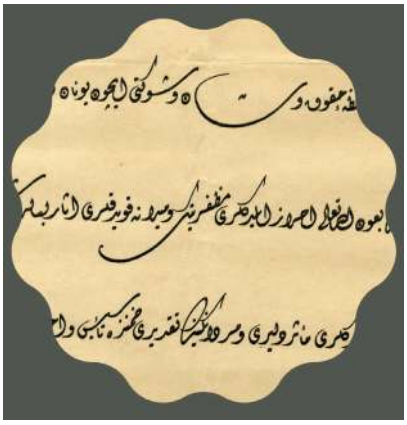
Çeviri Üzerine

Selma AKSOY TÜRKÖZ

Yazar-Çevirmen

Kelimeler bir dilin esasını oluşturur ve anlamı bina eder, bu binadaki kavram örgüsü ise dil ile ortaya çıkar. Her dilin kendi kavram örgüsünü anlamak, hakiki manaya ulaşmada esastır. Kelimelerin zihinlerde uyandırdığı kavramlar, kültürden kültüre değişiklik arz eder. Bu değişiklikte tarih, dünya görüşü, din gibi unsurlar rol oynamaktadır. "Tanışabilsinler diye"[1] boylara ve kabilelere ayrılan insanoğlu, konuştuğu farklı diller yoluyla bu tanışıklığı farklı zeminlerde yaşar. Bu zeminlerin esasında zihnî, ilmî ve kültürel kodlar yer alır.

Çeviri, bir dilde var olan eserin başka bir dile literal veya mana itibariyle sadece aktarımı olarak düşünülmemelidir. En genel manasıyla çeviri, başlı başına bir düşünce sisteminin başka bir düşünce sisteminde karşılığını bulabilmek ya da en azından ona yaklaşabilmek olarak değerlendirilebilir. Çeviri ince işçilik ve zanaat gerektiren bir dönüşüm sürecidir, bu dönüşümün gerçekleşmesinde sürecin tam olarak algılanamamasından kaynaklanan bazı problemlerle karşılaşılabilir. Ünlü dilbilimci J. Derrida'ya göre bir dil, başka bir dile çevrilirken mevcut olabilecek sorunların hali, bir dilin ya da metnin, başka bir dil ya da metne aktarımınından ziyade dönüşüm süreci olarak ele alınmasında yatar."[2] Söz konusu bu dönüşüm süreci, bir kültürün diğer kültüre uyarlanmasını gerektirir ve transkreasyon olarak tarif edilir. Bu traskreasyonun gereği olarak kaynak dildeki mesaj, hedef dilin sosyal, kültürel özelliğine ve normlarına uygun yapılmalıdır. İşte o zaman metin başka bir dilde, başka bir kültürde, o kültürün bilinci dâhilinde yeniden inşa edilme sürecine girer. Bu inşa, temelde kaynak dile sadakatin ve hedef dilde yeniden imarın üzerine kuruludur. Burada kaynak dile sadakatin doğru değerlendirilmesi gerekir, motamot çeviriyle sonuçlanan türde olmamalıdır. Sadakat daha çok anlamsal ve bağlamsal düzeyde beraber yürütülür. Her iki dilde de metnin bilincinin verilmesinde elzem bir husus olarak görülebilir.

Bir dilin başka bir dilde yeniden inşa edilebilmesi imkân dahilinde ise de bu inşanın istenilen düzeyde gerçekleşip gerçekleşemeyeceği meselesi eskiden olduğu gibi bugün de çeviri dünyasında cevabı aranan soruların arasındadır. Bu meseleye öncelikle kendi dilimiz açısından yaklaşmak isteriz. Çeviri denince ilk akla gelen şey bir dilden başka bir dile dönüşüm olsa da özünde her dil, kendi içinde de çevirme eylemine ihtiyaç duyar. Herhangi bir metni okurken öncelikle *kendimize tercüme* ederiz. Her okuyucu başlıbaşına bir çevirmendir aslında. Okuma eylemi, okuduğunu anlama eylemi bir çevirmenlik işidir. Çünkü okuduğumuzu anlamazsak metinle bağ kuramayız ve metnin bizde karşılığı oluşmaz. Aynı toplumun farklı coğrafyalarında

yaşayan insanlar arasında bile bazı ifadeler, dilsel ve sanatsal özellikler aynı şekilde anlaşılamaz; çünkü dil, o toplumun farklı yerlerinde aynı kodları taşımayabilir. O hâlde aynı dili, aynı kültürel kodlarla konuşmazken farklı dilleri farklı kültürel kodlarla analiz etmezsek nasıl bir çeviriden söz edebiliriz? Bu kıstas gözetilmeden yapılan çevirilerde ortaya çıkan ürünün sıhhati tartışmaya açılmış olmaz mı?

Söz söylerken, kendimizi anlatırken bir hikâye kurarız, bir hüküm de bulunuruz. Eskilerde kullanılan 'tercüme-i hâl' ifadesini hatırlayalım. Bugün 'özgeçmiş ya da biyografi' olarak ifade edebileceğimiz bu kelimenin orijinalinde bir hâl tercümesinin yattığını görüyoruz. Demek ki biz hâlimizi kendimize tercüme ediyoruz. İnsan esasen her şeyi kendine tercüme eder. Mesela metinle, eşyayla veya tabiatla kurduğumuz ilişki bir çeşit tercüme ilişkisidir. Bir okur olarak edebiyatla kurulan basit ilişki de bundan farklı değildir. Metni okurken aslında kendimize tercüme ederiz. Bu, başka bir dilden yapılan tercümeye benzer. Birkaç dil bilen bir kişi için ana dilinden veya başka dillerden okudukları arasında fark yoktur. O kişi, metni hem ana dilinde hem başka dillerde kendine tercüme eder esasında. Bu tercüme, algının ilk basamağını oluşturur.

Başta kendimizi, sonrasında kendimiz dışındaki bir şeyi algılayabilmek için önce onu anlamamız gerekir. Anlamanın hemen öncesinde yer alan tercüme faaliyeti, kişi ile şey ya da şeyler arasında bir ülfet tesis eder, onları birbirine yaklaştırır. Belirttiğimiz üzere çeviri, anlaşılamayanın anlaşılmasını, müphem olanın bilinir, görünür hâle gelmesini sağlayan yeni bir inşa, yeniden bir inşa faaliyetir. Bu inşadaki hikmet teliftir, ülfetin tesisidir. Bu telifin oluşmadığı yani hangi dilde olursa olsun ülfetin tesis edilemediği tüm çeviriler eksiktir. Mesela bugünün teknolojisinde çevirileri yapay zekalar çok kolay ve hızlı yapabiliyor ama bir tarafı hep eksik kalıyor. Yapay zekaların yaptığı, gramer ve dil bilgisi açısından ideal olabilse de kültürel kodların atlandığı, her iki dilin normlarının gözetilemediği bu kabil çeviriler, başarısız olmaktan öteye gidemiyor, ortaya ruhsuz, bağlamsız hatta bazen gülünç çeviriler çıkabiliyor. Zaten metnin çevrilemeyen yanını da bu kültürel kodlar ve bunların gözetilmesi neticesinde tesis edilebilen ülfet kısmı oluşturuyor. Bu ülfet her ne kadar tam olarak tesis edilemese de çevirmenin yetkinliği ve sürece hakimiyetiyle ideal çevirilere ulaşılabiliyor.

Bir metnin asla tamamen çevrilemez, ulaşılamayan bir yanı hep vardır. Konuyu üst anlatılar açısından ele alacak olursak lafzî ve tefsiri olarak iki başlık altında incelenen kutsal kitap çevirilerinin tüm mana ve kastıyla başka dile tam olarak yapılamayacağı kabul edilir. Kur'ân-ı Kerim'in çevirilerine bu yüzden 'meal' ismi verilir. Aynı durum şiir için de geçerlidir. Ünlü edebiyat şahsiyetlerinden Cahız, bir edebi tür olarak şiirin çevrilemeyeceğini ifade ederken, özellikle Arap şiirinin çeviriye konu bile olmaması yönünde görüş bildirmiştir.[3] Edebi dünyada şiirin çevrilemeyeceği çünkü ondaki esasın anlam değil ses olduğunu ifade eden görüşler mevcuttur. Şiirin iddiası anlam üzerine değil, tını ve ses üzerine kuruludur. Gerçi bugünkü öykü anlayışında anlamın geriye çekilip biçimin öne çıktığı çalışmaları okuduğumuzda şiir gibi onların da çevrilemeyeceğini söyleyebiliriz. Postmodern anlamda öykü, bugün geldiği yer açısından biçimin öncelendiği metinler olarak çıkar karşımıza ve bu metinlerin bırakın başka dile çevrilmesini, kendi dilinde tercümeye ihtiyacı olduğu açıktır. O hâlde anlam çoğunlukla çevrilebilse de biçim çeviriye konu bile olamaz, denilebilir. Biçimin ne olduğuna netlik kazandırmak gerekirse, biçim, tema ve içerikten sonra geriye kalan her şeydir; dilin kullanımı, kelimelerin seçimi ve yerindeliği de biçime dâhildir. Mesela Ulysses'i ele alalım. Bu gibi metinler tam olarak çevrilemez, çünkü aşırı biçimseldir, kelime oyunları çok fazladır, farklı dillerden heceler yan yana getirilerek yeni kelimeler, yeni bir terminoloji oluşturulmuştur. Yazılışları farklı ama telaffuzları aynı kelimeler birbirinin yerine kullanılarak bir çeşit akıl oyunları yapılmıştır. Bu tür eserlerde kastedilen anlamla, okuyucuya tercüme edilen anlam aynı olmayabilir. Zaten bu yüzden Ulysses çevirileri özel sözlük ve şerhleriyle beraber yayımlanıyor. Aslında bir çeşit tefsir çalışması yapılmaya çalışılıyor çünkü bu tür eserlerde çeviri, öncesinde anlama, sonrasında yorumlamayla devam eden çift yönlü bir sürece dönüşüyor.

"Sözü, sözden haberi olmayana ulaştırmak; bîhaber olan kişiyi haberdar etmek"[4] şeklinde ifade edilebilen çevirinin, özünde bir iletişim şekli olduğunun altını çizmek isteriz. Bu iletişim, yerli ve yabancı kültürler arasında, o kültürlere özgü kodlarla ilerler. İnsanlar 'tanışıp, anlaşabilmek' için yazılı ve sözlü mecralarda kendi dilsel algılarını kullanarak iletişim içinde olmaya devam etmektedirler, nihayetinde dil, bir algılayış biçimidir.

[1] Kur'an Meali (Erişim 18 Aralık 2021), el-Hucurat 49/13.
[2] J. Derrida, *"Des Tours de Babel"* in J.F. Graham (ed.) Difference in Translation, (NY: Ithaka, Cornell Universty Press, 1985), 21.
[3] Ebu Osman Amr Bin Bahr el-Câhız, Kitabul- Hayavân, thk. Abdusselâm M. Hârun, (Beyrrut: Dâru'l Kutubu'l İlmiyye, 1998), 1/53.
[4] Muhammed Abdülazim ez-Zerkani, *Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'ân*, (Lübnan:Dâru'l-Fikr, 1996), II/79.

Taha Kılınç Son Kitabı *Bir Rüyayı Hatırlar* Gibi'yi Anlattı

İNSİCAM

Gazeteci-Yazar Taha Kılınç 1980 Anamur (Mersin) doğumlu. Kartal Anadolu İmam-Hatip Lisesi ve İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi. 2011-2016 arasında Sabah gazetesinde editör ve dış haberler müdürü olarak çalıştı. 2016'dan beri Yeni Şafak gazetesinde, haftanın iki günü Ortadoğu ve İslâm dünyası merkezli yazılar yazıyor. Yayımlanmış 17 kitabı olan Taha Kılınç, aynı zamanda aylık Derin Tarih dergisi ve gzt.com/mecra internet sitesinin de genel yayın yönetmeni. Kılınç, geçtiğimiz ay 2005 yılında basılan "Şam Kitabı" adlı eserini, "Bir Rüyayı Hatırlar Gibi" adıyla ve içeriğinde önemli değişiklikler de yaparak yeniden okuyucuyla buluşturdu. İnsicam Dergisi olarak Taha Kılınç ile son kitabı "Bir Rüyayı Hatırlar Gibi -Savaştan Önce Suriye-" üzerine konuştuk.

S: İsterseniz önce seyahat etmekten söz edelim. Millet olarak seyahat konusunda tembeliz galiba, ne dersiniz?

C: Ben seyahatin önemini yeterince kavramadığımız kanaatindeyim doğrusu. Seyahatin insana kazandırdığı ufuk ve derinlik, olması gerektiği kadar dikkatimizi çekmiyor. Daha çok yorgunluğa ve külfetlere takılıyoruz. Oysa o yorgunluk ve külfetlerin arkasında bize sunulan muhteşem nimetler var.

Öte yandan, hem önemini kavramamak hem de "seyahat" deyince sadece çok uzun mesafelere masraflı yolculuklar yapmayı anlamak söz konusu. Oysa bulunduğumuz şehir ve bölge içinde bile kaliteli ve derinlikli seyahatler yapmak mümkündür. Dolayısıyla ben "Seyahat edemiyorum, çünkü maddî imkânım yok" şeklindeki mazeretleri de geçerli görmüyorum.

Seyahat konusundaki temel eksikliğimizi "meraksızlık" şeklinde tanımlıyorum ben. Yaşadığımız şehri merak etmiyoruz, etrafımızı merak etmiyoruz, yakınları da uzakları da merak etmiyoruz. Aile geçmişimizi, soyadımızın öyküsünü, evimizin bulunduğu sokağın adının hikâyesini, semtimizin tarihî serüvenini... Neredeyse hiçbirini merak etmiyoruz. Bunların hepsi birer seyahat aslında.

S: Seyahatlerin size kazandırdıkları nelerdir? Birçok insan dil bilmemenin seyahat etmeye engel olduğunu düşünüyor. Ne dersiniz, yabancı dil bilmemek yurt dışına çıkmaya, seyahat etmeye mani midir?

C: Seyahat, gerçekten ön yargılardan ve ön kabullerden azade bir şekilde gerçekleştirilirse, insanı taassuptan kurtaran bir süreç. İslâm dünyasının farklı noktalarında yaşananlar, diğer Müslümanların tecrübeleri, her alanda ortaya konan eserler... Tüm bunları gözlemlemek, insana inanılmaz bir ufuk kazandırıyor. Doğruların sadece sizin alıştıklarınızdan ibaret olmadığını fark ediyorsunuz. Bazı yanlışlarınızı düzeltme imkânı buluyorsunuz. Coğrafyanın ve kültürün algılar üzerindeki tesirinin, zannedilenden çok daha fazla ve derin olduğunu görüyorsunuz mesela. Benim seyahatlerimden bana kalan en keskin sonuçlardan biri de budur.

Dil bilmek, elbette çok önemli. Ama "Seyahat etmiyorum, çünkü dil bilmiyorum" şeklindeki ifadelerin kuru bir mazeret olduğunu düşünüyorum. Çünkü dünyanın neresine giderseniz gidin, derdinizi anlatacak bir vesile bulursunuz. Hele de günümüzün dünyasında, dil bilmemek asla seyahate engel olamaz. Biraz merak ve biraz cesaret kâfi.

S: Gazetede köşe yazıyorsunuz. Dergilerde yazılar yayınlıyorsunuz. Yazdıklarınız genelde İslam dünyasıyla alakalı. Türkiye Müslümanları, İslam dünyasını ne kadar tanıyor, izliyor, biliyor?

C: İslâm coğrafyası, küçüklüğümden itibaren benim doğal gündemim ola geldi. Henüz hiçbir şeyden habersiz bir çocukken bile, babamların arkadaş ortamında Afganistan'dan, Filistin'den, Mısır'dan, Bosna'dan bahsedilen bir çevrede büyüdük elhamdülillah. Önce "kulak mollası" oldum, yani kulak dolgunluğu oluştu. Ardından okumalar, seyahatler ve yazı süreci geldi. Hâlen de devam ediyor. Büyük bir iştiyakla, ders çalışır gibi, İslâm coğrafyasını çalışıyorum. Görebildiklerimi göstermeye gayret ediyorum.

İslâm dünyasından haberdar olmak deyince, benim çok şaşırdığım bir durum var: 1960'larda, 1970'lerde, 1980'lerde vs. Türkiye Müslümanlarının İslâm coğrafyasının dört bir yanında olan biteni ayrıntılı bir şekilde takip ettiklerini, dertlendiklerini, hayaller kurduklarını, yumruklarını sıktıklarını gözlemliyoruz. Sayısız dergi dosyası, gazete yazısı ve kitap, bunun ispatı. İletişim ve ulaşım imkânlarının bugünle asla kıyas edilemeyeceği o dönemlerde, bu bilgi akışı nasıl sağlanıyordu? İşte buna çok şaşırıyorum. Bulabildiğim cevap ise yine aynı: Meraklıydılar, hem de çok meraklıydılar. Aynı zamanda endişeli ve coşkuluydular.

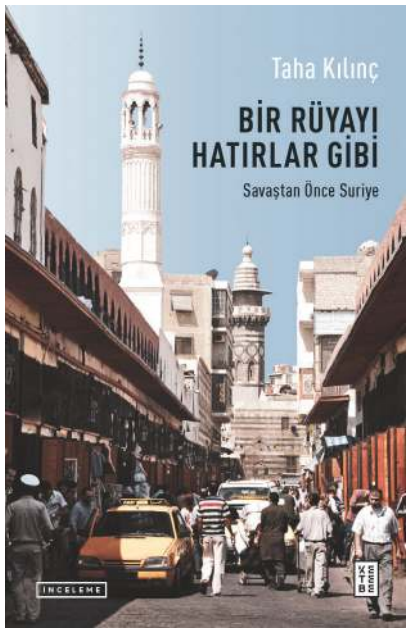
Türkiye Müslümanları İslâm dünyasını bugün yakından izliyor. Teknolojinin sağladığı imkânlar çok fazla. Ulaşım da son derece geliştiğinden coğrafyanın her yerini adımlamak artık mümkün. Lâkin ben, bütüncül bakış konusunda hâlâ kat etmemiz gereken uzun mesafeler olduğunu gözlemliyorum. Mısır'ı sadece İhvan üzerinden, Tunus'u sadece Nahda üzerinden, Filistin'i sadece Hamas üzerinden okumak türünden duygusal ama gerçekçi olmayan alışkanlıklarımız var. Bu noktalarda ufkumuzu ve bilgimizi genişletmemiz gerekiyor.

S: *Kudüs Yazıları, Ortadoğu'ya Dair Yirmi Tez, Coğrafyamızı Adımlarken Hatırda Kalanlar, Seyrüsefer* gibi kitaplarınız hep bir acının, derdin, sızının yansımalarını barındırıyor içinde. Bunları dile getirmek, sizi nasıl etkiliyor? Endişelendiriyor mu umutlandırıyor mu? Bu acılı, kederli coğrafyayı yazmak nasıl bir duygu?

C: İslâm coğrafyasıyla kurduğum

Seyahat, gerçekten ön yargılardan ve ön kabullerden azade bir şekilde gerçekleştirilirse, insanı taassuptan kurtaran bir süreç. İslâm dünyasının farklı noktalarında yaşananlar, diğer Müslümanların tecrübeleri, her alanda ortaya konan eserler... Tüm bunları gözlemlemek, insana inanılmaz bir ufuk kazandırıyor. Doğruların sadece sizin alıştıklarınızdan ibaret olmadığını fark ediyorsunuz. Bazı yanlışlarınızı düzeltme imkânı buluyorsunuz.

Mısır'ı sadece İhvan üzerinden, Tunus'u sadece Nahda üzerinden, Filistin'i sadece Hamas üzerinden okumak türünden duygusal ama gerçekçi olmayan alışkanlıklarımız var. Bu noktalarda ufkumuzu ve bilgimizi genişletmemiz gerekiyor.

ilişki aynı anda hem yoğun okumalar hem de sık seyahatler şeklinde gelişti. Okumalarım içinde de elbette tarih çok büyük yer tutuyor. Halihazırda bir tarih dergisinin genel yayın yönetmenliğini de sürdürüyorum zaten. Bugün yaşadığımız her şeyin tarihte bir karşılığının ve benzerinin olduğunu görüyorum. Bu da bana güç veriyor. Ümitsizliğe kapılmak ve ye's içine düşmek yerine, halimizi tarihteki hangi dönem ve olayla kıyaslayabileceğimi bulup, ona göre vaziyet almaya çalışıyorum. Çünkü ortada yaşanmış bir örnek ve ulaşılmış sonuçlar var. Bu da sürekli bir okuma ve anlama çabası demek.

Acılı ve kederli bir coğrafyayı yazıyorum, doğru. Ama sürekli acı ve keder de yazmıyorum. Çünkü bu coğrafyada aynı zamanda birbirinden ilginç, renkli, sürükleyici ve merak uyandırıcı hikâye de mevcut. Ayrıca, sadece acı ve kederden bahseden bir üslubun, genç nesilleri "ümmet" diye bir mefhuma inanmamaya sürüklediğini ve ümitsizleştirdiğini de gözlemliyorum. Bilinç aşılayacaksak eğer, önce dikkatleri çekmeliyiz. Dikkat çekmek de ancak merak ve ilgi uyandıracak öyküler yoluyla gerçekleşiyor. Ben biraz bu türden anlatımların peşindeyim.

S: *Şam Kitabı,* ilk göz ağrınız. Şimdi bu kitap, *Bir Rüyayı Hatırlar Gibi* adıyla yeniden önemli değişikliklerle okuyucuların karşısına çıktı. Sizi bu değişikliğe ne sevk etti?

C: Şam Kitabı 2005'te ilk yayınlandığında, Suriye ile alakalı ve pratik gezi rehberi hüviyetinde bir kitap Türkçede mevcut değildi. Bu yüzden, kitap hak ettiğinin çok üzerinde bir teveccüh gördü. Benim de ilk kitabım olduğu için kitleler beni Şam'la tanıdı. Kitap üst üste baskılar yaptı o dönem. Ancak sonrasında yayınevi faaliyetlerine ara verince, kitap da bulunmaz oldu. Sürekli olarak, "Tekrar yayınlansın" türünden talepler gelmeye başladı. Hele de 2011'den sonra Suriye'nin tarihî şehirleri harabeye dönüşünce, "Acaba savaştan önceki Suriye nasıldı?" sorusu eşliğinde kitaba rağbet yoğunlaştı. Ama ben Şam Kitabı'nı 2005'teki haliyle yayınlamak istemiyordum. Çok şey değişmişti çünkü. Kitabı o haliyle yayınlamak, okuyucuyu yanıltmak anlamına gelecekti. Ayrıca ben de Suriye'yi ziyaretimden itibaren geçen 20 yıl boyunca İslâm dünyasının her yerine seyahatler yapmış, birçok meseleyi zihnimde olgunlaştırmış, farklı tecrübeler kazanmıştım.

Derken, geçtiğimiz haziran ayında bir gün bilgisayar başına oturup dosyayı açtım. "Acaba kitabın neresini tadil edeyim?" derken, metni en baştan ve yeniden, yeni bir üslupla yazmam gerektiğini fark ettim. Böylece ortaya yepyeni ve tamamen farklı bir kitap çıktı. "Şam Kitabı" 170 sayfaydı, "Bir Rüyayı Hatırlar Gibi" yaklaşık 400 sayfa. Sadece bu fark bile, okur için bir fikir verir diye düşünüyorum.

S: Bence *Bir Rüyayı Hatırlar Gibi* ansiklopedik bir muhtevaya sahip. Zengin bir içerikle karşı karşıya okuyucu. Tarih, coğrafya,

biyografi, siyaset, din gibi birçok konu Suriye'yi anlamamız için ele alınıyor. Fotoğraflar ayrı bir tat katmış kitaba. Bu kadar malzemeyi yoğurmak zor olmadı mı?

C: Yazarken, kitabın içeriğinin ve kapsadığı sahanın, yıllar içinde zihnimde birikip demlendiğini fark ettim. Yaşanan olayların da bunda tesiri var elbette. Okunan, görülen, yaşanan ve tecrübe edilen birçok şey üst üste geldi. Dolayısıyla malzemeyi yoğurmak zor olmadı. Ama anlattığım konu ve dönemleri yakından bilmeyen ve takip etmeyen okur için manzarayı net biçimde tasvir etmeye çalışmak biraz yorucu oldu. Çünkü nihayetinde bu belli bir coğrafyayı, belli bir bakış açısıyla ele alan bir kitap. Fakat genel okura da hitap etmesini istedim.

Bir Rüyayı Hatırlar Gibi'de, Suriye'nin ilmî yapısını, önemli âlim ve kanaat önderlerini, kurumlarını ve bunların siyasetle ilişkilerini ayrıntılı biçimde ortaya koymaya gayret ettim. Bazı bilgiler, Türkçe bir kaynakta ilk kez benim bu kitabımda bir araya geldi. Bu da benim için hamd vesilesi. Kitabın, bu yönüyle daha ayrıntılı araştırmalar ve okumalar için de başlangıç noktası olacağına inanıyorum.

Eserin başında, Başlarken'de Şam Kitabı'nın ilk baskısında, 7 Kasım 2005, yaptığınız öngörülerin çıktığını belirtiyorsunuz. Bu kadar değişken bir coğrafyaya dair yorum yapmak, değerlendirmede bulunmak riskli değil mi sizce?

Evet riskli. 20 yıl kadar önce bu riski alacak kadar cesurmuşum demek ki. O tarihten günümüze doğru bakınca, hem okumalarım hem seyahatlerim hem de tecrübelerim çerçevesinde aynı cüretkâr satırları bugün yazamam belki. 2005'te "Bugünkü Suriye günün birinde yıkılacak, o zaman bu satırlar şahit kalacak" minvalinde şeyler yazmıştım. Doğrusu bu öngörünün bu kadar çabuk gerçeğe dönüşmesi de acı verici biraz.

S: *Bir Rüyayı Hatırlar Gibi*'nin alt başlığı, Savaştan Önce Suriye. Şunu öğrenmek istiyorum: Savaştan önceki Suriye'den ne kaldı bugüne ya da ne kadarı kaldı?

C: Savaşın ortaya çıkardığı yıkımı, "insanî" ve "mimarî" şeklinde iki ayrı noktada değerlendirmek gerekiyor. İnsanî yıkımın içinde katliamlar, sürgünler, mülteci hareketleri ve bütün diğer felâketler var. Mimarî yıkım ise Halep'in baştanbaşa harabeye dönüşüyle sonuçlandı. Humus da aynı şekilde tamamen yıkıldı. Şam'ın merkezinde yıkım gerçekleşmediyse de dış mahalleler ve banliyöler tümüyle bombalandı. "Eski Suriye"nin yerinde -maalesef- yellerin estiğini söyleyebiliriz. Çünkü ne insanî ne de mimarî kayıpları yerine koymak mümkün değil.

S: Savaştan Önce Suriye'yi anlatmaya çalıştınız bu eserinizde. Suriye'nin bugününü ve yarınını nasıl görüyorsunuz? Savaş bittiğinde, savaştan önceki Suriye'nin ne kadarını bulabileceğiz?

C: Savaş, yeni bir Suriye meydana getirdi. Nüfusu yarı yarıya azalmış, birçok açıdan "homojen" hâle gelmiş, siyasî ve dinî alanda Baas rejiminin dilediği gibi at koşturabileceği bir Suriye… İran'ın "Şiî bir Suriye" oluşturmak için istediği bütün şartlar şu anda hazır. Kitapta, İran'ın Suriye'yi yeniden dizayn etme projesinin bütün detaylarını anlatmayı da ayrıca önemsedim. Çünkü Türkiye'de maalesef çok az bilinen konular, ama yakın gelecekte bu durumun acı sonuçlarını bütün İslâm dünyası yaşayacak.

Zaman ayırıp dergimiz İnsicam'ın sorularına cevap verdiğiniz için teşekkür ederiz.

Estağfirullah. Tüm dostlara sizin vesilenizle selam ediyorum ben de…

Kitapta, İran'ın Suriye'yi yeniden dizayn etme projesinin bütün detaylarını anlatmayı da ayrıca önemsedim. Çünkü Türkiye'de maalesef çok az bilinen konular, ama yakın gelecekte bu durumun acı sonuçlarını bütün İslâm dünyası yaşayacak.

Üstad Sezai Karakoç'un Kronolojik Hayat Hikâyesi - 2

Fahrettin GÜN

1950: Ankara'da Mülkiye Mektebi'nde öğrencidir. Derslerine şevkle çalışır. Okul dışı zamanlarında kütüphaneye gider, orda bilhassa *"Grand Larousse du Ving Piemen Siecle",* (Yirminci Yüzyılın Larousse'u) *"Dictionaire de L'Acedemie Franceise"* gibi Fransızca ansiklopedi ve sözlüklerin yardımı ile Fransızcasını ilerletir.

1951: Necip Fazıl, Ankara'ya gelince onu ziyaret etmeyi hiç ihmal etmez. O vesile ile bazı arkadaşlarla da tanışır.

Derslerle, ders notları ve kitaplarıyla sınırlı kalmaz. Okul kütüphanesinden, Milli Kütüphane'den ve Fransız Kültür Merkezi'nden yararlanmayı sürdürür. Dışarıda da edebiyat ve basın alanında olup bitenlerle ilgilenir.

Büyük Doğu Cemiyeti, yavaş da olsa yürüyordur. 1951 yılında Malatya, Diyarbakır, Kayseri, Kütahya, Tavşanlı şubeleri açılır. Bu gelişmelere çok sevinir. Bu illere giden N. Fazıl, büyük ilgiyle karşılanır. Çok geçmeden bazı olumsuz hadiseler ve iç çekişmeler yüzünden *Büyük Doğu* Cemiyeti kendini fesheder.

Fakültenin birinci sınıfında biraz da sınıf arkadaşlarının etkisiyle ebeveynine, Ergani'den kendisini nişanlamaları için bir mektup yazar. Fakat ebeveyninden olumlu cevap gelmez, o da üstelemediği gibi bir daha konuyu da açmaz. Daha sonraki yıllarda "iyi ki ailem bu önerimi ciddiye almamış..." diye düşünür.

O sıralarda mı yoksa daha sonraları mı, belki nişanlanma isteğiyle şuuraltı ilgisi olan ve biraz da kendini denemek için, "Rüzgâr" şiirini, Hisar dergisine gönderir ve şiir bu dergide yayınlanır.

Yine derslerinin yanı sıra sosyolojiyle, felsefeyle ilgili kitapları okur ve fikirdaşlarıyla düşünce bağlamında sohbetler eder.

İkinci sınıfa geçer. Yaz tatili Ergani'dedir. Orta üçüncü sınıftan itibaren *Mülkiye*'ye kadar ki yıllarda her tatilde iş bulup çalıştığı halde nedense bu yaz tatilinde çalışmaz. Yıllar sonra her aklına geldiğinde, o tatil sürecinde iş arayıp çalışması gerektiği halde bunu yapmadığından dolayı pişmanlık duyup kendisini kınar.

Bu tatil sürecinde evlerinin bahçesinde, havuz başında, ya da dut ağacının gölgesinde aralıksız olarak kitap okumayı sürdürür.

1952: Mülkiye'de ikinci sınıftadır. "Mona Rosa" şiirini yazar. Bir pazar günü, sınıf arkadaşları bir kır gezisi tertipler. Çiftlikte Söğütözü denilen mesire yerine giderler. Arkadaşlarının ısrarı üzerine "Monna Rosa"-yı okur. O geziye katılanlardan bir üst sınıfta öğrenci olan Cevat Geray, bir gün sonra şiiri ondan ister. O da isteği geri çevirmez. Geray şiiri Hisar dergisine gönderir. Şiir bu derginin Haziran sayısında yayınlanır. Aslında kendisinin yayınlama diye bir niyeti yoktur. Ne var ki şiir büyük bir ilgi görür. O kadar ki o tür şiirleri yazmak moda olur. Aynı ay, "Yağmur Duası" şiiri Mülkiye dergisinde yayınlanır.

Yayınlandığı süreçte *Büyük Doğu*'yu takip eder ve Ankara'ya her geldiğinde Necip Fazıl'ı ziyaretini sürdürür.

O yıl birçok şiir daha yazar fakat onları yeterli bulmadığından dolayı yırtıp atar. Kütüphanede Verlaine'i ve Mallarme'yi okur. Kendi ifadesiyle "yazdıklarını kolayca beğenmesi söz konusu olamaz."

Haziran imtihanları bitince Ergani'ye gider. Dersleri çok iyi olmakla birlikte İsmail Hakkı Karafakih isimli klasik bir hocanın "Borçlar Hukuku" dersinden ikmale kalır. Yaz tatilini Ergani'de ailesinin yanında geçirir. Eylül'de Ankara'ya döner ve ikmal imtihanını vererek üçüncü sınıfa geçer.

Tekrar "Monna Rosa" havasına girer. Eylül ve ekim aylarında ikinci "Monna Rosa"yı yazar. Bunun üzerine birincisine "Monna Rosa I /Aşk ve Çileler", ikincisine "Monna Rosa II / Ölüm ve Çerçeveler" adını verir. Birincisi bir gencin ağzından yazılmıştır. İkincisi o gencin ölümünü anlatıyordur. Sonra güz mevsiminde "Monna Rosa"yı yazmaya devam eder. Üçüncü Monna Rosa'yı, bu kez kızın dilinden yazar. Adını da "Monna Rosa III/ Pişmanlık ve Çileler" koyar. Daha sonra, tam yılbaşı gecesi, yani 1952'yi 1953'e bağlayan gece, yeni bir "Monna Rosa" şiiri daha yazar ve adını da: "Ve Monna Rosa" koyar.

"Ve Monna Rosa, şairin dilinde bir rüyadan uyanışını anlatışı gibidir. Rüya, üç bölümlü Monna Rosa şiiri ile anlatılmıştır. Genç ölüyor, sonra kız ölüyor. Fakat 'Ve Monna Rosa'da' anlıyoruz ki, bütün bunlar şiirin hayalince cereyan eden olaylardır. Sanki bir rüyada olup bitmiştir. Ama ister istemez şunu soruyor insan kendi kendine:

Ve Monna Rosa şiiri de yeni bir rüya olmasın? Tabii ki şiir, gerçeküstücü imajlarla, rüya içinde rüya biçiminde gelişir."

Kendisi böyle anlatır "Monna Rosa"yı. Monna Rosa'nın kitap olarak yayınlanmasına ilişkin şu ifadeleri serdeder:

"… Tüm şiirler bir kitap halinde toplandığında ya da şiir kitaplarımın sonuncusu olarak 'İlk Şiirler' adlı kitabım yayınlandığında tekrar gün ışığına çıkabilir. Rızamın dışında, yani iznim olmadan birçok korsan baskılar yapılmışsa da bunların çoğu yanlışlıkla dolu, sağlıksız nüshalardır. Ahlâkça tasvibi mümkün olmayan bu türlü izinsiz basmalara itibar edilmemeli, buna cesaret edenler de kınanmalıdır. Monna Rosa'nın, her şiir gibi bir doğuşu vardır. Ama şiire bakıp birtakım senaryolar uydurulduğu söyleniyor ki bunların çoğu asıl ve esastan mahrumdur şüphesiz. Şiire bakıp tümünü hayatın bir fotoğrafı gibi düşünmek, şiiri hiç anlamamak demektir."

Hatıratının ilerleyen sayfalarında biraz daha ileri giderek;

"Gül' kavramını yeniden diriltmenin gereğini düşünüyordum hep. 'Monna Rosa' (Mona Roza) böyle doğdu, modern bir Leyla ile Mecnun denemesi idi bu. Bir gencin dilinden

'Gül' kavramını yeniden diriltmenin gereğini düşünüyordum hep. 'Monna Rosa' (Mona Roza) böyle doğdu, modern bir Leyla ile Mecnun denemesi idi bu.

anlatılış şeklinde başladı şiir. 'Rose' bilindiği gibi, 'gül' demektir. Böylece aşağılanan 'gül' kavramını yeniden gündeme getirmek istedim…"

Üstad Sezai Karakoç'un bu ifadelerine elbette hiçbir itirazımız yok. Lakin "Monna Rosa"nın ilk bölümü olan "Aşk ve Çileler"deki yukarıdan aşağı ilk ve son mısraların baş harflerini oluşturan "Muazzez Akkaya'm" akrostişine ne demeli, onu nasıl yorumlamalı…?

Kim bilir belki de üstad, aşkını küller arasına gömmüş ve hatırlamak istemiyordur… 1998 yılında "Monna Rosa" ilk kez kitap olarak yayınlanırken bu akrostiş, şiirde kendisi tarafından yapılan değişikliklerle bozulmuştur. Belki de akrostişteki beşerî aşk, onun ilâhî aşka vasıl olması için bir basamak olmuştur kim bilir? Çünkü beşerî aşkı tadamayanların ilâhi aşkı bulmaları mümkün değildir…

Bu satırların yazarı 1990'lı yılların başlarında bir ziyaret sırasında, "Efendim, Monna Rosa'yı niçin yayınlamıyorsunuz? diye sorduğumda, hafifçe tebessüm etmiş, sizler zaten yeterince elden ele çoğaltıyorsunuz", demişti. Ben ise "üstadım, biz çoğaltmıyoruz, onu ezberledik" demiştim. O ise tebessüm etmiş ve eklemişti: "Belki ölümüme yakın bir süreçte yayınlarım..."

Üstadın bu ifadesi karşısında yüreğim hüzne gark olmuş ve büyük bir üzüntünün derin acısını yaşamıştım.

Bu yılın Kasım ayında Necip Fazıl'ın da isminin dâhil edildiği A. Emin Yalman'ın vurulma olayı olarak bilinen "Malatya Hadisesi" cereyan eder.

Derslerin yanı sıra uğrak yeri yine kütüphanelerdir. Kitapların gizemini keşfetmeye devam eder. İbadetlerini de aksatmamaya çalışır.

1953: Ocak, Şubat, Mart aylarında "Mona Rosa"nın tümü Mülkiye dergisinde yayınlanır. Yine bu yıl "Kar", "Karaçay'ın Türküsü: Danseden İki Kardeş" ve "Şahdamar", "İp" şiirlerini yazar. "İp" şiirini hiç yayınlamaz. Diğerleri İstanbul dergisinde yayınlanır.

Ankara'da Maraşlılar tarafından yayınlanan *Akpınar* dergisinde "Kültür Sanat Hareketleri" başlıklı yazılar yazar.

Mülkiye'de üçüncü sınıfa devam eder. Önce Malatya'da sonra da Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülmeye başlanan "davada", hapishanede yatmakta olan Necip Fazıl'ı ziyaret eder. Her ziyarette yüreği ümitsizliklerin, üzüntülerin iri acılarıyla yoğrulur. Müslümanların yeniden büyük baskı altına alınmış olmasının ıstıraplarıyla kavrulur.

Mülkiyede ikinci sınıftan itibaren sıra arkadaşı Cemal Süreya'dır. Süreya'ya katkı sağlar, şiir düzleminde yardımcı olur, dışlanmasına rağmen onu savunur. Fakat hatıratında bir hususun altını belirgin bir biçimde çizmeyi de ihmal etmez:

"… Oysa olayları kafasında evirip çevirip istediği şekle sokan ve gerçeğinden çarpıtan biridir. Yazılarında, bu tür, sözde benimle ilgili anıların hiçbiri gerçeği yansıtmıyor. Hep yozlaştırılmış, çarpıtılmış, yamru yumru hale getirilmiş hatıralar. Suçlama biçimine sokulmuş iddialar…

… Yakınlığımız ve dostluğumuz uzun süre sonra bir an fark etmişimdir ki, bu biraz tek taraflıymış."

Yine hatıralarında -kendi ifadesiyle- Mehmet Şevket Eygi'yle ilgili olumsuzlukları mümkün olduğunca yumuşatarak vermeye çalışır. Fakat Cemal Süreya ile Mehmed Şevket Eygi'yi kıyasladığı tespitleri oldukça manidardır:

"Tabii ki Şevket'in ve Cemal'in hatıralarımda yerleri apayrı açılardan. Biri sanat, meslek ve arkadaşlık sebebiyle ilişkimizin sürdüğü sınıf arkadaşım. Öteki, İslâmî cephesi, bu alandaki faaliyetleri ve yine arkadaşlığımız sebebiyle yakınlığımızın devam ettiği bir arkadaşım. Cemal bazı konularda duyarlıdır. Ama genellikle sınırlı bir arkadaşlığı olduğunu zaman içinde anlamışımdır. Şevket de öyle. Hatta fazlasıyla. Şevket en yakın arkadaşlık gösterisi içinde bile bir yerde durur. Yaratılıştan böyledir ama Galatasaray bu eğilimi oldukça artırmıştır. Herhalde bu okul öngördüğü kişilikte her şeyi akılla açıklama alışkanlığını vermekte öğrencilere. Çıkar duygusu ön plandadır hep. Şevket, Galatasaray'dan, Cemal Haydarpaşa Lisesi'nden mezundu. Bu iki arkadaşta da bambaşka şekillerde ego baskındı. Bunları okudukları liseye borçluydular demek abartma olur. Ancak, anlaşılıyor ki okudukları liseler, onların bu yanlarını düzelteceğine artırmıştır. Çünkü genellikle böyle bir eğilim gözlemlemişimdir bu liselerin mezunlarında. Ama şimdi artık tüm

aydınlara yayıldı rasyonalizm iddialı ego-santrisizm. Diğerkâm kişiler halkta çoğunlukta. Türkiye'nin ana dramı burada. İstisnai kişilikler her zaman olmuştur. Ama genellikle bu okullar, çıkarını çok iyi bilen, kendilerine yontan, feragat ve fedakârlığa yanaşmayan Batıcı tipler yetiştirmişlerdir.

Cemal, maddi çıkarına önem veren biri değildir. Ama sanat ve şöhreti açısından, yalan dâhil birçok tasvibi mümkün olmayan vasıtaları kullanmaktan çekinmez. Şevket ise parayı sever. Girişilen iş idealle ilgili bile olsa o hep kendi açısından bakar ve yorumlar. 'Benim' kelimesi kapital kelimelerinden biridir Şevket'in…"

1954: Kış mevsimi ilk kez dergi çıkarmayı düşünür. Çünkü bütün matbuat İslâmî içerikli yayın organlarına kapalıdır. Sanat ve edebiyat dergilerinin taşıdıkları ruh da onun ruhuna yabancıdır. Bir yandan sanat dürtüsü, bir yandan görev duygusu ve idealini dile getirme düşüncesi, onu kaçınılmaz bir şekilde dergi çıkarma fikrine iter. Bu düşüncelerle Mehmed Şevket Eygi'yle *Yeni Ay* diye bir dergi çıkarırlar. Lakin basılmış olmasına rağmen savcılığın uyarısıyla dağıtımı yapılamaz ve imha edilir. Akabinde Şevket Eygi *Komünizme Hücum* başlıklı bir dergi çıkarır. O dergiye de müstear isimle birçok yazı yazar. Sonra o dergiye yazı yazmayı bırakır. Bu ara Yeni Ay'ın ikinci sayısı için yazdığı ve Türkiye'deki Müslümanlarla Mısır'daki Müslümanların durumu arasında paralellik kurduğu "Bedir" başlıklı şiiri, Şevket Eygi'de kalır ve geri iade etmez.

Mehmed Kaplan yönetiminde yayınlanan İstanbul dergisi onu tatmin etmeyip, fikir ve düşüncesiyle pekişmese de şiirle ve şairlikle ünsiyetini devam ettirmek için bu dergiye şiir göndermeye devam eder. Nitekim kendi ifadeleriyle, "Dergiye şiirlerimi gönderdim, göndermezsem herhalde, şiir yazmamın devam edemeyeceğini şuuraltından hissetmiş olmam bunda etken olmuştur. Şiirlerin birçoğunun yazılıp daha yayınlanmamış olması ve bu durumun sürmesi halinde yeni şiir yazmanın anlamı olmayacaktı. İşte, herhalde, hep, şairlikle ilgimin temellice kesileceği son anda kaderin itişiyle, istemeye istemeye şiirimi gönderiyorum dergilere. İstanbul dergisi de böyle oldu…"

Diğer taraftan onun derdi günü Necip Fazıl'dır. Mahkemelerini izler, hapishanede onu ziyaret eder. Hatta son sınıfını tekrarlarken Necip Fazıl'a yakın dostluğu dolayısıyla girdiği bir işten sakıncalı bulunarak çıkarılır.

Necip Fazıl "Malatya Hadisesi" davasından tahliye edilirken tevafuk sonucu hapishane çıkışında onu karşılar. Üstad ile Abdulhakim Arvasi'nin Bağlum'daki mezarını ziyarete giderler. O zamanlar Bağlum'a bir dağ yolu vardır ve köy çok fakirdir. Taksiyle mezarı ziyaretleri sırasında birçok çocuk toplanır. Üstad onlara para dağıtır ve Şeyhinin mezarını ziyaret etmekten dolayı oldukça duygulanır. Bu ziyaret esnasında Necip Fazıl, Şeyhinin mezarından kurumuş bir otu alıp koklayıp cüzdanına koyar. Hatıralarını yaşıyordur sanki.

Ve Necip Fazıl, mayıs ayında *Büyük Doğu*'yu haftalık olarak çıkarmaya başlar ve o ara Ankara'ya gelir. Son sınıfta okuyan Sezai Karakoç'un Haziran imtihanları yaklaşmıştır. İmtihanları da verince mezun olacaktır. Necip Fazıl en kısa zamanda İstanbul'a gidip dergide kendisine yardım etmesini ister. O ise imtihanlarının yaklaştığını söyler. Hatta yapmadığı bir şeyi yaparak imtihanlardan sonra gitmeyi önerir. Üstad, "olmaz" der, "hemen gel. Bu bir emirdir…"

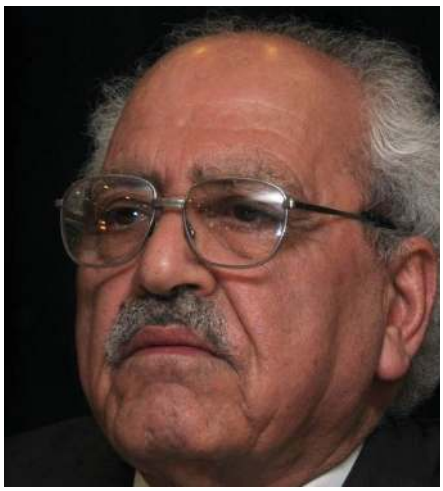
Ergani'ye gidip durumu babasına anlatır. Babasına haber vermeden ve onun izni olmadan böyle bir harekette bulunmak istemez. Babası ise cevaben: "Doğru yapmamışsın. Önce fakülteni bitirir, sonra gidebilirdin. Ama mademki söz verdin, gitmen gerekir…" Bunun üzerine rapor alarak sınavları eylüle bırakır.

Ergani'de birkaç gün kaldıktan sonra İstanbul'a hareket eder. Necip Fazıl ona söylediklerini çoktan unutmuştur. Oysa o, "şayet gitmezsem üstad gücenecek…" diye imtihanları bırakıp gitmiştir. Hatta "demek gitmesem farkında bile olmayacakmış…" diye düşünür. Üstad'a kendisine söylediklerini hatırlattığında, "unutmuşum sana söylediklerimi ama iyi ki geldin…" diye karşılık verir.

Üstad'ın Feneryolu'ndaki köşkünün kütüphanesinde yatıp kalkar. Sabah erkenden Üstadla birlikte Kalamış İskelesi'nden vapurla Sirkeci'ye inerler. Derginin basıldığı Nuru Osmaniye'deki matbaaya uğrayıp, sonra derginin bürosuna giderler. Akşama eve döner, kameriyede akşam yemeğini yerler. Fakat çok geçmeden, *Büyük Doğu* Celal Bayar'ın emriyle toplatılır.

Hatıralarının ilerleyen satırlarında Üstad Sezai Karakoç şiire ve şairliğine ilişkin şu ilginç tespitleri yapmaktan da geri durmaz:

"Şiir yazma bende bir kader hadisesidir. Âdeta ben ondan hep kaç-

mışımdır, ama o da hep gelip beni yakalamasını bilmiştir. Ben, Sefiller 'in kahramanı Jean Valjan gibi hep kaçmışsam, şiir, o kader mahkûmunun yakasını bırakmayan müfettiş gibi peşimden gelmiştir. Ancak 1960-1970 arası dönemde, geceleri kahvede gençlerle yeri gelince şiir üzerine konuşmuş ve bu konudaki düşüncelerimi belirtmişimdir. 1970-1980 ve daha sonrası da dergi çıktığında zaman zaman gerek kendi şiirim ve gerek başkalarınınki hakkında tespitlerimi söylemiş, düşüncelerime işaret etmişimdir. Hatta birçokları daha ben yazmadan kendi görüşleri gibi yazmışlardır bu söylediklerimi…"

Kaplan yönetimindeki İstanbul dergisinde şubat ayında "Kara Yılan", Nisan ayında "Kar", Kasım ve Aralık aylarında "Köşe 1" ve "Köşe 2" başlıklı şiirleri yayınlanır. *Hisar Dergisi'*nin Mayıs sayısında ise "İşaret" şiiri yayınlanır. Aynı yıl "Lili" başlıklı şiiri de kaleme alır.

1955: Mülkiye'de son sınıfı tekrar etmektedir. Ocak-Şubat aylarında Şiir Sanatı dergisini çıkarır. Dergi büyük ilgi görmesine rağmen imkânsızlık yüzünden ancak iki sayı sürer.

Yine İstanbul dergisinde ocak ayında "Köşe 3", Mart'ta "Köşe 4", Nisan'da "Şahdamar", Mayıs'ta "Veda" Ağustos'ta, "İnci Dakikaları", Ekim'de "Pinpong Masası" başlıklı şiirleri yayınlanır.

Fakülteden mezun olan Sezai Karakoç, mecburi hizmet dolayısıyla tâyin edildiği Maliye Bakanlığı'nda çalışmaya başlar. Çok geçmeden Maliye Müfettiş Muavinliği sınavını kazanarak İstanbul'da görevlendirilir.

1956: Bu İstanbul'a üçüncü gelişidir. Öte yandan 1954'ten beri kapalıyken, bu kez günlük gazete olarak faaliyete geçen *Büyük Doğu* için de elinden gelen hizmeti verebilmek için koşuşturur.

Necip Fazıl haftada bir 2-3 sayfa büyüklüğündeki edebiyat/sanat bölümünü onun hazırlamasını ister. Ayrıca (Bizimkiler) başlığını taşıyan bir fıkra yazar ve burada günlük gazetelerin eleştirisini yapar. O günün tanınmış gazetelerinin klişeleri de görülen yazıda daha çok başyazıları eleştirir. O zamanlar her gazetenin tanınmış bir başyazarı vardır. Her gün yazarak olayların değerlendirmelerini yaparlar. Bu yüzden, sütununda, sık sık Nadir Nadi, Ahmet Emin Yalman, Falih Rıfkı, Hüseyin Cahit yazılarına dokunur. Üstad Necip Fazıl onun için, imza olarak "tahlilci" kelimesinin seçer: Bunu da "senin yazılarında hep tahlil var", diye açıklar…

Bir yandan edebiyat sayfasını hazırlarken bir taraftan da fıkra yazar öte yandan gazetede o anda ne gibi bir eksiklik varsa onu tamamlamaya çabalar, öğle tatilinde ve akşam iş çıkışı gazeteye koşar ve gece saat 9'lara kadar ne iş varsa yapmağa çalışır. Bu durumu da şöyle anlatır:

"… Meslekten gazeteci olup bu piyasadan Büyük Doğu'ya transfer edilmiş olanlar benim durumumu bir türlü anlayamıyorlardı. Gazetede kadrolu personel değildim; para almadığımı da herhalde biliyorlardı, her gereken işe el atmama şaşıyorlardı, onların gözünde belki de muammaydım… Ama çok gençtim. Bir menfaatim de olmadığına göre neden koşturup duruyordum, bunu akıl edemiyorlardı. Bir insanın ideal için elinden gelen çabayı göstermesi diye bir hadiseden haberleri yok gibiydi…"

Büyük Doğu'da pek çok yazı kaleme alır. Cezayir bağımsızlık savaşından dolayı "Ötesini Söylemeyeceğim" şiirini yazar. "Monna Rosa" gibi diğer şiirleri de ikinci kez *Büyük Doğu*'da yayınlanır.

Bunların yanı sıra yine *İstanbul* dergisinde "Tut", "Tahta At", "Sultanahmed Çeşmesi" başlıklı şiirleri yayınlanır.

Büyük Doğu'ya onca emek vermesine karşın hazırladığı sayfaya sorumlu yazı işleri müdürünün müdahale etmesiyle tartışırlar. Oradan ayrılır. Ertesi günü hiç söylemediği sözlerin Necip Fazıl tarafından doğruymuş gibi kendisine aktarılmasına içerler ve üzülür. *Büyük Doğu*'dan ayrılır. Sonraları Necip Fazıl'la ilişkileri uzaktan ve saygı çerçevesinde sürer.

Aynı yıl ebeveyni ve kardeşleri onun daveti üzerine İstanbul'a taşınır ve Fatih'te ikamet etmeye başlar. Nitekim o günleri şöyle anlatır:

"… Ramazan'da teravihe babam ve kardeşlerimle birlikte Fatih Camii'ne gidiyoruz. Camiye sığmayan cemaat, avluyu da dolduruyor. Her caminin ayrı bir ruhaniliği vardır İstanbul'da. Diyelim ki biri mâneviyatı leylak kokusunu taşıyorsa, biri gül kokusunu, bir diğeri başka bir çiçeğin kokusunu duyurur insana. Geldiğimde bütün camileri dolaşmıştım. Ailem gelince de bir de onlarla birlikte dolaştık. Hatta Topkapı'da surun üstüne bile çıktık. Surlar, aşağıdan göründüğü gibi değil. Yukarıdan bakınca insan adeta korkuyor öylesine yüksek görünüyor insana surlar.

1957: Müfettiş Muavinliği görevini sürdürürken Annesi Emine Hanım, uzun bir hastalık sürecinden sonra haziran ayında İstanbul'da vefat eder. Annesinin vefatıyla derinden sarsılır ve annesinin vefatıyla ortada kaldıklarını, bir daha ailecek bir araya gelemediklerini belirtir:

"Bütün kurtarma çabamıza rağmen annem, bahar boyunca da hasta yatıp haziran başında vefat etti. Son günlerde bir kriz geçirince, hastaneye götürmüştük. Bir haftada orada kaldı ama orada iyileşmesi mümkün olmadı. 52 yaşındaydı. Çok zayıftı. Sessizdi. Hiç şikâyet etmez, bir şey söylemez,

bir şey istemezdi. Son bir ay hiçbir şey yemedi. Zaten sağlığında da bir şey yiyip yemediğini bilemezdiniz. Oruçlu olduğu günle öbür günü ayıramazdınız.

Annemin vefatı, ailemiz için büyük bir darbe oldu. Bunalımlı kardeşim, adeta bundan kendini sorumlu tuttuğu için durumu daha da kötü oldu. Babam yaşlı, ben ve kardeşlerim, erkek çocuklar olduğumuzdan adeta öyle ortada kaldık…"

Annesinin vefatı üzerine annesini merkeze alarak tüm annelere ilişkin "Yoktur Gölgesi Türkiye'de" başlıklı şiiri yazar.

Şubat: Macar direnişi sebebiyle yazdığı "Kan İçinde Güneş" İstanbul dergisinde yayınlanır.

Görev gereği Balıkesir'e yaz turnesi için gider ve bu ilde dört ay kalır.

Pazar Postası dergisinde "Balkon", "Deniz", "Yoktur Gölgesi Türkiye'de" ve "Sabun" şiirleri yayınlanır.

1958: "Festival", "Kutsal At, 1-2", "Telefon Farkı", "Anneler ve Çocukları" başlıklı şiirleri *Pazar Postası*'nda yayınlanır.

1959: 6 Ocak'ta "Sirkeci Faciası" diye bilinen hadisede hem yaralanır hem de yanında bulunan ve bütün şiirlerinin yer aldığı şiir dosyası ortalığa saçılır ve sular altında kalır. Bu hadise üzerine yazdığı "Ben Kandan Elbise Giydim Hiç Değiştirmesinler" başlıklı şiiri mayıs ayında *Türk Yurdu* dergisinde yayınlanır.

Uzun aradan sonra tekrar yayınlanmaya başlayan *Büyük Doğu*'da bazı şiirleri ikinci kez yayınlanır.

İlk şiir kitabı olan *Körfez*, Kül Yayınları tarafından neşredilir.

Görev gereği yazın turne olarak Diyarbakır ve Mardin'e gider. Diyarbakır'da kaldığı süreyi ailesiyle birlikte geçirir. Akabinde Mardin'e geçer ve orada çalışmalarını sürdürür.

Yaz turnesinin akabinde İstanbul'a döner ve bu kez Ankara Yeğenbey Vergi Dairesinde görevlendirilir.

1960: Bu zorlu süreçte bir yandan memuriyetini sürdürürken bir yandan da ilk kez aylık olarak *Diriliş* dergisini yayınlamaya başlar. Nisan ve mayıs aylarında iki sayı yayınlar. Görev gereği Van'da iken üçüncü sayısını hazırladığı süreçte 27 Mayıs İhtilali'nin cereyan etmesi üzerine derginin yayınına ara verilir.

Diriliş dergisinin bu yayınlanan ilk iki sayısında "Eski Kirazın Gereği", "Çocukluğumuz" ve "Büyüyüp de Çocuk Kalmak" şiirlerinin yanı sıra yazdığı yazılarla Cezayir'in kurtuluş mücadelesine destek verir. Ayrıca dergide Muhammed Hamidullah ve Malik Bin Nebi'den çeviriler yapar.

Ne var ki bu çıkış iki sayıyla da kalsa *Diriliş* düşüncesinin, *diriliş* akımının nüvesini oluşturan, İslâm'ın dirilişine, insanlığın dirilişine zemin arayan bir başlangıç noktası, bir tutamak noktası olur. Artık o dirilişin kapısını aralamış, diriliş menziline girmiş, fikir ve mücadele noktasında kendine güvenli bir zemin, korunaklı bir siper oluşturmuştur. Bundan sonra Diriliş dergisi çeşitli inkıtalarla da olsa yayınlandığı her dönemde İslâmcı fikir ve düşünce noktasında bir ufuk açıcı, bir istikamet verici olarak çok boyutlu bir işlevsellik kazanmış, böylelikle düşlediği ve hedeflediği menzilde ödün vermeden, yılmadan, duraksamadan soylu adımlarla yürümeye devam etmiştir.

Yine bu yıl "Samanyolunda" ve "Kanarya" başlıklı şiirleri *Türk Yurdu* dergisinde, "İpin Ucunu Kaçıran İnsanlar" şiiri ise *Türk Dili* dergisinde yayınlanır.

Askerlik görevine başlar. Askerliğin ilk altı ayını Ankara Yedek Subay Okulu'nda, kalan bir yılını da Ağrı Karaköse'de tamamlar…

Bir yandan edebiyat sayfasını hazırlarken bir taraftan da fıkra yazar öte yandan gazetede o anda ne gibi bir eksiklik varsa onu tamamlamaya çabalar, öğle tatilinde ve akşam iş çıkışı gazeteye koşar ve gece saat 9'lara kadar ne iş varsa yapmağa çalışır.

İmam Gazâlî'nin Tasavvuf Anlayışı: Şehâdetle Şâhit ve Meşhûd Olmak

Mülayim Sadık KUL

Bir önceki yazımızda ele almayı planladığımız Gazâlî'nin tasavvuf anlayışı konusuna bu yazımızla devam etmek istiyoruz.

Hayat gerçekten beklenmeyen sürprizlerle dolu. Mevla gülerken ağlatabiliyor ya da tam tersi siz ağlarken aslında sizi güldürecek bir nimet, bu gözyaşlarında saklı olabiliyor. Sır kendini varlık planında ancak maverasına nüfuz edebilenler için hissedilir kılıyor.

Büyük Doğu mektebinin tartışmasız en önemli temsilcisi Sezai Karakoç'un vedasına teselli ararken bugün vefat haberini aldığımız Mustafa Yazgan'la birlikte bir devrin daha kapandığına şâhitlik ettik. Diriliş muştusunun en coşkun bestekârları son bestelerini Mevlana'nın tabiriyle şeb-i arus makamında söyleyerek dünya sürgünlerini noktaladılar.

Bir önceki yazımız da Gazâlî ile Sezai Karakoç arasında kurmaya çalıştığımız manevi diriliş köprüsünün izlerini Üstad'ın bir şiiri üzerinden tespit etmeye çalışmıştık. Diriliş muştusunun en yetkin temsilcilerinden birinin daha dar-ı bekâ'ya göçtüğüne şâhitlik etmek, bizi böyle bir değerlendirmeye sevk etmişti. Aynı manevi ilişkiyi Mustafa Yazgan'ın yazdıkları ve bir hayat boyu Necip Fazıl kıvamında ortaya koydukları üzerinden de elbette kurabiliriz. Bu vazifeyi kendini daha yakından tanıyan yetkin kalemlere bırakarak biz Gazâlî'yle çıktığımız diriliş yolculuğuna devam edelim.

Herhalde kulluğumuzu anlamlı kılan en önemli umdelerden birisi de bu şâhitlik vazifesi olsa gerek. Âlem bize, âlemlerin sırrını özünde taşımaya memur edilen bizler de âleme şâhit kılınmışız. En büyük şâhit, esmâ-ı hüsnâ'sından biri Şehîd olan Zül-Celâl ve'l-Kemâl Hazreti Allah'tır. İkinci sırada Peygamberler ümmetlerine ve sonrasında da bizler, tüm insanlığa şâhit kılınmışız. Şâhitlik şeref ve şanına sahip olan insan, o nisbette de sorumluluk sahibi. Yalancı şâhitliğin büyük günahlardan sayılmasının bir hikmeti de şâhitliğe atfedilen bu yüce mana olsa gerek.

Gazâlî el-Maksadü'l-Esnâ adlı kitabında kelime olarak "bilen" anlamına gelen "şehîd" ismi ile mana bakımından bu içeriğe sahip diğer ilâhî isimler arasında şöyle bir anlam ilişkisi kurar: "İlim kavramı kayıtsız olarak düşünüldüğünde alîm ismi, bâtınî hususlara nisbet edildiğinde habîr, zâhirî konulara izâfe edildiğinde ise şehîd isimleri kullanılır."

İşte Gazâlî'nin tasavvuf anlayışı da "bir şeyin mahiyetine vâkıf olmak, onu bilmek, sözle ifade etmek" anlamlarına gelen bu şehâdet kavramıyla birlikte, ondan türemiş olan şâhitlik ve müşâhede kelimeleriyle özetlenebilir diye düşünüyorum. Kulun tüm ilişkilerinde, bu tevhid meşhedinin ve müşâhedesinin hazır olmasıdır huzurda olmak, diğer bir ifadeyle kendini ya da Rab-

bini bulmak. Kendi varlığının adem (yokluk) olduğunun farkına varan insan, zorunlu olarak bir yaratıcıya muhtaç olduğunu fark eder. Bu şuur kişide arttıkça onun şehâdetindeki şâhitlik oranı da bu bilinç nispetince artar.

Peygamber öğretisinin bize haber verdiği kutlu müjde de bununla alakalı olmalıdır. Âlemlerin rahmet müjdecisi, cevâmiu'l-kelim olan hadis-i şeriflerinden birinde şöyle buyurmuştu: "Men qâle lâ ilâhe illallâh dehale'l cenneh/Her kim Allah'tan gayrı ilah yoktur derse cennete girer". Bu şâhitlik, kulun rabbini tanımasının şehâdetle tescillenmesi demektir. Elest bezminde yapılan şâhitliğin tazelenerek hayat sürgünümüzün sürgün olmaktan çıkarılıp, ihsan makâmında "Rabbi görüyormuşçasına" kucaklanması demektir. Bunun İmâm-ı Rabbânî dilinde derûnî ifadesi, vahdet-i şuhût'tur. İşte Gazâlî'nin tasavvuf anlayışı da tam bu manaya tekâbül etmektedir. Kulluk adına yapılan her amel, sarf edilen her söz ve yazılan her satırla bu şâhitlik vazifesinin olmazsa olmazı olan şehâdet makâmına ermektir asıl mesele.

Şehitlik mertebesinin yüceliği de bu sırda saklı olsa gerektir. Şehitler haricinde hiç kimsenin cennetle mükâfatlandırılacağını bildikten sonra tekrar dünya hayatına dönmek istemeyecekleri bildirilmiştir. Bazı âlimler şehîdin "kendisine şahitlik edilen" yani meşhûd mânasında kullanılmasının da muhtemel olduğu fikrindedirler. Bu anlamda şehîd hem kendisi "şahit olan ve tanıklık eden" hem de "kendisine şahitlik edilen" anlamına gelmektedir. Şehâdet mertebesine eren şehîd, aynı zamanda tüm âleme şâhitlik eden ve şehîd isminin gerçek sahibi olan Allah Teâlâ tarafından meşhûd olandır.

Yatağında iken şehitlik mertebesine erebilmek, elbette bu amelin bedenî olduğu kadar, aslında kalbî bir eylem olduğuna da şâhitlik eder. Bu arzuyu gönülde yeşertmek ve ölmeden önce gönül dünyamızda şehâdet makâmına müşâhede yoluyla varmak. İşte Gazâlî'nin tasavvuf anlayışında hedeflenen nebevî öğretinin "Ölmeden önce ölünüz" ile işaret ettiği makâm da budur.

Dolayısıyla Gazâlî'nin tasavvuf anlayışının özetle şehâdet, şâhit ve müşâhede kavramları etrafında döndüğünü tespit etmek isabetli görülmektedir. Böyle bir genel çerçeveden sonra bu kavramlar etrafında tasavvur etmeye çalıştığımız tasavvuf hakikatinin Gazâlî'nin kendi manevî yolculuğunda varlık, bilgi ve insan anlayışına yansımalarına geçebiliriz.

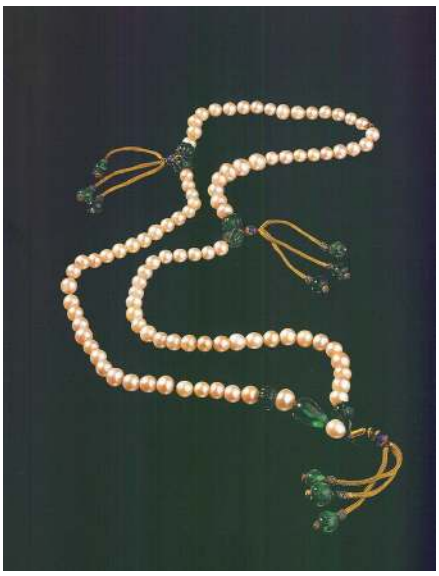
İmam Gazâlî'nin Nizâmiye Medresesi baş müderrisi olduğu bir demde yaşadığı manevi kriz sonucunda öğrencilerini kardeşi Ahmet Gazâlî'ye emanet ederek yollara revan olduğunu biliyoruz. Bu, her ne kadar zâhiren yerini ve yurdunu terk etmek şeklinde gözükse de yapılan yolculuk, gerçekte dış dünyadan daha çok iç âlemde gerçekleşmektedir. Bazen bu yolculuğun gerçekleşebilmesi için kulun ayağına bağ, gönlüne perde olan dünyevi meşgalelerden uzaklaşarak hicret etmesi gerekebilir. Bunun irfan mektebinde karşılığı sefer der vatan yani kişinin gönül dünyasında, kendi derûnunda çıktığı manevi yolculuktur. Karakoç'un ifadesiyle "mânevî oluşum yolculuğu".

İmam Gazâlî çok erken yaşlarda tatmaya başladığı bu manevi yolculuğun önündeki engeli geç de olsa fark etmiştir. Terk makâmına ulaşmadan fenâ mertebesine erişilemediği artık zâhirdir. Ama dinen rütbelerin en üstünü kabul edilen ilim öğretmek gibi bir meşgaleden kopmak da kolay değildir. İlim bazen gerçek vuslat önünde, kulun Rabbine olan yolculuğunda (seyr ilallâh) gönlüne perde olabilmektedir. O güne kadar bu yolun büyükleri olan Serrâc, Kuşeyrî, Bâyezîd-i Bestâmî ve Cüneyd-i Bağdâdî gibi âlimlerin yazdıkları eserlerde mevcut olan tasavvuf hakkındaki tüm bilgileri edindiği hâlde, kendini ve dolayısıyla Rabbini tanıma noktasında sözün bittiği noktaya vardığını bu krizle birlikte yakînen anlar. Bu yolun, kitaplar aracılığıyla elde edilebilecek bir yol olmadığı artık aşikârdır. Bu lezzetin ancak bilfiil tecrübe edilerek, tadarak anlaşılabilecek bir makâm olduğundan Gazâlî'nin de artık hiçbir şüphesi kalmamıştır.

Farklı rivayetler olmakla birlikte yaklaşık on yıl süren bu arama ve tatma devri, ona aklın ve hissi tecrübenin ötesinde bir bilgi alanını keşfetme imkânı sunar. Aslında bu bilgi, kitaplar ve üstadları aracılığıyla ilme'l-yakin sahip olduğu bir bilgidir. Bunun bir basamak ötesi olan ayne'l-yakin ve onun da mâverasındaki asıl vuslat olan fenâ makâmı denilen hakke'l-yakîn ise ancak bizatihi tadarak elde edilebilir. Gazâlî hakikati arama peşinde geçen bu çile dolu yıllar neticesinde tasavvuf dışında hiçbir yolun gerçek anlamda eşyanın ötesine nüfuz etmeye yetmediğini tespit eder. Ne kelam ve fıkıh ilminin ne de diğer ilimlerin gönül keşfi noktasında diriliş yolcusuna, nefsin karanlıklarında gizli olan benlik putunu yıkmaya yetmediğini bizatihi yaşayarak müşâhede eder.

Gazâlî kendi diriliş muştusunu İhyâ başta olmak üzere bu alanda kaleme aldığı diğer eserlerinde destanlaştırır. Aşk ateşiyle yakılarak haddi bildirilen benlik putu yeniden kendi küllerinden doğarak hakiki kulluğa terfi edebilme imkânına kavuşur. Bu yeniden dirilişin sadece belli bir zümrenin ayrıcalıklı vasfı olmayıp, böyle bir derdi olan her mümin için gerekli ve mümkün olduğunu, İhyâ ve Kimyâ'sıyla ortaya koyar. Rabbe giden biricik tezkiye ve tasfiye, diğer bir ifadeyle müşâ-

İmam Gazâlî çok erken yaşlarda tatmaya başladığı bu manevi yolculuğun önündeki engeli geç de olsa fark etmiştir. Terk makâmına ulaşmadan fenâ mertebesine erişilemediği artık zâhirdir. Ama dinen rütbelerin en üstünü kabul edilen ilim öğretmek gibi bir meşgaleden kopmak da kolay değildir.

hede ve ihsan yolu, kuru bilgiyle değil ancak zevk makâmıyla bilinebilir.

Kanaatimizce Gazâlî'yi İslam düşüncesine yön vermiş zirvelerden biri kılan en önemli özelliklerinden birisi de bu manevi yolculuğa cesaret edebilmiş olmasıdır. Bu yolculuk olmasaydı, âb-ı hayat olan diriliş iksirinin İhyâ ve Kimyâ'sını kimden öğrenebilirdik? Himmet ve gayretinin yüceliği, onu İslam ilim ve irfan geleneğinin en üst mertebesine çıkarmıştır. Neredeyse ondan bahsetmeksizin İslam düşüncesi ile ilgili konuşmak mümkün değildir. Dolayısıyla da onun kelam ilminde oynadığı rolü, aslında İslam düşünce geleneğinin tamamı için geçerli kılabiliriz. Nasıl ki kelam onunla birlikte mütekaddimûn ve müteahhirûn diye iki döneme ayrılmıştır, bu ayrım aslında tüm İslam düşüncesine şâmil kılınabilecek bir durumdur.

Diğer İslami ilimlerde olduğu gibi tasavvuf alanındaki etkisi de belirleyici ve kalıcı olmuştur. Bu sebeple şer'î ilimlerle uyum içinde bir tasavvuf anlayışını temsil eden tüm İslam uleması, bu anlamda birbirine yakın bir anlayışı dillendirmişlerdir. Bu sebeple bugün İslam geleneğinin genel kabulüne mazhar olmuş ortak bir tasavvuf anlayışından bahsedebilmemiz de bu hakikatin en bariz göstergesidir. Şeriat temelinde bir tasavvuf anlayışı İslam ilim geleneğinin ortak paydası olmuşsa, bunda en çok pay sahibi olanlardan birisi de İmam Gazâlî'dir. Onunla birlikte şeriata uygun bir irfan mektebi sadece ulema ve irfan ehli arasında değil, tüm ümmetin ortak paydası ve değeri olmuştur.

Gazâlî'nin tasavvuf anlamında diğer önemli etkilerinden birisi de onunla birlikte tasavvuf hakkındaki meşruiyyet tartışmalarının büyük ölçüde sonlandırılmasıdır. Bu oluşan manevi dinamizm sayesinde tasavvuf sadece meşruiyyet krizini aşmakla kalmayıp aynı zamanda tüm İslam coğrafyalarında tarikatlar yoluyla yayılma ve müesseseleşme imkânı bulmuştur. Gazâlî öncesi daha çok bir mürşidin etrafında toplanan ve özel şahsi ilişkilere bağlı olan tasavvuf yeni bir atılımla, tarikatlar şeklinde belli kural ve âdâbları olan ve farklı meşreb ve hatta meslek gruplarına hitap eden müesses bir kurum haline gelmiştir.

Gazâlî'nin diğer bir katkısı da Allah sevgisi ve ilâhi aşk konusunda kendisine kadar oluşmuş irfânî birikimi en güzel şekilde sistematize ederek hem varlık alanını hem de bilgi felsefesini bu muhabbet damarı özerinden temellendirmiş olmasıdır. Aşk esası üzerinden temellendirilen varlık alanı, bu maya etrafında birleştirilerek, en güzel ifadesini İhyâ ve Kimyâ adlı eserlerinde bulmuştur. Aynı hakikat, Mevlana'nın Mesnevi'sinde ve Yunus'un deyişlerinde ete kemiğe bürünerek "Yaratılanı severim yaratandan ötürü" ifadesiyle hiç bir beşeri felsefenin ve din anlayışının ulaşamayacağı bir yücelikte, varlığı toptan kutlu sayan bir anlayışla formüle edilmiştir.

Âcizane bu satırlara yoğunlaşmışken sabah kuşluk vakti sonrasında Ahmet Akın Çığman Hocamı rüyamda gördüm. Rüya bu ya, rüyamda anlattığı konuyu bildiğimi söylemeye kalktığımda daha da ciddileşerek bana daha öğrenecek çok şey olduğunu hatırlatarak anlatmaya devam etti. Kimilerine göre belki sadece tatlı bir tesadüf diye anlaşılabilir olsa da ben Hocamı görmüş olmanın sevinciyle telefona sarıldım. Sabah ulaşamasam da akşam enfes bir telefon sohbeti ikramında bulundu. Elbette bir saati aşkın sohbetimizde anlattıklarını burada anlatabilme imkânı olmamakla birlikte konumuzla alakalı olan kısmını zikredelim.

Hocam'a Gazâlî'nin tasavvuf anlayışını şehadet ve şâhitlik kavramları üzerinden özetlemeye çalıştığımı söyleyince "Elbette tasavvufun

tamamı tevhid'den ibarettir" dedi. "Lâ" ile "mâsivâ" süpürülüp temizlenirken "illallah" ile sadece Allah'ın var olduğu, ondan başka hiçbir mabûd ve maksûd'un olmadığı ispat edilir, diye ilave etti. Lâ mevcûde illallâh/ lâ maksûde illallâh/ lâ mabûde illallâh zikirleriyle de bu hakikat gönüllere perçinlenerek Allah'tan gayrı ne varsa, aşılarak gönül sadece Allah'a tahsis edilir. Gazâlî özellikle tevhid'i anlatırken bu zikir ile Allah'tan gayrısının nefyedildiğini, ulûhiyyet ve rubûbiyyet noktasında Allah'tan gayrının tezkiye edilmediği bir kalbin tecelligâhı Zül-Celâl ve'l-Kemâl olamayacağının altını çizer.

"Dolayısıyla tasavvuf, tevhid'in gönül dünyamızda olması gereken bir nefy (reddetmek) ve ispat (varlığını tespit etmek) hadisesinden ibarettir evladım" diye sözlerine devam etti Ahmet hocam. Bu benim Gazâlî'nin tasavvuf anlayışını şehâdet ve ona ait diğer müştaklarıyla birlikte ifade etmeye çalıştığım mananın en özlü ifadesiydi. Tasavvuf, tevhid'in gerçek manada anlaşılarak gönül dünyamızdaki yerini alması demekti. Tevhid demek, bir taraftan "Lâ" baltasıyla Hz. İbrahim gibi putları parçalarken diğer taraftan Allah Teâlâ hazretlerine ait olanı da sadece ona hasretmekti. Bu aynı zamanda nakşilik ve diğer tarikatlarda geçerli olan nefy ve ispat zikri ile elde edilmek istenilen manevi makâmın da bizâtihi kendisiydi.

Hocamın işaret ettiği diğer önemli bir açıklama da Gazâlî'nin aşk ve muhabbetullah anlayışını en kısa şekliyle izah ediyordu. Tasavvufun sayısız tarifinden bir tanesi de "İmanın gönülde aşka dönüşmesidir" dedi Hocam. Evet, iman gönülde aşk makâmında yaşanılınca, o aşk ateşi iman edilen Rabbin dışında ne varsa, onları bu aşk ateşiyle küle çevirecek ve yıkılan benlik putunun yerine tecelligâh-ı Rabb olan gönle tevhid sancağı dikilecekti.

Bu mana da insanoğlunun iç dünyasında gerçekleştirdiği manevi fetih, fetihlerin en büyüğü ve kutlusudur. Peygamber Efendimiz'in bir savaş dönüşü "Şimdi küçük savaştan büyük savaşa dönüyoruz" cümlesiyle ifade ettiği bu nebevî uyarıdan Gazâlî'nin de anladığı mana budur. Asıl düşman dışarda değil içerdedir ve bize can damarımızdan daha yakın olan Rabbimizi unutturmaya çalışır. İşte gerçek sufi bu hakikatin bilincinde olarak tevhid tokmağıyla nefsin putlaştırdığı ne varsa yıkarak, nefs-i emmâre'den nefsi mutmainne ve Rabbin kendisinden razı olduğu nefsi merdiyye makâmına ulaşmaya gayret edendir. Düşmanı dışarda değil içinde arar ve onu dizginlemeden meydanlarda kazanılacak zaferin gerçek zafer olmadığını, asıl fethin içerden dışarıya doğru gerçekleştirilen ve insanı yaratılışındaki ahsen-i takvîm kıvamına döndürerek insan-ı kâmil kılan bir mücâdele ve mücâhede olduğunu bilir.

Bu satırları yazdıktan sonra Sezai Karakoç'un Gündönümü adlı kitabını okumak için elime aldığımda hayretler içerisinde kaldım. Neredeyse Gazâlî çizgisinde Ahmet Hocam'ın bana tasavvufla ilgili söylediklerinin bir benzerini onun kaleminden okumanın hazzını anlatmaya kelimeler kifayet etmez. Her diriliş erine mutlaka bu lezzeti tadın derim. Zaten tasavvuf da bildiğimiz ilâhî/ulvî hakikatlerin lezzetine varmak değil mi?

Müjdeler olsun bu kutlu yolda gerçek düşman olan egomuzun farkına vararak sefer der vatan muvâcehesinde nefsini kirlerden arındırarak halvet der encümen makâmına erenlere.

Üstad Karakoç'un Gündönümü'nden bir alıntıyla bitirelim:

"Evet! Diriliş, seçme yetisini ihya yolunu arayanların, seçenlerin yoludur." (s. 31).

Şeriat temelinde bir tasavvuf anlayışı İslam ilim geleneğinin ortak paydası olmuşsa, bunda en çok pay sahibi olanlardan birisi de İmam Gazâlî'dir. Onunla birlikte şeriata uygun bir irfan mektebi sadece ulema ve irfan ehli arasında değil, tüm ümmetin ortak paydası ve değeri olmuştur.

Mehmed Zahid Kotku'nun Din Anlayışında İman-Amel Bütünlüğü Vurgusu

Mehmet ÖDEMİŞ
Dr., Eğitimci

1980 Kasım'ının döktüğü kutlu yapraklardan biri olan Mehmed Zahid Kotku (Rha), hayata gözlerini uzun yıllar görev yaptığı İstanbul'da kapamıştır. *Ehl-i Sünnet Akaidi, Cennet Yolları ve Tasavvufî Ahlak* gibi önemli eserlerin de müellifi olan Kotku (Rha), ömrü hayatını ilme ve hizmete adamış bir aksiyom ve aksiyon insanıdır. Tasavvufu köşesine çekilip kendini zühd ve veraya adayarak yaşamak yerine; insan, toplum ve eğitim odaklı bir anlayışı yeniden tarif eden mütefekkir, Osmanlı'nın yıkılıp Cumhuriyet'in kurulduğu ve çok büyük toplumsal dönüşümlerin gerçekleştiği çalkantılı bir dönemeçte sorumluluk alarak öne çıkan isimlerden birisidir. Bireysel hayatında imanî yaşam tarzını merkeze almanın cesaret ve sadakat gerektirdiği bir vetirede o, tüm zamanını din-i mübini tebliğe tahsis etmiş; başkalarının imanını kurtarma gayesiyle hareket etmiştir.

Bu uğurda pek çok sıkıntıya göğüs geren Kotku Hocaefendi, önüne çıkan/çıkartılan engeller karşısında yılmadan insan yetiştirmenin bir yolunu bulmuştur. "Peygamberlerin gerçek varislerinin alimler" olduğu şuurunca hareket eden Kotku (Rha), dilinden salavatını, kalbinden muhabbetini düşürmediği, peygamberinin emanetine hakkıyla sahip çıkan münevverlerden biridir. Özellikle etrafında kümelenen gençlerle alakadar olan âlimimiz, onlara ahireti unutmadan dünyada var olmanın kadim yollarını somut sosyal pratikleri önlerine sererek göstermiştir.

Çağının diğer "dertliler"i gibi insan için en önemli kıymetin iman olduğunu her dem vurgulayan Mehmed Zahid Efendi (Rha), amelsiz imanın kaim olamayacağını anlatmaktan vazgeçmemiştir. O, ihlasla yapılacak ibadet ve taatlerin imanı kavi kılacağını, bunun için de salih amelin eksik bırakılmaması gerektiğini kaydetmiştir. İmanla amel arasındaki ilişkiyi can ile ceset arasındaki ilişkiye benzeten mütefekkir, ihlasın ancak bu ikisinin birlikteliğinden neşet edeceğini ifade etmiştir. Namaz, oruç, cihad, zikir, tesbihat, Kur'ân tilaveti gibi amellerin imanı kuvvetlendireceğini, böylece dış dünyada fütursuz ve korkunç bir şekilde yaşanan değişime karşı bir korunma kalkanı hasıl olacağını belirtmiştir. Nasıl ki merhum Sezai Karakoç bir "diriliş işçisidir" denilebilir ki Mehmed Zahid Kotku (Rha) da bir "iman işçisi"dir.

Tevbenin değerini sürekli dile getiren bilge sufi, günahından istiğfar eden

müminin günahsız mümin gibi cennetle müjdelendiğini kaydeder. Zamana sâri günahlarla zamane günahlarından korunmak için kalpte zikrullahın ve sohbet meclislerine devamın gerekliliğini vurgulayan üstat, yine de Cenâb-ı Hakk'ın tevfiki olmadan hiçbir işin başarılamayacağına dikkat çeker. İnsanî iradenin üzerinde ilahî irade bütün haşmet ve kudretiyle öylece durmaktadır. İnsan ne kadar çabalarsa çabalasın Allah'ın dilemediği bir işin gerçekleşmesi mümkün değildir.

İmanla küfür arasındaki epistemolojik hattı belirgin bir şekilde çizen Mehmed Zahid Efendi (Rha), harama helal demedikçe mümin için tevbe kapısının kapanmayacağını ve rahmet-i ilahînin sağanak halinde yaşanacağını belirtir. Zira Allah'ın yanlış dediğine doğru, çirkin dediğine güzel, haram dediğine helal, kötü dediğine iyi demek kendi aklını put edinmekle eştir. Bilinçli bir şekilde bunu yapan kişi, maazallah küfür çukuruna düşmekten kurtulamaz. Bu nedenle imanla amel arasındaki ilişkide kilit taşı, aksiyolojik kabullerde yatar. "Mümin, değer yargılarını Allah'ın belirlediği kişidir." Kişi, bulunduğu indi ve çağcıl koşullar itibariyle yasaklanan ya da emredilen fiilin arkasında yatan hikmeti anlayamasa da aklını, iradesini ve tüm benliğini Rabbine teslim ederek kalabalıkların kabalığından sıyrılıp göklerin seçkin kıldığı birine dönüşebilir.

Yine de günah küçük görülmemeli yahut küçük günahlar yaşam tarzı haline getirilerek günlük hayatın rutinine bağlanmamalıdır. Haddizatında "ısrar ile sağîra, olur kebîra" kuralı bir ser levha olarak müminin anlağında her dem diridir. Her masiyetin küfür olmadığının altını çizen mütefekkir, amelin imanın var kalımında ne kadar hayati bir işlev gördüğünü fark ettiği için İmam Şâfiî'nin "uzuvlarla amel"i iman tanımına dahil ettiğine işaret eder. Amelsiz iman, bir cendereye sıkışmış ve nefes almakta zorlanan kuş gibidir. Taatler, mahpushaneden gökyüzüne açılan pencerelere namzettir. Kişinin imanına umut bağlayabilmesi de ancak bilişsel, zihinsel ve fiziksel zikri dilinden eksik etmemesiyle mümkündür.

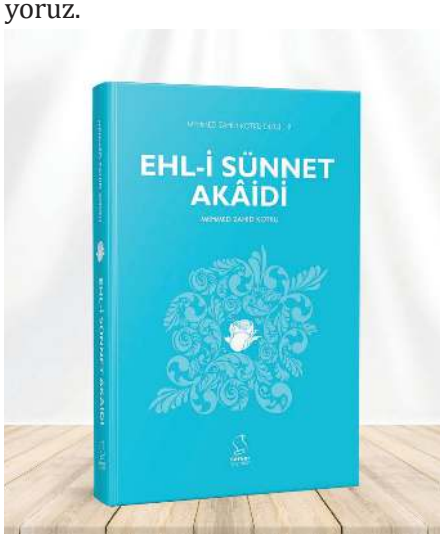
Kotku (Rha), iman-amel münasebeti hakkında kendilerine sık sık atıfta bulunduğu İmam Eş'arî ve İmam Mâtürîdî gibi düşünürler, onların açtığı evlekten gider. Zira sahibü'l-mezhep bu iki mütefekkir de iman-amel birlikteliğinin önemine eserlerinde dikkat çeker. Öte yandan o, amelsiz imanı mümkün gören irca düşüncesine itiraz eder. Zira ona göre imanı, amelsiz bırakmak onu ölüme mahkûm etmek gibidir.

İman kadar zıddı olan küfrün de taşıdığı önemin farkında olan mütefekkir, *Ehl-i Sünnet Akaidi* isimli eserinin üçüncü bölümünü "Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'e Göre Küfre Müeddi Olan Meseleler" başlığına tahsis eder ve *Elfâz-i Küfür* bahislerini ayrıntılı bir şekilde inceler. Kotku (Rha), pek çok insanın gerek dinî bilgi eksikliğinden gerekse dinî olana yönelik hassasiyetin eksilmesinden mütevellit göğsünde şüpheli imanlar taşıdığının farkındadır. Bu meselenin dinî değerini bilen bir bilge olarak o, önce imanı sonra da onu tüm çağcıl saldırılara karşı ayakta tutacak ameli hatırlatmakta ısrar eder.

Gerek Kotku'nun yaşadığı çağın gerekse ondan daha ziyadesiyle bu çağın asıl sorunu, Allah'ın varlığı ya da yokluğundan maada inandığını iddia/ifade edenlerin sanki O (Allah c.c.) yokmuş gibi yaşamalarıdır. Hem benliğin teşekkülünde rol alan değer yargıları hem de amelî hayatın aktüel pratiklerinde rol oynayan ahlaki ve metafizik kabullerin ilahî olanla örtüşmemesi; teori ile pratik arasındaki uçurumu her geçen gün biraz daha artırmaktadır. Modern dünyada din, hayatın içinde kültürel bir motif olarak dahi yer bulmakta zorlanmaktadır. Eskiden hükümdar ve hükümferma olan inanç; munis, evcil hatta versatil bir aksesuara dönüşmüştür.

İnsan için en büyük şerefin "kulluk"ta yattığını dillendiren Kotku (Rha), İsrâ suresinin başında Hak Teâlâ'nın "Kulunu geceleyin yürüttü." ayet-i celilesiyle kulluğun bir paye olarak nitelendiğini belirtir. Zira gece yolculuğunun sonunda "kutlu kul"u bekleyen miraç gibi ayrıcalıklı bir misafirperverlik olmuştur. Yine kelime-i şehadette kulluk, nebilikten önce zikredilerek değer skalasındaki fevki işaret edilmiştir. Kulluğun başı iman, zirvesi ise amelde ihlastır. Onun ifadesiyle "Kulluk, halktan Hakk'a doğru çıkmanın" yegâne imkânıdır. Sanılanın aksine gerçek özgürlük, halka yakın olmakla değil Hakk'a yakın olmakla elde edilir. Seküler anlamıyla özgürlük, aldatıcı ve ayartıcı bir illüzyondur. Aşkın bilinçle temellendirilen özgürlük ise ışığını ve ışkınını Bâkî olandan almaktadır. Haddizatında hakiki özgürlük, ölümsüzlükle kesişme potansiyelini uhdesinde taşıyan özgürlüktür.

Bu satırlara mebni olarak Allah'ın diniyle dertlenen, vatan ve millet sevgisiyle dîl/lenen üstadı vefatının 41. yılında minnet ve rahmetle anıyoruz.

Tarih ve Sanat Kokan Coğrafyamız: Endülüs

Yusuf Emre BOZAN

"Zaman bu, ona ne kılınç kını dayanır ne meşhur kaleleri sultanların.
Kınlar eskir, kaleler çürür, o kaleler dünyanın en sarp yurdu"
-Ebu'l Beka, Endülüs'e Ağıt

Endülüs, İslam medeniyetinin asırlar boyu yaşayıp hayat bulduğu, serpilip büyüyerek dünya çapında ilim ve sanat kaynağına dönüştüğü ve nihayetinde hazin bir şekilde elimizden kayıp giden, gönlümüzde her daim yarası bâki kalan bir coğrafyayı ifade eder bizler için. İbn Rüşd, İbn Tufeyl, Zehravi gibi pek çok âlimin ortaya koyduğu eserlerle de bize kendisini daima hatırlatan bu coğrafyayı gidip görmek, sanatına, tarihine ve tabii güzelliklerine şahit olmak bizlere bu sene nasip oldu. Mavera Vakfı tarafından her sene düzenli olarak gerçekleştirilen deneme yarışmasının 2020 ve 2021 yıllarında ödüle lâyık görülen eserlerinin sahipleri olarak, vakfın yönetim kurulunda bulunan bazı isimlerle birlikte, kalabalık bir ekiple, büyük bir keyif alarak gerçekleştirdiğimiz Endülüs turunun tamamını bir yazıya sığdırmak elbette mümkün değil. Baştan sona hayranlıkla gezdiğimiz, tarihî serüvenini büyük bir iştiyakla dinlediğimiz fakat mevcut hâlini görüp hüzünlendiğimiz Endülüs coğrafyası, bizlere farklı ufuklar açması bakımından mutlaka ziyaret edilmesi gereken yerlerden birisidir.

Dört saati aşan uçak yolculuğumuz sonrasında Malaga'ya sağ salim ulaşabilmiştik. Şehri büyük oranda görmemize imkân veren bir seyir tepesinde sol tarafta, boğa güreşlerinin yapılmakta olduğu büyük bir arena gözümüze çarpmakta. Aldığımız bilgiye göre, ülkenin hâlâ pek çok yerinde, yasal bir şekilde boğa güreşleri yapılmakta ve pek çok insan, bir futbol maçını seyredercesine bu işkenceyi seyretmekte. Sağ tarafta ise tarihi dokusunu muhafaza eden belediyeye ait binalar ve yüksek palmiye ağaçları gözümüze çarpıyor. Palmiye ağaçlarının olduğu yerlerden geçerken ancak dikkatli bir şekilde bakınca fark edilebilen yeşil papağanları görüyoruz. Ekim ayında olmamıza rağmen bahar mevsiminde gibiyiz. Sanki bu mevsim, bu kuşların kanatlarının çırpınışında ve ötüşlerinde hayat buluyor. Picasso'nun da memleketi olan Malaga'dan ayrılıp Ronda'ya geliyoruz.

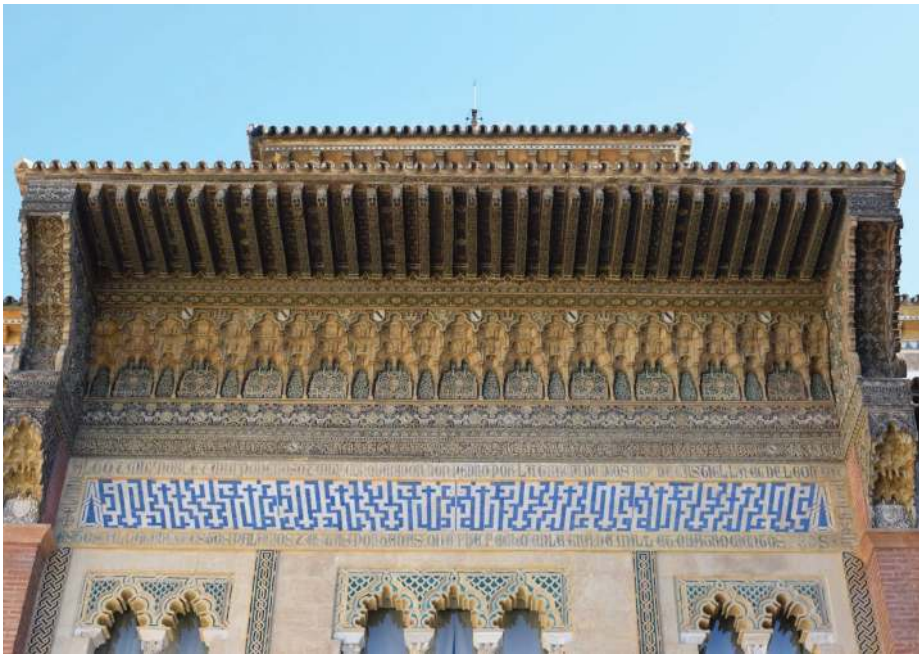
Ronda, eski ismiyle Runde, Ernest Hemingway dahil pek çok sanatçıya da ilham kaynağı olmuş, kayalıklar üzerine kurulu, insanı tefekküre sevk eden, insana iç âleminin derinlikleri hatırlatan kanyonlara sahip bir kasaba. İlk uçuş denemesi yapan meşhur Abbas b. Firnas da buralı. Diğer taraftan burada, 5000 civarında boğanın kulağını kestiği, yani öldürdüğü rivayet edilen Pedro Romero'nun heykelini de görmekteyiz. Günümüzde özellikle Ronda'da yaygın bir biçimde devam etmekte olan boğa güreşinin, modern anlamda ilk temelini atan kişinin de yine Pedro Romero olduğunu öğreniyoruz.

Sevilla'ya geldiğimizde ise bambaşka bir serüvenin ortasında buluyoruz kendimizi. Modern dönemde pek çok film ve dizide de sahne olarak kullanılmış olan Alcazar Sarayı, tarihi dokusu ve estetik yapısıyla bizleri âdeta mest etti. Alcazar Sarayı'nın yapımı, Hristiyan sultası altında yaşayan Müslüman ustalara ait olmakla birlikte, saray kraliyet ailesi tarafından kullanılmış. I. Pedro tarafından yaptırılan bu şaheserin, günümüze ulaşan yapıları arasında duvarlarında büyük bir ustalıkla işlenmiş olan ve defalarca kez tekrar eden "ve lâ gâlibe illallâh" yazısını görüyoruz. Endülüs'ü Endülüs yapan bu büyük hakikatin ifadesi, sanat cephesinde o kadar muazzam bir estetikle kendisini ortaya koymuş olmalı ki Hristiyan krallar dahi -sadece sanat yönüyle bile olsa- bundan müstağni kalamayıp saraylarında bu işlemeleri kullanmaktan geri kalamamışlar. Diğer taraftan kralın uzun ömürlü olması için yapılan duaların da kitabelere nakşedildiğini görüyoruz. Şu anda dahi sarayın belli bölümleri kraliyet ailesi tarafından kullanılmakta. Pek çok çiniyi, kemerli yapıyı, ferah avluları barındıran bu sarayı uzun bir süre gezdikten sonra, Sevilla'da, eski adıyla İşbiliyye'de gezmeye devam ediyoruz. Zamanında buranın el-Mescidü'l-Kebir'i olan, minaresine ezan okumak için atla çıkılan devasa büyüklükte ihtişamlı yapı, şu anda dünyanın en büyük gotik katedrali olarak hizmet vermekte. Sonradan eklenen yapılarla birlikte çanlar yerleştirilen bu güzide eserin yanından büyük bir hüzünle ayrılıyoruz.

Günümüzde özellikle Ronda'da yaygın bir biçimde devam etmekte olan boğa güreşinin, modern anlamda ilk temelini atan kişinin de yine Pedro Romero olduğunu öğreniyoruz.

Modern dönemde pek çok film ve dizide de sahne olarak kullanılmış olan Alcazar Sarayı, tarihi dokusu ve estetik yapısıyla bizleri âdeta mest etti. Alcazar Sarayı'nın yapımı, Hristiyan sultası altında yaşayan Müslüman ustalara ait olmakla birlikte, saray kraliyet ailesi tarafından kullanılmış.

Şehirler arası yolculuklarımızda rehberimiz vasıtasıyla gezdiğimiz yerlerin tarihine dair bilgiler alıyor, diğer taraftan günümüzdeki İspanya'nın durumuna dair detayları öğreniyoruz. Kilometreler boyu süren zeytin ağaçlarının yanı sıra yol boyu pek çok kez bizi 'yaslı bir selam' gibi karşılayıp yüreklerimize serinlik veren el-Vadi'l-Kebir Nehri, bizi tekrar Cordoba'da karşılıyor. Günümüzde Guadalquivir ismiyle anılan ve kilometreler boyu devam eden bu nehrin üstünden geçen Roman Köprüsü, hemen sonunda bulunan Kurtuba Ulu Camii'yle buluşturuyor bizi. 800 yıldan uzun bir süredir kiliseye çevrilmiş olmasına rağmen bölge halkı arasında hâlâ Mezquita (mescid) adıyla bilinen bu ihtişamlı yapı, bir Müslüman portresiymişçesine, dışarıdan oldukça sade görünmesine rağmen iç tarafında çeşitli süslemeler ve oyma yazılarla bezenmiş durumda. 1200'den fazla sütun barındıran bu yapı, Eduardo Galeano'nun ifadesiyle "ışığı ve suyu yontan" Endülüs medeniyet işçilerinin günümüze ulaşan en nadide eserlerinden birisi. Ne yazık ki kiliseye dönüşmüş ve hâlen de kilise -müze değil, kilise- olarak kullanılmakta olan bu yapının, anlatmakla bitirilemeyecek bir de mihrap kısmı var ki... O dönem Hristiyan kralların da dokunmaya kıyamaması sebebiyle ki bu yapı, bütün bir ihtişamıyla günümüze ulaşmış ve hâlâ ziyaretçilerin en büyük ilgi odağı durumunda. Üstelik, binanın içinde eskiden kalma cami yapısını andıran yerler, mevcut kilise olarak kullanılan yerlere nispetle çok daha karanlık içinde bırakılmış olmasına rağmen. Endülüs'ün de simgesi hâline gelmiş olan "ve lâ galibe illallâh" hakikati, bu mihrabın her bir inceliğine, çinisine, taşına, ruh gibi nakşedilmiş olmalı ki buradan yükselen nur, suni karanlıkları delip geçerek gelen ziyaretçilerin gözlerinin kendi üzerine çevrilmesine sebep oluyor.

Cordoba'nın meydanlarında İbn Rüşd, İbn Hazm, Musa b. Meymûn gibi Endülüs dönemine ait pek çok bilginin heykelleri yapılmış durumda. Tarihin derinliklerine ve o dönemin yaşanan tartışmalarına, İbn Rüşd ile İbn Arabî arasında cereyan eden, "evet" ve "hayır"dan ibaret olan diyaloglara götürüyor bu yapılar bizi. O dönemin ağırlığını, sükunetini bütün bedeninizde hisseder

gibi oluyorsunuz.

En son durağımız olan Granada'da (Gırnata) ise Aslanlı Avlu'su ile meşhur olan El-Hamra Sarayı'nı gördük. Aslında buraya sadece bir "saray" olarak bakmak pek doğru olmaz; burası pek çok sarayı içinde barındıran bir saray kompleksi. "Kızıl" anlamına gelen el-hamrâ, inşaatta kullanılan kil harcın kızıla çalan rengiyle ilgili. Tıpkı Kurtuba Camii gibi dışardan oldukça sade duran bu yapının Cennetü'l-'Ârif bahçeleri içerisinde bir çiçek gibi yükselen yapılarını görünce, ister istemez beton ve yığma apartmanlar içerisinde boğulmaktan kurtulma adına kondurduğumuz küçük ve "yapay doğallıklar" ile burada tabiatın tam ortasında, ona ait bir parça gibi duran "doğal yapaylıklar"ın ne kadar da birbirinden farklı bir görüntü arz ettiğini aklımıza getiriyor. Çok geniş bir alana yayılmış olan yapının dikkat çeken özelliklerinden birisi, mimarisinin mahremiyet ölçüsüne göre dizayn edilmiş olması. Diğer taraftan pencereler ve ortada kalan bahçeler, ışığın geliş açısına göre öylesine konumlandırılmış ki havuzların bulunduğu bahçelerde belki birkaç dakika zaman geçirmek dahi terapi gibi geliyor insana. Sarayın yine iç tarafında, kûfî yazıyla dört bir yanı donatan "ve lâ gâlibe illallâh" yazısı burada da kendisini gösteriyor. Farklı bölümlerde farklı tavan yapıları barındıran bu geniş yapının en dikkat çeken yerlerinden birisi ise Elçiler Odası. Yedi kat semayı temsil edecek şekilde dizayn edilmiş tavan yapısıyla bu oda, kâinatın küçük bir numunesi olan insana büyük kâinatı hatırlatmakta. Ayrıca burada, gelen elçinin durması gerektiği yer ve ışığın yönü, öylesine dikkatli bir şekilde ayarlanmış ki elçi, geldiği ilk anda sultanı sadece bir siluet olarak görebilmekte. Buna benzer pek çok inceliği barındıran bu ince işçilikli yapıların haricinde, eskiden Cennetü'l-'Ârif olarak bilinen ve buraya ait olan bahçeler, gerekli bakımlarla bugün de ziyaretçileri mest edecek şekilde rengarenk çiçekler ve yeşilliklerle donatılmış durumda.

Şehrin içinde bulunan ve şirin yapısıyla insanı mest eden Albayzin evlerinin iç tarafını görmek mümkün. Eski Müslümanlara ait olan bu evlerin geniş avluları bulunmakta. Günümüzde hâlâ içinde yaşayanların bulunduğu evler, çiçeklerle donatılmış ve ziyaretçilerin ilgi odağı hâline gelmiş durumda.

Sonuç itibariyle bütün bir gezi boyunca Endülüs medeniyetinin nasıl bir zarafeti, estetiği ve bir arada barış içinde yaşama kültürünü temsil ettiğini görmüş olduk. Umarız ki günümüz Müslümanları olarak bizler de sadece bir geçmişe vefa ya da kuru bir hamaset duygusuyla değil, doğrudan doğruya dinimizin bir gereği olarak yeniden dünya üzerinde asırlar boyu hatırlanacak eserler meydana getirir, adaletin hâkim olduğu bir düzenin kurucusu konumunda olabiliriz.

800 yıldan uzun bir süredir kiliseye çevrilmiş olmasına rağmen bölge halkı arasında hâlâ Mezquita (mescid) adıyla bilinen bu ihtişamlı yapı, bir Müslüman portresiymişçesine, dışarıdan oldukça sade görünmesine rağmen iç tarafında çeşitli süslemeler ve oyma yazılarla bezenmiş durumda.

Endülüs'e Son(suz) Bakış

Firuze YİĞİT

"Gün doğmadan" diyeceğim gözlerim doluyor.[1] Cebelitarık'ın suretini buğulayan sis, bir yorgunluk gibi çöküyor kirpiklerimize gün henüz doğmadan. Tüm yolculuklarımız gün doğmadan başlamamış mıydı, Endülüs'e gelişimiz dahi. Öyleyse niçindi bu ağırlık, fetih şuurunun ağırlığı mıydı Tarık bin Ziyad'ın omuzlarından yükselerek uzanıp gelen? Bu duyuş ve düşüş; dağın eteklerine parça parça bulutların, bir fikrin karmaşık hislere tesadüfüydü. Bunu, gönlümü yerle bir eden Endülüs'ün kalbinde anlayacaktım.

Sevilla'da ya da benim tercihimle İşbiliye'de – nedense İşbiliye fonetik olarak daha mistik geliyor- birinci durağımız İber-Amerikan Exposu için inşa edilen Plaza de Espana. Burası müdeccen mimarinin örneğini gördüğümüz ilk yer olması bakımından önemli bir meydan. At nalı kemerler ve geometrik desenler bize ileride şahit olacağımız mimari yapıların mükemmelliğini fısıldıyor. Daha sonra rehberimizin deyişiyle Giralda minaresine geliyoruz. Endülüs'te ilk defa minare göreceğim için çok heyecanlıyım. Müslüman coğrafyada yaşamanın alışkanlığıyla gayriihtiyarî "ezan okundu mu" diye geçiriyorum içimden, başımı kulenin en tepesine kaldırırken. Hayallerime ket vuran çan sesiyle irkiliyorum. Nereden bilebilirdim Muvahhidler döneminden kalma bu heybetli minarenin üstüne çan konulduğunu. En büyük hayal kırıklığımın bu olacağını sanarak kendimi İşbiliye'nin dar ve çiçekli sokaklarına atıveriyorum. Ortası havuzlu mekânlarıyla Alkazar Sarayı, limon ve portakal kokusuyla avluyu donatıyor. Her ne kadar saray Kastilya-Leon kralı Zalim I. Pedro için yapılsa da taşlara şekil veren el Müslüman olunca, İslam mimarisinin en güzel örneklerinden biri olarak görenleri mest ediyor. Akşamüzeri, nehir kenarında gözcülük yapan Altın Kule'yi selamlayarak şehre veda ediyoruz.

Kurtuba'da İbn Hazm, İbn Rüşd ve Maimonides'in heykellerine bakarken Garaudy'nin 'Endülüs'te İslam & Düşüncenin Başkenti Kurtuba' kitabı hatırıma geldi. Kurtubayı düşüncenin başkenti yapan salt sahip olduğu cevher değildi, o cevherin neşvünema bulması için gerekli iklim bizzat yöneticiler tarafından sağlanıyor ve destekleniyordu. Bunun en bariz

[1] Sezai Karakoç Rabbine kavuşalı dört gün oluyor.

göstergesi Endülüs Emevi halifesi II. Hakem'in yaptırdığı kütüphanede 400.000 kitabın bulunmasıydı.

İlmin aydınlattığı yolu adımlayarak Guadalquivir üzerinden Kurtuba Ulucami'ne ulaşıyoruz. I. Abdurrahman'ın yapımına 786'da başladığı ve zaman içinde kapasitesini artırmak amacıyla yapılan eklemeler sonucu orijinal halinden oldukça farklılaşan bu eser İslam medeniyetinin en büyük üçüncü camisi olma özelliğine sahip. Mimari yapısını daha iyi anlayabilmek için tam ortasındaki 16.yüzyılda Rönesans üslubuyla yapılan Katedralin varlığına perde çekerek başlıyoruz. Sütun üstünde sütun, kemer üstünde kemer; kırmızı beyaz renkler çıkıp birbirinden iç içe girer. Ve çift katlı kemerler ardında oymalı mermer mihrap; loş ışıklar ardında harikulade tezyinat. Gün ışığını kesecek şekilde eklenen Katedral, mihrabı teknik olarak karanlıkta bıraksa da bu müstesna mihrap, mozaikler ve altın yaldızıyla tüm ilgiyi üzerine çekiyor. Katedralin beyaz mermerlerinden fışkıran, ışık almasın diye kısılan gözler, burada huzura açılıyor birer birer…

Mihrabın üzerindeki kufi hattan uzanır yedi kat göğe bitki motifleri ve devam eder salınarak merkezden mukarnaslar üzerinde yükselen kubbede. İhtişamıyla büyülendiğimiz kemer ve sütunların ardında zarafete açılan kapıdır bu ve kubbe ki gök kubbeden daha fazlası; yol olur maveraya sessiz sedasız. Varlıkta ise bir kilit, mihrabın önünde demirler, birkaç metre berisinde. Biz, fotoğraf çekerken turistler gibi, öz varlığımın nişanesi; secdesiz ve duasız, öyle mahzun geldi ki bilemedim o muydu mahzun olan ben mi. Diz çöküp bağrında Arş-ı Alaya uzanmayan el de biçare, içini dökemeyen dil de. Zamanın durmasını istediğim nadir vakitlerden biriydi mihraba teslim olurken gözlerim, dursun istedim yelkovan, bıraksın akrebin peşini, bıraksın meşgaleyi, buradan çıkıp da yapılacak işleri…

Olmadı elbet, ardımda gönül yaram… Gırnataya doğru yola çıktık. Endülüs'ün göz alabildiğince uzanan zeytinliklerinin arasına karışmak istedim, yoruluncaya dek koşmak, el değmemiş olana sığınmak ve birinin altında uyuya kalmak. Belki o zaman Kurtuba'nın çinilerine uyanırdım ezanla parlayan, belki o zaman diriliş nesline kavuşurdum saf tutan… Olmadı elbet, bana Kurtuba'dan hicran ve gözyaşı kaldı.

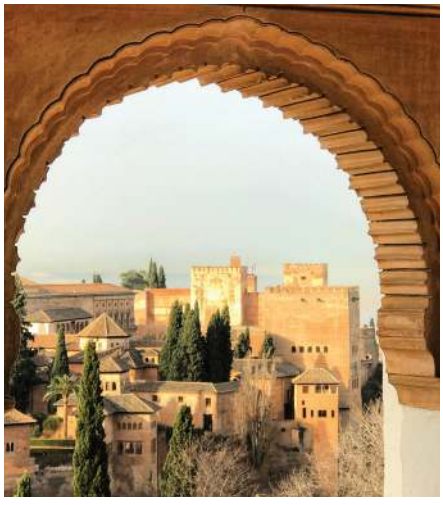
Endülüs'te son günümüz. İslam'ın buradaki son kalesi: Gırnata, moriskoların son yurdu. Ve İslam mimarisinin zirve çizgisindeki saray. Elhamra'yı muhakkak bir de gece görmeli. Gündüzden geceye neler sığmadı ki… Sarayın günümüzde mevcut olan bölümleri I. Yusuf ve V. Muhammed tarafından yaptırılmış. Birbiriyle bağlantılı sayısız salonların açıldığı avlular yeşille dinlenirken saraya adını veren 'el-hamra(kırmızı)' sıfatının her türlü tonlamasını meşk ediyor gözlerimiz. Nakış ve yontuların kuşattığı duvarlar bu hareketlilikle asla yormuyor bilakis o sonsuz beyazlık ruhumuzu dinlendiriyor. Beyazda kaybolan renk yelpazesini taçlandıran o naif nakış;

"لَا غَالِبَ إِلَّا اللَّهُ".

Sanıyorum başka bir mekân yoktur ki Allah adını bu kadar zikretsin. Allah'tan başka galip olmadığını tüm dünya milletlerine haykıran bu efsunlu saray, üzerinde görkemi ve inceliği taşırken bir yandan da bize ölümü fısıldıyor. Avludaki havuzlara yansıyor o muazzam saray. Suya aksediyor kâinat; pürüzsüz bir görüntünün dalgalarda süzülüşünü izliyoruz. O sırada Cennet'ül Arif'ten gül kokuları geliyor burnumuza. Notalarla buluşması gibi envai çeşit rengin, hayat bulması bu nadide çiçeklerin… Küçük havuzlarda şakırdayan su ve gül kanadında Elhamra, güneşin aydınlığını ödünç verdiği kırmızı çiçekler, selama durmuş emaneti bekler! Nice şahitlikleri vardı şu saçılan tohumların, şu açılıp kapanan tarihe. Ve şahit olsundu kalbimi Endülüs'te bıraktığıma.

Endülüs büyük bir medeniyetin sesi, ilmin ve sanatın serpilişi, büyük doğumların ve büyük acıların tanığı! Geçmiş zamanlardan kalma aydınlığın ışıttığı kubbede İslam'ın hasretle yoğrulan nuru ve o nurun dokunduğu aynalar, aynalarda akslar. Her yansımada Endülüs'ün selamı tarihten gelen, içimizde büyüyen.

Endülüs'e son bakış ve veda… Bir ekim akşamı, rüzgârın hafif esintisiyle kıpırdayan ışıklar Elhamra'nın duvarında yeniden doğmaktalar. O doğuşta boyanır varlık yokluğun rengine, kapılmadan varlığın vehmine, ümidi saklı tutup bu topraklar üstüne, biliyorum ki bir gün…

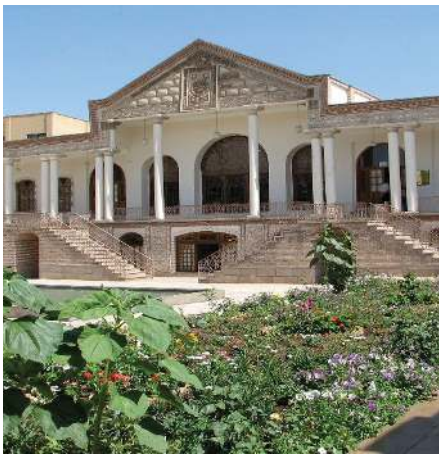
Şems-i Tebrizî'nin Vatanı: Tebriz -II-

Rıdvan CANIM
Prof. Dr., Trakya Üni. Edebiyat Fak.

Aslında Tebriz, mutlaka bir bilenle gezilmeli. Bu müzelerin mahalle aralarında aranıp bulunması mümkün olsa da bizim gibi vakte "nakit" gözüyle bakan gezginler için bu eserleri saatlerce aramak can sıkıcı olmasa. Emir Nizam Evi'ne, Kaçarlar dönemine ait bir *"Etnografya Müzesi"* gözüyle bakıp bu konağı o niyetle gezebilirsiniz aslında. İçinde neler yok ki… Havuzlu, büyük bir bahçe içindeki iki katlı bu muhteşem binanın farklı odalarında giyim-kuşamdan tutun da paralara, el yapımı ev eşyalarına, porselen kaplara, çini, cam, metal eşyalara, müzik aletlerine, silah koleksiyonlarına varıncaya kadar sayısız antika eşya sergileniyor.

Sâhibü'l-Emr külliyesi diyebileceğimiz cami, medrese ve kapalı çarşıdan oluşan yapılar topluluğu modern şehir düzenlemeleri ile darmadağın olup her biri kavşağın ayrı bir tarafında kalmış. Tebriz'in aziz rûhunu taciz eden hatta hücre hücre öldüren bu modern şehir yaratma çabaları dünyanın her yerinde, eski, tarihî şehirlerin ortak kaderi, hatta en büyük derdi değil mi?

Tebriz'in önemli kavşaklarından biri sayılan bu noktada *Ekberiyye Medresesi* de yeni yolun neredeyse altında kalmış, tenhâ, sessiz görünümüyle Tebriz'in tarihî güzelliklerine güzellik katma sevdâsında.. Onun hemen yanı başındaki Sâhibü'l-Emr Pazarı, Tebriz'in en eski kapalı çarşılarından biri. Zaten Tebrizlilerin buraya *"Köhne Bazar"* demelerinden ve çarşının köhnemiş duruşundan buraya siz de olsanız bu ismi verirdiniz. Şimdi buralarda "bit pazarına nur yağıyor". Aslında bizim Tebriz'in yeni ve modern yapılarıyla pek de işimiz yok...! Çünkü biz Şems'in dolaştığı çarşılarda O'nun ayak izlerini arıyoruz. Sanki de bulur gibiyiz. Büyük Tebriz Kapalı Çarşısı'nın, -aslında onlarca kapalı çarşılar kompleksinin desem daha doğru olacak- işte tam onun karşısında, muhtemelen arada geniş bulvarların da açılmasıyla ortadan bölünen bu kapalı çarşıların karşı tarafında modern çarşılar sıralanmış. Siz bunlara "pasaj" da diyebilirsiniz. İşte bu çarşıların giriş kapıları üzerine çini ve mozaiklerle işlenen ve esasen bir İran yazı tarzı olarak bilinen "Talik" hattın bütün artistliği ile bezenmiş "çarşı isimleri" görünüyor. Bu manzara fazlasıyla heyecanlandırıyor beni. İşte 200-300 metre arayla sıralanan bu bölgedeki çarşıların görebildiğim isimleri: Bâzâr-ı Şems-i Tebrîzî, Bâzâr-ı Mevlânâ, Bâzâr-ı Saîb Tebrîzî, Bâzâr-ı Katrân-ı Tebrîzî, Bâzâr-ı Emir Kebîr … İşte eski Tebriz'in sakinleri. Ne vefalısın Tebriz...! Ne kadar ince, ne kadar zarif düşünceli insanlarsınız siz ey Tebrizliler...!

Ve *Büyük Tebriz Pazarı.* Baharat kokuları daha içeri girmeden yolda karşılıyor bizi. Tartışmasız Doğudaki en büyük ve en önemli pazarlardan yani sizin anlayacağınız, kapalı çarşılardan biri burası. Tam bir yıl önce Şam ve Halep kapalı çarşılarında yaşadığım şoku bir kez de burada yaşıyorum desem inanır mısınız? Hindistan'ın ve Seylân'ın kıymetli taşları, Malezya'nın baharatı, Keşmir'in insanı kendinden geçiren güzel kokuları ve şalları, Nişabur'un firuzesi, Gilan'ın ibrişimi… Tabii bütün bunları görmeden nasıl inanacaksınız ki? Pazar uzunluğu içinde yer alan küçük hanları ve kervansarayları, mimarî üslubu ve içinde barındırdığı esnaf çeşitliliği bakımından Doğu dünyasının en değerli örneklerinden biri haline gelmiş. Tebriz pazarının kapladığı alan bir kilometre kareyi bulmakta. İçindeki küçük çarşıların ve kervansarayların sayısı ise yirmi civarında. Bursalı tüccar dostlarımızı bir kez daha takdir ettim burada. Bizde "ipek" denilince neresi hatırlanır? Tabii ki Bursa. İşte Bursalı tüccar dostlarımız, neredeyse Tebriz'in bu pazarlarını da ele geçirmiş durumdalar. Asırlar önce Tebriz'in kervanları doğunun has ipeğini, bin bir renkli kumaşlarını Anadolu'ya ve tabii ki Bursa'ya taşıyıp durdular. Ama şimdilerde iş tersine dönmüş gibi görünüyor. Gördük ki şimdilerde Tebriz'in kapalı çarşılarındaki dükkânların raflarını ve tezgâhlarını, Bursa'nın göz alıcı kumaşları süslüyor.

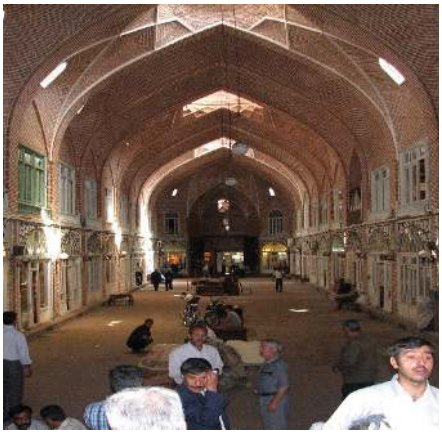
Uzun asırlar boyunca hem şehrin hem de bu bölgenin ticaret merkezi olmuş Tebriz çarşısı. İğneden ipliğe ne ararsanız bulabileceğiniz bir yer. Hele hele Tebriz'in o dünyaca meşhur saf ipekten dokunmuş halıları gözlerinizi kamaştıracak ve bu eşsiz sanat eserlerinin seyrine doyamayacaksınız. Kısacası tam masallarda dinlediğiniz türden mekânlar. Ayrıca, ihracat merkezi de olan Tebriz Pazarı, şehrin önde gelen tarihî binaları arasında yer alıyor. Tebriz'de şöyle gönlünüzce kaybolacağınız bir mekân mı arıyorsunuz, öyleyse buyurun Büyük Tebriz Pazarı'na…

Tebriz'de parkların, bahçelerin duvarlarını çevreleyen parmaklıklar üzerinde yer alan ve bir bakıma bilboard görevini ifa eden tabelalar hayli ilgi çekici. Âyet ve hadislerden tutun da büyük şairlerden seçilmiş beyitlere ve mısralara varıncaya kadar neler neler… İşte seçebildiklerimden bazıları: *"Namaz, cennetin kilididir", "Kur'an, derde düşenlerin dermânıdır.", "Namaz, benim gözümün nûrudur".* Sizin anlayacağınız her yer "mektep" buralarda.

Şehriyâr, Makbere-i Şu'arâ'da Yatıyor

Tebriz bir şairler şehri. Tebriz şiirin ana vatanı. Dünya'da Tebriz'den başka yetiştirdiği şairler için özel bir "Şairler Mezarlığı"na sahip başka bir şehir var mıdır acaba...? Tebriz'i çevreleyen tepelerin en yükseğinde, şehrin her yanından görülebilen bir anıt dikkati çekiyor. Tebriz'in yetiştirdiği şairler adına yapılmış bu anıt. Tepeye de "Şuara Tepesi" denilmiş. Hemen hepsinin kabri de orada. Kimler yok ki… Hümam Tebrîzî, Hâkânî-i Şirvânî, Zülfikâr Şirvânî, Mücîdüddin Bilikânî, Katrân-ı Tebrîzî, Magribî-i Tebrîzî, Ahmed Esedî-i Tûsî, Şâpur-ı Nişaburî, Şemseddin Şecâsî, Mevlânâ Lisânî-i Şirazî, Mevlânâ Şekîbî-i Tebrîzî, Mevlânâ Mânî-i Şîrâzî ve Zahîreddin Faryâbî… Buraya

Tebriz'in önemli kavşaklarından biri sayılan bu noktada Ekberiyye Medresesi de yeni yolun neredeyse altında kalmış, tenhâ, sessiz görünümüyle Tebriz'in tarihî güzelliklerine güzellik katma sevdâsında..

en son defnedilen şair ise Azeri Türkçesi'nin büyük ustası "Şehriyar" olmuş. Denilir ki Şehnâme'nin büyük şairi Firdevsî Farsçanın, Türkçenin büyük şairi Şehriyar ise Azeri dilinin gelişip zenginleşmesini ve o zenginlikle yaşıyor olmasının güvencesi olmuşlar bu topraklarda.

Şehriyar'ı tanır mısınız, mutlaka tanırsınız da nasıl bilirsiniz Şehriyâr'ı, ne kadar tanırsınız? Şairin tam künyesi şöyle; Seyyid Ebulkâsım Muhammed Hüseyin Behzat Tebrîzî. "Şehriyar bir Tebriz evladıdır. Maceralı ve çileli bir hayatı geride bırakıp öldüğü gün Şehriyar'ın hatırasına hürmeten Tebriz'de hiçbir dükkân açılmaz. Bütün Tebriz halkı matem alâmeti olarak karalar giyer. İran edebiyatındaki yeri dolayısıyla devlet tarafından birinci dereceli *"Maarif Nişanı"* ile taltif edilir, Tebriz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin en büyük amfisine ve Tebriz'deki okullardan birine onun adı verilir. Ayrıca daha sağlığında 16 Mart günü *"Şehriyar Günü"* olarak kabul edilmiş, ölümünden sonra da evi müze haline getirilmiştir. Şairin ölüm günü, onun anısına, İran'da *"Milli Şiir Günü"* olarak kutlanmaktadır.

"Heyder Baba dünya yalan dünyadı

Süleyman'dan, Nuh'dan kalan dünyadı

Oğul doğup derde salan dünyadı

Her kimseye her ne verip alıpdı

Eflâtun'dan bir kuru ad kalıpdı"

Dizelerinin büyük şairi Şehriyar, 1929 yılında önsözünü dönemin ünlü şairlerinden Bahtiyar, Nafisî ve Muhammed Tagrî Bahar'ın yazdığı ilk şiir kitabını neşreder. Onu *"Şehriyâr"* olarak asıl şöhrete kavuşturan şiiri ise bildiğiniz gibi **"Heyder Baba'ya Selâm"** adını taşır. Bütün Türk dünyasının dilinden düşürmediği ve 76 dile çevrilen meşhur bir manzumedir bu.. Merak edenler için yeri gelmişken söyleyelim ki *"Heyder Baba"*, Şehriyâr'ın köyünün üstünde kurulu olduğu dağın ismidir.

Evet, "Şehriyar bir Tebriz evladıdır. Tebriz kadar "gün görmüş", Tebriz kadar sebatkâr, Tebriz kadar Müslümandır..." Acılar içinde bir ömür geçiren bu azîz rûhun kabrinde rahat ve huzur içinde olması için dualarımızı bırakıp ayrılıyoruz huzurundan. Hoşçakal Türkçenin bu topraklarda öldükten sonra bile yükselen sesi… Hoşçakal Tebriz'in derviş yürekli şairi…

Çarşı -Pazar Tebriz

Erzurum'a yolu düşenler bilirler, şehrin en önemli yerlerinden biridir Tebriz Kapı. Şimdilerde sadece adı kalmış bu kapının karşılığını aradım Tebriz'de. Erzurum Kapı yok ama başka kapıları var Tebriz'in. İstanbul Kapı, Gecil Kapı, Bâgmîşe Kapısı… Serhâb Kapısı en tanınmış olanı. Bizim "Nargile" dediğimiz şeye Tebrizliler "Kalyan" diyor. Serhâb Kapı'da bir kalyan kahvesine giriyoruz. Kalyan çekemiyoruz ama büyük bardaklarla içtiğimiz çayın sayısını unutuyoruz. Bu kahvelerde sigara içmek yasak. Çok sıkı bir yasak olmasa da sigara içeni pek görmedik. Aslında dikkati çeken bir şey var burada. Sokaklarda sigara içen hemen hemen yok gibi. Bir zamanların Tebriz'ini daha yakından görmek ve hatta yaşamak isterseniz *Makbere-i Şu'ara* ziyaretinden sonra yolunuzu buraya, kadîm Tebriz'in kalbine düşürmelisiniz. Eski Tebriz'in eski insanlarını da tanıma fırsatı bulmanız mümkün buralardaki köhne dükkânlarda. Kalyan çeken gençlere diyorum ki: "Gençler bize müsaade, gece olmadan görmemiz gereken çok şey var Tebriz'de. Onun için bize Tebriz'in gündüzleri lâzım. Birisi hemen atılıyor: Ağa, bize de İstanbul'un geceleri lâzım...!" Kahvede bir kahkaha tufânı kopuyor. Bu zekice ve de içinde muzırca mânâlar barındıran hazır cevap karşısında gülmeyip ne yaparsınız?

İmam Humeyni Caddesi, Tebriz'i doğudan batıya iki parçaya bölen bir ana cadde. Bu caddenin bir ucunda Tahran'a giden ana yol, diğer ucunda ise Tebriz'in meşhur demiryolu istasyonu bulunuyor. 1960'lardan itibaren Tebriz, İran'ın büyük endüstri merkezlerinden biri haline gelmeye başlamış. Özellikle *"Ak Devrim"*le birlikte şehirde yeni imar faaliyetlerine girişilmiş, yeni ve geniş bulvarlar açılmış, yine yalnız İran'ın değil aynı zamanda Orta Doğu'nun en büyük ve en donanımlı istasyon binası Tebriz'de inşa edilmiş, böylece bir yandan yeni yapılan demir yollarıyla Türkiye üzerinden Avrupa'ya diğer taraftan da Orta Doğu'nun diğer ülkelerine bağlantı sağlanmış. Son yıllarda giderek büyük binalar, gökdelenler, iş merkezleri yapılmış ve yapılmaya hızla devam ediliyor Tebriz'de.

Hemen her binanın çatısında bir çanak anten göze çarpıyor. Hemen hemen her Tebrizli Türk televizyonlarını seyrediyor. Bazılarının söylediği gibi Türkiye'den yapılan televizyon yayınlarına getirilmiş bir yasaklamayı ben görmedim. Hatta gençlerin bu yayınlara olan ilgisi tahminlerin ötesinde denilebilir. Türkiye'de olduğu gibi İran'da da bilhassa gençler arasında cep telefonu salgını had safhada.

İran'a giderseniz ne yer ne içeriz diye meraklanmanıza gerek yok. Yemekleriyle damak tadımız uyuşuyor aslında. En meşhur yemekleri *cilo* veya *celo kebap*. Yanında mutlaka yağsız pirinçle yapılmış tepeleme bir tabak dolusu pirinç pilavı ile beraber. Üzerinde safran ve tereyağı mutlaka bulunmalı.

Fakat hepsini bitirmeniz mümkün değil...! Ama illâ ki *Abguş*...! Canınız çorba isterse eğer *"sub"* demeniz gerekir garsonlara. Sub, şu İngilizce'deki "Soup"un İran'daki kardeşi. Çorba, etin suyuna diyorlar. Tebriz'in kızıl alabalığı, balı ve kaymağı da meşhur. İran'da somun ekmek yok. Yemeklerde lavaş veya sengek -fırında çakıl taşları üzerinde pişirilmiş lavaşa benzer ekmek- veriliyor. İran'da en güzel yemeklerin de Tebriz'de pişirildiğini üzerine basa basa söylüyor Tebrizliler. Açıktan alkol satışı yok İran'da. Çayı da Erzurumlular gibi "kıtlama" içiyor Tebrizliler.

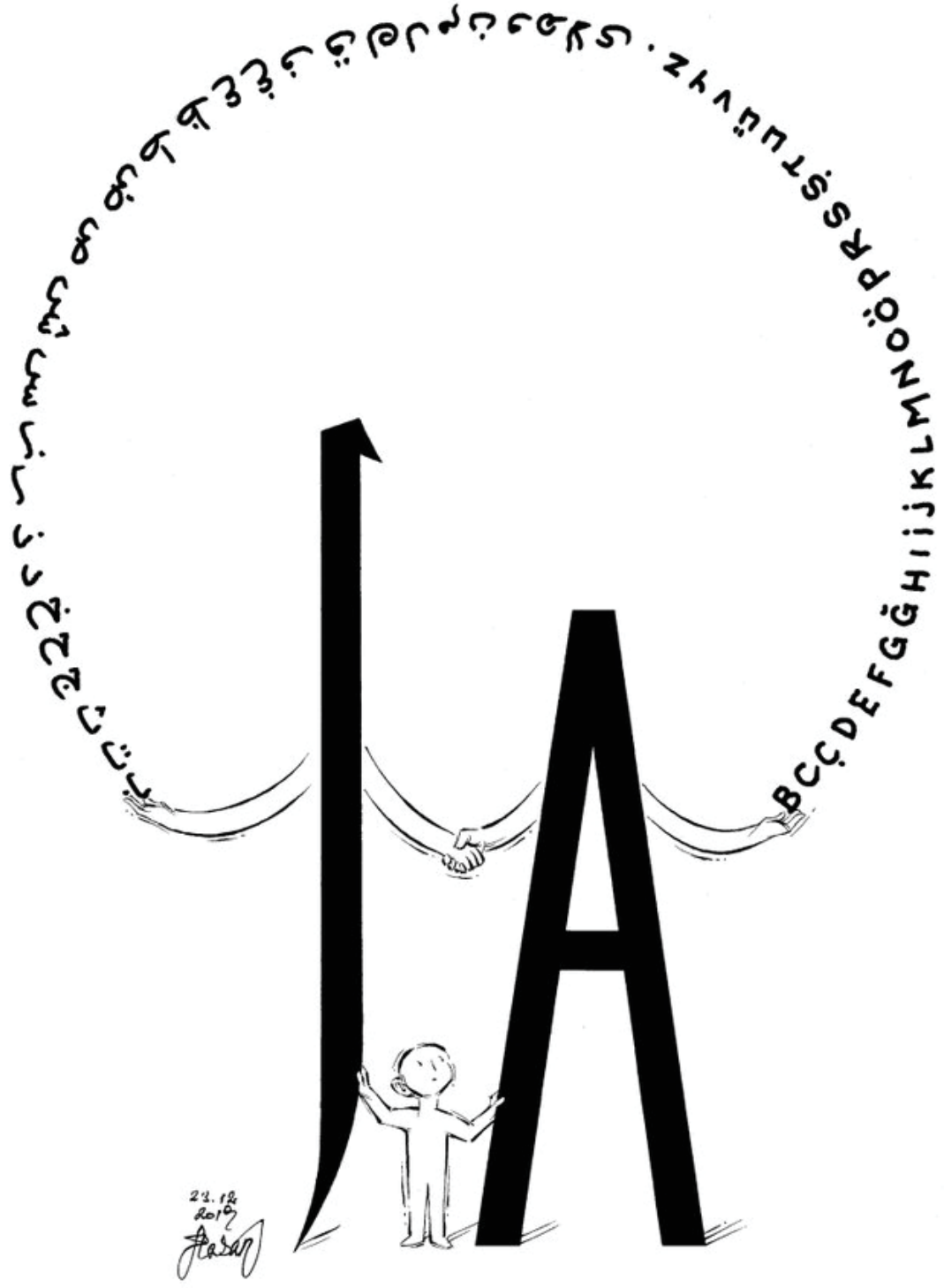
Tabirimi hoş görün… Tebrizliler de bunu olumsuz mânâda anlamasınlar lütfen, Tebriz bir tarih mezarlığı aslında. Tarih müzesi mi demek lazım bilmiyorum. Şehir merkezinde, bugün bir toprak yığınından ibaret *"Rub'-ı Reşîdî Kalesi"* ve yine Akkoyunlu Sultanı Uzun Hasan'ın yaptırdığı ancak bugün ortada adından başka bir şey kalmayan *Hasan Padişah Mescidi'ni* ise üstad Evliya Çelebi anlata anlata bitiremiyor. Tebriz'deki tarihî yapıların en önemlilerinden biri de Sultan Celâyir tarafından yaptırılmış olan 20.000 odalı muhteşem saraymış ama ne yazık ki bu muhteşem eserden de günümüze ancak *"Devlethane"* veya *"Hane-i ikbal"* diye bilinen bir kısmı ulaşabilmiş. Ol saltanatın yeller eser şimdi yerinde...! Kimler gelip kimler geçmemiş ki -ya da geçememiş- bu kadîm şehirden. Mesela meşhur hükümdar Gazan Han, Tebriz'de eski ismiyle Şam şimdiki adıyla Kara Malik Mahallesi'nde yatıyor. Ama ondan da bir eser kalmamış ne yazık ki. Yine Tebriz'in o meşhur eski kapılarından birinde efsanevî kumandan Efrasyab'ın kesik başının bulunduğu ve bu nedenle de bu kapının *"Dervâze-i Sar"* adını aldığı söyleniyor. Harzemşahların son hükümdarı, büyük kumandan Celaleddin Harzemşah da Tebriz'in fatihlerinden biri. Tebriz'in bir başka fâtihi meşhur Safevî Hükümdârı Şah İsmail. Annesi Alemşah Begüm'ü haksız cinayetlerine karşı çıktığı için bu şehirde cellatlarına boğdurmuş, kabri Erdebil'de Şeyh Safî türbesinde. Şah İsmail'in oğlu Şah Tahmasp bu şehirde doğmuş. Yine meşhur Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan, Tebriz'de oğlu Sultan Yakup ile birlikte kendi yaptırdığı Nasrıyye medresesi haziresinde medfun. Karakoyunlu Hükümdarı, aslen Mardinli olan ve *"Hakîkî"* mahlâsıyla şiirler yazan meşhur Cihanşah'ın da Tebriz'de medfun olduğunu bilir miydiniz? Yavuz Sultan Selim de Çaldıran zaferinden sonra Tebriz'e gelenler arasında bildiğiniz gibi.

Efendim, Tebriz'de daha daha nereleri gezip görelim derseniz Antik Kırk Kız Köprüsü'ne, Üstad ve Şakird Mescidi'ne, Kızıl Kümbed'e, Şeyh Şehabeddin Türbesi'ne, *Gülşen-i Râz* adlı eserin meşhur yazarı, büyük sûfîlerden Şeyh Muhammed Şebüsterî'nin türbesine gidebilirsiniz. Eğer hâlâ Tebriz'de gezecek başka yer kalmadı ama zamanımız da var diyorsanız, şehre yaklaşık 40-50 km. uzaklıkta, Sehend Dağı'nın eteklerinde kurulmuş bulunan Kendovan kasabasına gidebilirsiniz. Burası tabiri caizse İran'ın Kapadokya'sı. Mağara evleri ve balıyla meşhur, dünya kültür mirası listesi içinde yer alan Kendovan'ı -vaktiniz varsa- mutlaka görün, derim.

Tebriz'e yeniden dönmek üzere ayrılıyoruz. Hoşça Tebriz.

Tartışmasız Doğudaki en büyük ve en önemli pazarlardan yani sizin anlayacağınız, kapalı çarşılardan biri burası. Tam bir yıl önce Şam ve Halep kapalı çarşılarında yaşadığım şoku bir kez de burada yaşıyorum desem inanır mısınız?

Çizgi: Hasan Aycın